İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SEKSENLER İSTANBUL'U KENTSEL SÖYLEMİNİ POPÜLER YAZILI MEDYA ÜZERİNDEN OKUMAK

DOKTORA TEZİ

Y. Mim. Funda UZ SÖNMEZ

Anabilim Dalı : MİMARLIK
Programı : BİNA BİLGİSİ

KASIM 2007

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SEKSENLER İSTANBUL'U KENTSEL SÖYLEMİNİ POPÜLER YAZILI MEDYA ÜZERİNDEN OKUMAK

DOKTORA TEZİ
Y. Mim. Funda UZ SÖNMEZ
(502992020)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29 Haziran 2007
Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Kasım 2007

Tez Danışmanı :	**Prof. Dr. Atilla YÜCEL**
Eş Danışmanı :	**Doç.Dr. Belkıs ULUOĞLU**
Diğer Jüri Üyeleri :	**Prof.Dr. Uğur TANYELİ (Y.T.Ü.)**
	Prof.Dr. Günkut AKIN (İ.T.Ü.)
	Prof.Dr. İhsan BİLGİN (İ.B.Ü.)
	Doç.Dr. Aydan BALAMİR (O.D.T.Ü.)
	Doç.Dr. Arzu ERDEM (İ.T.Ü.)

KASIM 2007

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı hazırlarken, engin deneyimi ve bilgisiyle güven, heyecanıyla güç veren tez danışmanım Prof. Dr. Atilla Yücel'e şükranlarımı sunarım. Çalışmamı tamamlarken kendisiyle daha uzun yıllar birlikte akademik bir ortamı paylaşamayacak olmanın hüznünü yaşıyorum. Tez eş danışmanım, Doç. Dr. Belkıs Uluoğlu'nun, titiz eleştirileri ve benim için cevaplaması kimi zaman güç ama her zaman ufuk açıcı sorularıyla bu sürecin en yakın tanığıdır. Her defasında beni yeniden düşünmeye ve araştırmaya sevk ettiği, zaman ayırdığı, dinlediği ve içtenliği için teşekkür ederim. Tez izleme jürilerimin tümünde yer alan, ayrıca ikili görüşmelerimizde yapıcı eleştirileri ve desteğini esirgemeyen, Prof. Dr. Uğur Tanyeli, özellikle okuma önerileriyle çalışmamı zenginleştirmiştir. Çalışmanın gelişimine önemli katkıları için teşekkürlerimi sunarım. Tez savunma jürimde eleştirilerinden yararlanma fırsatı bulduğum, Prof. Dr. Günkut Akın, Prof. Dr. İhsan Bilgin, Doç. Dr. Aydan Balamir ve Doç. Dr. Arzu Erdem'e ve ayrıca dilbilim ve söylem analizi ile ilgili önerileri ve eleştirileri için Prof. Dr. Ömer Demircan'a değerli katkılarından ötürü teşekkür ederim. Yeterlilik sınavımın jürisinde yer alan Prof. Dr. Hülya Yürekli'yi, Prof. Dr. Ferhan Yürekli ile birlikte, öğrenciliğim ve asistanlığım süresince, paylaştıkları mimarlık sevgisi, bilgisi için teşekkürlerimle, sevgiyle ve özlemle anmak isterim.

Çalışmamın bir bölümünü, 2004-2005 öğretim yılında, davetli araştırmacı olarak bulunduğum University of Cambridge, Department of Architecture'da tamamladım. Bu süreçte çalışmalarımı sürdürmemde araştırma bursu ile destek olan İTU Rektörlüğü ve Tinçel Kültür ve Eğitim Vakfı'na şükranlarımı sunarım.

Sevgili kardeşim, Aydın Uz, esprileriyle en stresli zamanlarımda beni gülümsetmeyi başardı. Ona, yaratıcı fikirleriyle çalışmama enerji veren Aslıhan Şenel ve Burçin Kürtüncü'ye, beni dinleyen, sakinleştiren, moral veren başta Dr. Fatma Erkök olmak üzere, İTU Mimarlık Fakültesi akademik ortamını paylaştığım, değerli hocalarım ve arkadaşlarıma müteşekkirim.

Çok özel bir teşekkürle anmak isterim. Sevgili eşim Dr. Mehmet Şeref Sönmez, sadece hayatı değil, tüm çalışmalarımda olduğu gibi bu zorlu süreci, heyecanlı olduğu kadar, stresli anlarımı ve uykusuz gecelerimi benimle paylaştı, her satırında onun sonsuz desteği gizli.

Bu çalışmayı, taşrada otursak da, sık yaptığımız gezilerde, İstanbul'da okumuş olmalarına rağmen, her seferinde ilk kez görüyormuşçasına heyecanlı ve mutlu gülümseyişleriyle bana İstanbul'u sevdiren, İstanbul'u çok seven anne ve babama, Necla ve İbrahim Uz'a adıyorum, sonsuz teşekkürlerimle…

Kasım 2007 **Funda UZ SÖNMEZ**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ii

İÇİNDEKİLER iii

ŞEKİL LİSTESİ v

SEKSENLER İSTANBUL'U KENTSEL SÖYLEMİNİ POPÜLER YAZILI MEDYA ÜZERİNDEN OKUMAK vii

READING THE URBAN DISCOURSES OF ISTANBUL EIGHTIES THROUGH THE POPULAR TEXTUAL MEDIA ix

1. GİRİŞ 1

1.1 Tezin Çalışma Alanının Belirlenmesi 2

1.2 Tezin Kavramsal Açılımları 3

1.2.1 Kent ve metinsel temsili 4
1.2.2 Söylem analizi ve mimarlıkta kullanılabilme olanakları 8
1.2.3 Popüler kültür ve kent 12

1.3 Tezin Metodolojisi 16

1.4 Söylemin Temsilinde Popüler Yazılı Medya ve Seksenli Yıllar 22

1.4.1 Yazılı basın: Gazeteler ve dergiler 22
1.4.2 Politika ve dil: Propagandalar, belediye bültenleri 25
1.4.3 Reklamlar 27
1.4.4 Gazete karikatürleri ve mizah dergileri 27
1.4.5 Şehir rehberleri 29

1.5 İstanbul / 1980-1990 üzerine 31

1.5.1 Seksenler 31
1.5.2 İstanbul 32
1.5.3 Kentsel söylemin aktörleri 37

2. İZLEK: SEKSENLER İSTANBUL'U İÇİN BİR ROTA 42

2.1 Fragmanlaştırılmış İstanbul: Motifler 45

2.2 Motifler ve Yeni Mekansallık Tanımları 50

2.3 Seksenler İstanbul Kentsel Söylemi: Temalar 52

2.3.1 Küreselleşme söylemi 53
2.3.2 Metropolleşme söylemi 57
2.3.3 Nostalji söylemi 58

3. HARİTA 63

3.1 Kentsel Kronoloji 63

3.2 Seksenleri Haritalamak 65

3.2.1 Tarlabaşı yıkımları 68
3.2.2 Soğukçeşme restorasyonları 71
3.2.3 Karaköy'den Piyalepaşa'ya PERPA 75
3.2.4 Acarkent: Yeni İstanbul 78
3.2.5 Gökkafes 83

3.3 Yorumlar ve Yeniden Konumlanmalar 87

4. SONUÇ 90

KAYNAKLAR 94

EKLER 100

ÖZGEÇMİŞ 125

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1: Sayısal Bilgilerle İstanbul Belediyesi, 1983. 29
Şekil 1.2: Turing Türkçe-İngilizce şehir rehberi 30
Şekil 1.3: Turing Türkçe-İngilizce şehir rehberi, içindekiler, 1990. 30
Şekil 1.4: 13 Nisan 1986, Nokta. 39
Şekil 1.5: Bedrettin Dalan, Çelik Gülersoy ve bu barışa vesile olan Gazeteci Leyla Umar (Türkiye'ye Bir Işıktı, 1995) 40
Şekil 1.6: Dalan neyle anılmak istersiniz sorusunu cevaplıyor (Nokta,1986) 41
Şekil 1.7: Turing Hidiv Kasrı broşürü arka kapak. 41
Şekil 2.1: Fragmanlaştırılmış İstanbul; motifler ve oluşturduğu yeni mekansallıklar arasındaki örüntü 51
Şekil 2.2: Gırgır 1985. 54
Şekil 2.3: Gırgır 1987 55
Şekil 2.4: Gırgır 1987 58
Şekil 2.5: Gırgır 1987, "Geçmişe Özlem" karikatür sayfasından bir parça. 59
Şekil 3.1: 21.05.1988 –Cumhuriyet. 66
Şekil 3.2: Nokta Dergisinde Engin Ardıç'ın köşe yazısı, 07.12.1986. 70
Şekil 3.3: 22.03.1987-Cumhuriyet 71
Şekil 3.4: Cumhuriyet, Mayıs 1988 74
Şekil 3.5: 13.11.1985-Nokta. 74
Şekil 3.6: 23.01.1986-Hürriyet**.** 77
Şekil 3.7: 02.06.1986-Hürriyet. 77
Şekil 3.8: 10.05.1986- Hürriyet, PERPA açılış töreni daveti. 78
Şekil 3.9: 05.01.1987 – Hürriyet. 80
Şekil 3.10: Yeni Gündem, 1987. 82
Şekil 3.11: 30.03.1985-Cumhuriyet. 85
Şekil 3.12: Cumhuriyet gazetesinden 1988, manşet "Yedi Tepeli Şehre Yeni Merkezler". 86
Şekil 3.13: Küreselleşme, metropolleşme ve nostalji söyleminin oluşumu 88
Şekil B. 1: 10.01.1987- Hürriyet Gazetesi, 05.09.1987-Gırgır 100
Şekil B. 2: 28.01.1985-Cumhuriyet, 31.01.1985 Cumhuriyet, 1986-Gırgır. 101
Şekil B. 3: 1982 - Informant Şehir Rehberi, 22.11.1987 - Yeni Gündem, 05.09.1987 - Gırgır. 102
Şekil B. 4: 30.03.1986-Cumhuriyet, 26.06.1988 - Cumhuriyet 103
Şekil B. 5: 19.02.1985-Cumhuriyet, 10.08.1986 – Nokta. 104
Şekil B. 6: Gırgır, 23.05.1987-Hürriyet "Ah İstanbul" yazı dizisi 105
Şekil B. 7: 22.02.1985 - Cumhuriyet, 02.03.1985 - Cumhuriyet, 05.06.1988 - Cumhuriyet 106
Şekil B. 8: 27.10.1985-Nokta, 03.11.1985-Nokta. 107
Şekil B. 9: 31.08.86 - Nokta, 26.10.1986 - Nokta, 07.07.1988 - Cumhuriyet, 22.05.1987 - Hürriyet, Ah İstanbul yazı dizisi. 108
Şekil B. 10: İki gün arayla aynı gazetenin haberlerden. 12-13.04.1986 - Cumhuriyet, 10.01.1987 – Hürriyet. 109
Şekil B. 11: 04.04.1985-Cumhuriyet, Turing Çamlıca Tepesi broşürlerinden… 110
Şekil B. 12: Cumhuriyet, 23.05.1987 - Hürriyet "Ah İstanbul yazı dizisi, 08.07.1988 - Cumhuriyet 111

Şekil B. 13: Gırgır, 07.02.1985-Cumhuriyet.....112
Şekil B. 14: Nisan 1986 - Nokta, 03.02.1985 - Cumhuriyet, 03.01.1987 - Hürriyet "Anılarda Yaşayan Oteller" yazı dizisi. 113
Şekil B. 15: 27.07.1986 - Nokta, 1989 - Turing Şehir Rehberi'nden, 20.05.1987 - Hürriyet "Ah İstanbul" yazı dizisi. 114
Şekil B. 16: 24.05.1987-Hürriyet "Ah İstanbul" yazı dizisi, 05.09.1987-Gırgır. 115
Şekil C. 1: 22.03.1987- Cumhuriyet.....116
Şekil C. 2: 22.03.1987- Cumhuriyet.....116
Şekil C. 3: 6-12.12.1987-Yeni Gündem. 117
Şekil C. 4: 06.07.1988 - Cumhuriyet.....117
Şekil C. 5: 21.05.1988- Cumhuriyet.....118
Şekil C. 6: 1985- Gırgır 118
Şekil C. 7: 09.05.1986-Hürriyet. 119
Şekil C. 8: 21.06.87-Gırgır 119
Şekil C. 9: 13.01.1985 – Cumhuriyet. 120
Şekil C. 10: 21.04.1985-Cumhuriyet- 11.07.1988-Cumhuriyet.....120
Şekil C. 11: 12.01.1986- Hürriyet. 121
Şekil C. 12: 1987- Gırgır 121
Şekil C. 13: 04.07.1988-Cumhuriyet.....122
Şekil C. 14: 03.07.1988-Cumhuriyet.....122
Şekil C. 15: Mart 1987- Cumhuriyet ve Hürriyet 123
Şekil C. 16: 02.07.1988 – Cumhuriyet. 123
Şekil C. 17: 02.07.1988 – Cumhuriyet. 124

SEKSENLER İSTANBUL'U KENTSEL SÖYLEMİNİ POPÜLER YAZILI MEDYA ÜZERİNDEN OKUMAK

ÖZET

Tezin amacı, seksenli yıllarda İstanbul'da sunulan, önerilen ve/veya üretilen kentsel projelerin, mimarlık meslek medyası dışında, topluma ulaşan popüler yazılı medya araçları aracılığıyla temsili üzerinden bir izlek oluşturarak, İstanbul'un kentsel söylemini yorumlamaktır. Kentsel/mekansal söylemleri oluşturan çeşitli kaynaklar, sistemler, ilişkiler vardır. Kentsel söylemler, kentsel mekânı yapısal olarak üretenlerin metinlerinden olduğu kadar, popüler kültürün yazılı araçlarındaki temsillerinden sıklıkla beslenir ve toplumun hafızasında mayalanır. Çünkü söylemler, kişinin düşüncesini ifade etmek için kullandığı dil kodlarıdır. Bu yargının, özellikle mimarlığın kamusal alan tarafından tanımlandığı, gündelik yaşamımıza girerek meslekten olmayanlarca da konuşulduğu 1980'li yıllar ve sonrası için doğru olduğu söylenebilir.

Tez Giriş, İzlek, Harita ve Sonuç başlıklarını taşıyan dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın temel yaklaşımı öncelikle tezin kavramsal açılımlarını ortaya koymak olmuştur. Çalışmanın teorik altyapısını oluşturan kavramlar; kültürel çalışmalar bağlamında kent mekânın metinsel temsili, medya, popüler kültür ve kent, 1980'li yılların Türkiye ve özellikle İstanbul için bir eşik yaratmış olması, kuramsal metinlerden alıntılar ile tartışılmaktadır. Tüm bu tartışmaların tezin çalışma yöntemine katkı sağlayacak yönelimlerinin altı çizilmeye çalışılmıştır. Tezin çalışma alanı olarak belirlenen 1980'ler ve İstanbul özelinde, söylemin araçlarına (yazılı basın, gazeteler, dergiler, seçim propagandaları, reklamlar, mizah dergileri, gazete karikatürleri, şehir rehberleri) çalışma kapsamında nasıl bir yöntem oluşturarak ve nasıl bir model kurgulanarak yaklaşıldığının üzerinde durulmaktadır.

Tezin metodolojisi, popüler medya çalışmalarının kritik tanımları arasından durum tespitine yönelik yaklaşımların neler olabileceği üzerine bir yorumdur.

Çalışma kapsamında kentsel söyleminin tartışılmasında, hem seksenler İstanbul'u tanımlamasını oluşturan bütüncül resmi görebilmek, hem de seçilmiş durumlar üzerinden, mekansal ve tarihsel ele alışla, popüler medyanın kentsel söylemi oluşturmadaki katkısını çözümlemek önemli bulunmuş, çalışmanın yol haritası bu şekilde ortaya konmuştur.

Bu nedenle, çalışmanın iki aşamalı olarak gelişmesi önerilmiştir. Öncelikle, seksenler İstanbul'unda öne çıkan, manşet olan, karikatür malzemesi olan tüm kentsel projeler, proje tasarıları, kentsel ve kamusal durumlar, pozisyonlar, popüler yazılı medyada temsil edildiği biçimleriyle, olay-yer- tarih önceliği yapılmaksızın, yeni kent tanımları oluşturacak şekilde "içerik analizi" yapılarak gruplanmıştır. Seksenler İstanbul'unda kentsel/mekansal kurguyu zenginleştiren, açıklayan, tanımlayan kavramlar yardımıyla yapılan bu gruplama, yeni kent tanımlarını belirginleştiren bir şema-harita ile imlenmektedir.

Seksenler İstanbul'unda öne çıkan çeşitli kavramlar çerçevesinde oluşturulan okuma rotası ile kentsel söylemleri tanımlamak mümkündür. Bu kavramlar aynı zamanda popüler kültürün coğrafyasında, İstanbul kentini yeni tanımlarla fragmanlaştırarak kurmaktadır. İzlek bu parçaların izini sürer. Her biri tek başına İstanbul'u ancak bir yönüyle tanımlayan farklı kent tanımları, popüler medyada yer alan biçimleriyle bu izlekte imlenir. Dönem üzerine sosyologların, kent bilimcilerin ve mimarlık eleştirmenlerinin yazıları, bu izleğin vazgeçilmez referansları olarak görülmektedir.

Sadece olaylar ve tarihler dizgesi olan bir kronoloji, mekansal açılımları ve karşılıkları, kentsel mekanizmaları imlemekten uzaktır. Kronoloji, mekansallaştırılarak, yeniden katmanlarına ayrılarak ve yepyeni olgularla ilişkilendirilerek; tüm farklı açılımlarıyla eşzamanlı okunabilen hafıza mekanlarını işaretlediğimiz bir haritalamaya ihtiyaç duymaktadır.

Çalışmanın ikinci aşaması olan Kentsel kronoloji haritası, 80'leri okumaya yönelik bir yöntem arayışının karşılığıdır. Bu, sahne-mekanlar üzerinden geliştirilmiş bir modeldir. Sahne-mekan hem toplumun belleğinde karşılığı olan fiziksel mekansallıkları içeren, hem bu mekanlarla ilgili olayların manşetlerde kendine yer bulduğu bir sahne, ekran olması durumunu karşılayan bir tanımdır. 1980-1990 yılları arasında İstanbul'un kentsel dinamiklerini etkileyen beş önemli sahne-mekan (Tarlabaşı Bulvarının Açılması, Soğukçeşme Sokağı Restorasyonu, Gökkafes, Perşembe Pazarı'nın Taşınması, Acarkent) seçilmiştir ve bağlam, tanım, yasal durum, tarihçe, boyut, ölçek, kullanım özellikleriyle ele alınmıştır. Her bir sahne-mekan "Meta"laşma, yersizleşme, "merkez"leşme, tarihsellik, öyküsellik, yabancılaşma, aidiyet sunma, kentsel yarılma/"getto"laşma, hız ve hareketlilik kavramları ile tartışılmıştır. Böylelikle İzlek bölümünde oluşturulan kavramsal ağın, bu sahne-mekanlar üzerinden, küreselleşme, metropolleşme ve nostalji söylemlerini seksenler özelinde belirginleştirmekte kullanılabilecek bir model olduğu öne sürülmektedir.

Popüler kültür ve kentsel söylem arasındaki ilişki üzerine yapılmış olan bu çalışma, bu arakesitin daha iyi değerlendirilmesiyle oluşacak kazanımlara kestirim yapma niyeti taşıyan, toplumsal bellek, hatırlamak/ unutmak ve yazmak arasındaki ilişki üzerine bir yorumla sonlanmaktadır.

READING THE URBAN DISCOURSES OF ISTANBUL EIGHTIES THROUGH THE POPULAR TEXTUAL MEDIA

SUMMARY

The subject of the dissertation was to discuss the urban discourse of Istanbul by forming/ developing a track through the representation of presented, proposed and/or produced urban projects in Istanbul eighties through the medium of popular textual media which accessed the community out of the architectural profession. There are several resources, systems and relations constituting the urban/spatial discourse. Urban discourses are nourished not only from the texts produced by the constructors of the urban space, but also from the representations of print media of the popular culture and they get fermented in the memory of the society. Because discourses are the language codes that are used to represent the thought of the individual. This statement, judgement could be regarded as appropriate for the 1980s and later in which architecture was particularly defined by public space, and by entering our daily life was being discussed by the laities.

The dissertation consisted of four sections entitled as: Prologue, Track, Map, and Epilogue.

Firstly the main approach of the study was to introduce the conceptual expansions of the dissertation. The concepts forming the theoretical structure of the dissertation as; the textual representation of the urban space in the context of the cultural studies, media, popular culture and city, and the generation of a threshold by 1980s for Turkey and especially for Istanbul were discussed by quotations from theoretical texts. The inclinations from all the relevant discussions which would contribute the study method of the dissertation were tried to be underlined. It was explained how the instruments of the discourse (print media, newspapers, journals, election propagandas, advertisements, cartoons, caricatures and city guides) were approached methodologically within the study area of the dissertation being 1980s and particularly Istanbul.

The methodology of the dissertation was an interpretation on possible approaches for drawing out factual / situational determinations through critical definitions of popular media studies.

For the discussion of the urban discourse in the scope of the study, both being able to realize the holistic picture which constitutes the definition of Istanbul for the eighties and also analyzing the contribution of popular media in constituting the urban discourse by spatial and historical consideration through selected cases were considered as important.

Thus it was suggested to develop the study in two stages. Firstly, all the headlined and caricatured urban projects, project drafts, urban and public situations, and positions which stood out during the Istanbul eighties as indicated by the representation in popular print media and non-considering the priority of case-location-date were grouped by “content analysis” to form new city definitions. This

classification created by means of concepts which enriched, clarified and defined the urban spatial construction in Istanbul eighties was indicated by a scheme-map which marked the novel city definitions.

It was possible to define urban discourses by a reading route constituted in the frame of several concepts appearing in Istanbul eighties. Such concepts, also in the geography of popular culture, made the city of Istanbul fragmented by novel definitions. The track follows these fragments. The different city definitions, each describing Istanbul by only one of its aspects are indicated in this track in their exact form in the popular media. Articles from the sociologists, city scientists and architectural critics about the relevant period were seen as indispensable references of this track.

A chronology consisting of only systems of events and dates was far from marking the spatial expansions, provisions, and the urban mechanisms. By being spatialised, re-layered and linked with new phenomena; chronology, requires a mapping on which memory spaces are marked with all their possible different expansions red simultaneously.

Second part of the study, the urban chronology map, was a response to a methodology search about the reading of 80`s. This was a model developed from the stage-spaces. The stage-space was a definition bearing meanings of becoming a stage, a scene both consisting of physical spatial aspects which had responses in the memory of the society and also getting the headlines of relevant events in these spaces. Five important stage-spaces (widening of Tarlabaşı Avenue, restoration of Soğukçeşme Street, Gökkafes building, relocation of Perşembe Pazarı, Acarkent) which affected the urban dynamics between 1980 and 1990 were chosen and discussed by their characteristics of context, definition, scale, usage. Each stage-space was discussed by the concepts of “capital”ization, placelessness, centralization, historicalness, fictionalization, alienation, presentation of belonging, urban cleavage / becoming ghetto, speed and mobility. In this way, it was suggested that the conceptual network constituted in the Track section was a model that could be used to emphasise the globalization, metropolization, nostalgia discourses for the eighties through these stage-spaces.

This study about the relationship between popular culture and urban discourse, which aimed at forecasting on the achievements formed by an advanced evaluation of this relevant intersection, is concluded with a comment on the relation between public memory, to remember / to forget and to write.

1. GİRİŞ

Yaşadığımız kentleri anlamlandırmak modern bir düşüncedir. Kentsel anlamdan, o anlamı deşifre etmeye yaradığını düşündüğümüz kodlar olarak gördüğümüz imgelerden yararlanmak üzerine geliştirilen çalışmalar daha çok 60'lı yıllar sonrasına tarihlenmektedir.

Kentsel/mekansal söylemleri oluşturan çeşitli kaynaklar, sistemler, ilişkiler vardır. Kentsel (ve mekânsal) söylemler, (kentsel mekânı) yapısal olarak üretenlerin metinlerinden olduğu kadar, popüler kültürün yazılı araçlarındaki temsillerinden sıklıkla beslenir ve toplumun hafızasında mayalanır; çünkü söylemler, kişinin düşüncesini ifade etmek için kullandığı dil kodlarıdır. Bu yargının, özellikle mimarlığın kamusal alan tarafından tanımlandığı, gündelik yaşamımıza girerek meslekten olmayanlarca da konuşulduğu 1980'li yıllar ve sonrası için doğru olduğu söylenebilir. Popüler kültür ve onun dili kentsel söyleme bir kavramlar bütünü, bir dil repertuvarı vermektedir.

Bu çalışmada, seksenli yıllarda İstanbul'da sunulan/önerilen/üretilen kentsel projelerin, mimarlık meslek medyası dışında, topluma ulaşan popüler yazılı medya araçlarında temsili üzerinden bir izlek oluşturarak, İstanbul'un kentsel söylemini yorumlamak hedeflenmektedir. Daha anlamlı bir çevre yaratma, üretilmiş çevreyi anlamlandırma için popüler kültürün (gündelik olanla yakın ilişkisinden dolayı) olanak ve koşulları araştırılabilir. Bilimsel bir araştırmanın amacı, bu kural ve ölçütleri ortaya koymaya çalışmak olmalıdır.

Bu çalışma, seksenli yıllar kentsel söylemini popüler medyadaki temsil biçimleriyle tartışmaya açmaktadır. Bu nedenle, hem popüler kültür, kent-metin ilişkisi gibi kuramsal dayanakları olan, kavram üreten bilgi ve kuramlara başvuran, birleştirici özelliğiyle bir kuramlar repertuvarı, hem seksenler İstanbul'unun kendine özgü koşullarını, durumlarını belirginleştirme niyetiyle, değerlendirme amaçları bakımından bir eleştirel deneme niteliği taşımaktadır.

1.1 Tezin Çalışma Alanının Belirlenmesi

> Şehir beş katmandan oluşuyor; hava, binalar, cadde, yeraltı ve geçmiş... Şehri hep bulunduğumuz yerden gözlemleriz. Dışarıdan bakabilmemiz mümkün değildir ve her zaman katmanlardan birinin içinde oluruz, gerçekte ne olduğunu kavramak için fırsatımız yoktur. Bir kolaj, bir brikolaj...
>
> Şehrin Katmanları, Antoni Jach.

Yer-mekanın belleğine bakıldığında, onun parçalanmış tarihi boyunca bir dizi yer değiştirme ve terk edilmelerle karşı karşıya kaldığını, bu devinime rağmen farklı kültürel, fiziksel, sosyal katmanları bir arada taşıdığını görürüz. Kentsel katmanları besleyen, ortaya çıkaran ya da gizleyen yaşamdır, insandır. Birbirinin üstünden beslenen bu katmanlı ve eklemlenmiş yapının bütününün bir yansıması olarak kent imgesi, farklı okuyucular için kentin ortak anlamına ilişkin bir veri olabilir. Tek bir kent imgesinden değil, ama kentsel yaşamın içine sızmış, o kentin ayrılmaz bir parçası olmuş mekansallıklardan, o kentle anılan, kentsel ve mekansal simgelerden, anıtlardan, coğrafi ve iklimsel koşullarla zihinlerde yer eden, kartpostallaşmış kent görünümlerinden söz edilebilir. Kentsel imgeleri, kentsel anlamların tartışılmasında bir veri haline getiren, toplumun ortak bir belleğinde bilinçsizce, farkında olmadan yer etmiş olmasıdır.

Kentsel anlam tartışmaları 1960'larda, bir dizi yazar, kent toplumbilimcisi, felsefeci ve kent bilimcilerinin ortaya attığı tezlerle başlamıştır. Choay'ın tezi günümüz kentinin bir anlam yitirme süreci içinde olduğudur. Choay'a göre bu anlam yitiminin en büyük nedeni büyük ölçüde hızlı değişim, tüketim eğilimleri, trafik ve yenileme programlarına bağlıdır. Bir kent sosyologu olan Raymond Ledrut'nün görüşleri farklıdır. Ledrut, ister beğenilsin ister karşı çıkılsın kentin bugünkü biçiminin bir anlamı olduğunu ancak kentin "bir metin" gibi okunamayacağını, farklı kentsel pratikler ve farklı yaşama çevrelerinin anlamlama özelliklerine faklı yaklaşımların gerektiğini savunmaktadır (Yücel, 1981).

Kentsel anlamların tartışılmasında, yüzyıllar boyunca aktarılarak kenti tanımlayan, biçimleyen izlerin varlığı ve bu izlerin fiziksel, tarihsel, kültürel karşılıkları kabul edilebilecek kentteki görüngüleri ve kodları önemli gözükmektedir. Bu kodların deşifre edilmesi, farklı katmanların arasındaki ilişkilendirilebilir işlerlikler zincirini tanımlamamızı sağlar.

Toplumun zihnindeki kent imgesinin oluşumunda dil önemli bir etmendir. Kentsel söylemlerin, toplumun zihninde oluşan kent imgesinin dilsel dışavurumları olduğunu

söylemek yanlış olmayacaktır. Kentsel kodlar, kendi karakteristik metinlerini üreten yaşam alanlarının (fiziksel çevre, binalar, medya, haritalar) içinde kullanılan dil ile varlığını sürdürür. İnsanlık durumunu tanımlama becerisi anlamına gelen, dili anlama ve kullanma, toplumsal eylemleri birbirine bağlar, yargılarımızı, cevaplarımızı taşır, inanışların, ilişkilerin, değerlerin ve mekânların yeniden üretimidir.

Kentin, söylem kurucu olarak onu yeniden üreten dil ile ilişkisinde, toplumsal bilgi ve toplumsal hafıza, yaşamın kaynağı ve dayanağı olarak önem kazanmaktadır. Bu nedenle, toplumsal hafızanın önemli bir dışavurum biçimi olan sinema ve edebiyat, erkin kent imgesini kurmadaki etkisini vurgulayan kentsel politikaların anlatıldığı metinler (gazete yazıları, belediye bültenleri), "yeni" olanın sunumu - broşürler, afişler, reklâmlar, kentin metinsel haritaları niteliğindeki şehir rehberleri; yeniden üretilmiş kentsel gerçekliğe (tarihsel kırılmaların, mekânsal anlam kaymalarının sahnesine) bakmak için araçsal olarak kullanılabilir.

Yukarıda tariflenen problem doğrultusunda kentsel söylemi oluşturmada etken olduğu düşünülen popüler medya üzerine bir çalışma yapılması hedeflenmiştir. Böyle bir çalışmada kapsamlı bir ele alış için, çalışmanın belli bir dönem ve kent ile sınırlandırılmasının uygun olduğu düşünülmüştür.

Önemli bir kırılma noktası olarak seksenler (1980 askeri darbe sonrasında Türkiye'deki büyük değişimin yaşandığı dönem) çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Tezin konusu, seksenli yıllarda (seçilen örnekler bağlamında 1980–1990 yılları arasında) İstanbul'da sunulan/önerilen/üretilen kentsel projelerin, mimarlık meslek medyası dışında, topluma ulaşan popüler yazılı medya araçlarında temsili üzerinden bir izlek oluşturarak, İstanbul'un kentsel söylemini yorumlamaktır.

1.2 Tezin Kavramsal Açılımları

Bugünün kentleri, içinde pek çok anlamı barındıran çok katmanlı bir yapıdadır. Kent, içerdiği pek çok faklı anlamın birbirine geçmiş, birbirinden kolay ayrıştırılamaz yapısıyla, fiziksel olmayan bir çokkatmanlılığa da sahip olabilir. Anlamları yaratan ve besleyen etmenlerden sadece birinin fiziksel çevre olduğu düşünülmelidir. Kentin anlam katmanları insanların fiziksel katmanlarla kurduğu ilişkilere bağlıdır, biriciktir. Ama bu biricikliğin ortak paydaları vardır. Kaba bir ayrımla İstanbul'a karşı duygularını sevgi, korku, hayranlık, büyülenme, kaybolma, dahil olma/parçası olabilme, aidiyet duygusu, dışlanma… olarak ifade edebilirler. Bu duygulanımlar,

kentin sahip olduğu anlamlara bireysel olarak verdiğimiz duygusal tepkiler olarak görülebilir.

Kandiyoti'ye göre, kent yerleşimi ve biçiminden faklı olarak kentsel katmanlaşmanın göz ardı edilmesi, geleneksellik ve modernlik anlamında kırsal/kentsel ayrımına odaklanan modernleşme kuramının ortak mirası olarak görülebilir (Kandiyoti, 2003).

Birbirini tetikleyen, birbiriyle etkileşen katmanların bir bütün olarak algısı bugünün kentlerine ait bir imgenin varlığını ortaya koyar. Bu yüzden kentsel mekanın yeniden tanımlaması bir gereklilik olarak karşımıza çıkar. Bugünün kentini anlamlandırmada kentin çok katmanlılığını deşifre edebileceğimiz yeni yöntemlere ihtiyaç vardır.

Kent üzerine söylenen herhangi bir söz, tek başına hiçbir disiplinin sözü değildir. Kent üzerine hangi terminolojiyle konuşursak konuşalım, bir diğerinde mülteci olduğumuz söylenebilir. Bu yüzden kent üzerine yapılan çalışmaların disiplinlerarası olma zorunluluğu doğar. Farklı disiplinlerin kenti anlama, yorumlama becerisi oluşturmada nasıl bir ortak paydada buluştuğu ya da ayrıldığının belirlenmesi önemlidir ve hangi bilgi alanlarının nasıl kullanılacağı bu tartışmanın eksenini oluşturmaktadır.

Tezin çalışma alanının, "İstanbul'da sunulan/önerilen/üretilen kentsel projelerin topluma ulaşan popüler yazılı medya araçlarında temsili" olarak tanımlanması, çalışmanın dilbilim, tarih, politika, sosyoloji ve mimarlık disiplinlerinin arakesitinde yer almasını gerektirmektedir.

Bu bölümde, kentin metinsel temsilini, kendi disiplininin problematikleriyle tartışan dilbilim, sosyoloji ve mimarlık bilim dallarının yararlandıkları teknik ve kuramlara kısaca değinilecek ve bu tez çalışması bağlamında, kentsel söylemin çözümlenmesi için önerilen yöntem tanımlanmaya çalışılacaktır.

1.2.1 Kent ve metinsel temsili

Kenti anlamanın bir yolu da kenti metin olarak görmektir. Bu metnin belli yazarları vardır, farklı izleklerle ve tekniklerle belli bir biçimde inşa edilirler, belli anlamlar içine yerleştirilmiştir.

Bir insan topluluğuna özgü olan, o topluluktaki bireylerin duygu ve düşüncelerini anlatmak ve birbiriyle iletişim kurmak için kullandıkları sesli ve kimi zaman yazılı göstergeler dizgesi, dil olarak kabul edilmektedir. Dil karmaşık bir niteliğe sahiptir.

Birçok anlatım ve anlaşma yöntemi bir dil olarak kabul edilmektedir. Düşünme, ancak varlık dünyasında karşılığı ve herhangi bir anlamı olan sözcüklerle meydana gelmektedir. Sözel dilden farklı olarak yazı, dilin gücünü tahminimizden çok daha fazla pekiştirmektedir. Yazı ile insanlar inceleme yapma yeteneği kazanmışlardır. Yazı yardımıyla insan bilincinin yazısız özgeçmişi yeniden inşa edilip, korunabilmektedir (Gürer ve Yücel, 2005).

Kent çeşitlenmiş mal ve hizmet üretimi, tüketimi, yaygınlaşmış ortak kullanım alanları dolayısıyla iletişimin arttığı, iletişim sözlüğünün genişlediği bir yerleşimdir. Yeni kavram ve sözcüklerin üretimi kentte daha hızlıdır, kavram ve sözcük akışı kentte daha yoğundur.

Lefébvre her toplumun kendi mekanını ürettiğini iddia eder. Lefébvre'ye göre mekan, toplumun hem ürünüdür hem de onu sürekli dönüştüren bir mekanizmadır (Lefébvre, 1991).

Bu toplumsal üretimde, sınıflar arası çatışma, mekanın üretiminin biçimini belirler. Toplumsal olarak üretilen mekan, mimariden kent politikalarına, çevre problemlerinden arsa spekülasyonlarına, kültürel üretimden ideolojiye uzanan etkinlikler alanında dinamik ve diyalektik bir yoğunluğun kendisidir. Kentin, bir filmde, bir romanda ya da şiirde yeniden temsili bize temsilin siyasi felsefi ve sanatsal tüm düzeylerdeki katlarını birbirinin içine geçmiş zarflarından çıkararak analiz edebilmemizde yardımcı olur, bir bilme biçimi yaratır (Akbal Süalp, 1999).

Tasarımcılar, mimarlar, mekanlaştırma eylemini (mekan üretimine katkılarını) daha çok görsel ifadelerle ortaya koysalar da, düşüncelerini paylaşmak için sözellikten de yararlanırlar. Ama toplumsal bellekte kentsel imgenin oluşumunda bu metinlerin, daha doğrusu mimarların belirleyici bir rolü olduğu söylenemez.

Mimarlık söylemi, bireyselliği ve öznelliği ağır basan bir söylemdir. Francoise Choay, mimarlık/kentbilim söyleminin iddiaları ne olursa olsun normatif olduğunu savunmaktadır.

Mimarlık terminolojisi kendisini var eden koşulları bünyesinde taşır. Terminolojilerin ana özelliği birer kapalı kutu oluşturmalarıdır. Yani o alana özel bilgi ve deney birikimiyle donatılmamış birisi için terminoloji büyük oranda meçhuldür. Terminoloji belirli bir bilgi ve eylem alanının işlerliğini sağlamak için oluşur. O bilgi ve eylem alanı içinde yer almayanlar onunla ancak kısmen ilgilidirler ve ilgileri o meslek adamıyla kuracakları iletişimle sınırlıdır. Bir terminolojinin ortaya çıkması için

öncelikle o terminolojinin ait olduğu alana özgü bir söylem oluşmalıdır. Dilin o alana özgü özel bir gerçekleşme biçimi var olmalıdır. Hem o dilin sınırları içinde hangi bilgi alanlarına ait söylemler bulunacağı, hem de o söylemlerin nasıl bir yapı edineceği dili kullananların gereksinmeleriyle bağlantılıdır. Söylem ve onun ayrılmaz bir bileşeni olan terminoloji bir yandan epistemolojik, öte yandan da tarihsel bir gerçeklik taşır (Tanyeli, 1990).

Mimar, mesleğin bilgisini dolaysızca edinen bir zanaatçı kimliğinde olmayıp, aynı zamanda da yaptığı üzerine düşünen bir kişiliğe sahipse de düşünce dünyasındaki etkenliği sınırlıdır. Mesleki söylemin altyapısı başka alanların belirleyiciliğinde oluşan ortamın üretilen fikirlerin bir süzgeçten geçmesiyle ve bir ölçüde de kendiliğinden mimarların konuşmalarına, yayınlarına girmesiyle kurulmaktadır (Bilgin, 1985).

Mimarlığın dille, dilbilimle, göstergebilimle, iletişim kuramıyla buluşmasında, mimarlık düşüncesinin gelişmesi açısından yarar görülmelidir. Mimarlığın dil aracılığıyla kendi kendini daha yetkin bir şekilde ifade etmesi, kendi ifadesi üzerine yeniden düşünmesi, kendi sözel ve temsili ifadesini yeniden üretmesi için bu kavramların pozitif katkısı önemlidir.

Dil ve dilbilim mimarlığa bir kavramlar bütünü, bir dil repertuvarı vermektedir. Bugün artık bu kavramlar mimarlık mesleki sözlüğünün dışında değildir. Kavramlar ancak dilsel kullanım sayesinde oluşabiliyorsa, mimarlığın bu kavramlar repertuvarı konusunda dile başvurması yararlı olabilir.

Dil, toplum ve mimari arasındaki ilişkilendirmenin erken örneklerine Vitruvius'ta dahi rastlarız. Daha sonra, hem bir toplumun ayırt edici özellikleri olmaları bakımından, hem de paralel başlangıç, evrim, kullanım ve yapısal prensipler bakımından dil ve mimarlık arasında bir eşdeğerlik kurulduğu 18. Yüzyıl Fransa'sında Durand ile temelleri atılan ve A. Rossi'den C. Alexander'a kadar çeşitlenen Rasyonalist söylemde de, bunlar arasındaki bağlantıyı tipoloji kavramı kurar. Strüktüralist düşünce sistemi içinde Saussure, dilin kurallarının kültürde anlam ve iletişimin de kurallarını belirlediğini ifade eder. Bir diğer kulvarda ise, insanlık dillerinin gramatik yapılarındaki birlik ve benzerliğe dayanarak bunların altında yatan 'derin yapılarla' (deep structures) bir 'jenerik dil' modeli oluşturulduğunu ve dilin kavramlarına dayalı bu modelin mantık, dilbilim ve bilişim alanlarında bir şekilsel yapıya dönüştürüldüğünü görürüz (Çetin, 2007).

Mimarlık eleştirisi son yirmi yılda felsefenin ve dilbilimin kavramlarını kullanan bir aktivitedir. Dilsel referanslar ve dilsel terminolojinin tasarım dünyasında sıklıkla

kullanımı 1960'lı yıllar sonrasının bir özelliğidir. İletişimin çok önem kazanmasının, göstergelerin, resimsel, işaretsel ikonların, medyanın, görselleştirmenin çok önem kazanmasının bunda çok etkisi vardır.

Mimarlık kuramcıları, 1960'lı yıllardan itibaren, dilbilim ve iletişim kavramlarını kullanarak, "mimarlık nasıl mesaj üretir?", "bu mesaj paylaşılır mı?", "toplum mimarlıktan ne anlıyor?" sorularını gündeme getirmişlerdir (Yücel, 2005).

Modern mimarlık hareketine en ciddi eleştiri, mimarlığın tekdüze ve anlamdan yoksun, yabancı çevreler yarattığı, dolayısıyla öncü mesajının aşındığı görüşü idi. Çevrede anlamın araştırılmasını öngören bu görüş, mimarlığı, anlam ve dil konularını maddi kültür ürünlerine uygulamaya çalışan bilimsel öğretilerle, yani dilbilim, anlambilim ve göstergebilim gibi konularla buluşturmaktadır (Yücel, 1982).

Mimarlık göstergebilimi kuramları, yapısalcı yöntemi benimseyerek mimarlık olgusuna yorumlar getirmeye çalışır. Öte yandan göstergebilim, nesnelerin anlamlarını ve yeniden üretim koşullarını belirleyen kodların, tarih içinde üretildiğini ve tıpkı dil gibi kültürel niteliği olduğunu vurgulamaktadır.

Saussure'ün kurduğu ve ondan bu yana gelişen yapısal dilbiliminin kavramları, dilin bir biçim ve bir işaretler sistemi olduğu, dilsel yapının zamandan bağımsız (eşzamanlı/senkronik) düzeyinin öncülüğü, dil-söz ayırımı, sentaksın önemi, anlam ayıran her dilsel işaretin (gösterenin) bir "anlamlanan"a (gösterilen) karşılık geldiği, bu ilişkinin toplumsal/kültürel nitelikte olduğu, nedensizliği ve böylece çeşitli düzeylerde anlamların üretilmesi gibi konulardır.

Çağdaş yapısalcı düşüncenin esas dayanağı dilbilimin ürettiği yapı anlayışıdır. Dilin evrimsel ve eşzamanlı davranışları vardır. Asıl önemli olan toplumsal düşüncenin ifadesi olan bu sistemin, gerçekliği kendi içinde, bir mantık strüktürüdür.

Yapısalcı yaklaşım, pek çok farklı kuramlaşmayı içermekle birlikte, tüm kuramlar; biçimi, algıdan, zamandan, tarihselliğinden bağımsız, salt kendi oluşumu içinde ele alır, genellemesi yapılabilir.

Diğer yandan, mimarlık kendi dilsel siciline sahiptir; bu metinler, mimarlık terminolojisini kullanan ve kendi meslek grubu için anlam taşıyan metinlerdir. Öte yandan mimarların söyledikleri dışında, fiziksel çevre için üretilmiş olan her türlü metin, onun varlığını güçlendirmede önemli rol oynamaktadır.

Temel olarak mimarlık ve dil arasında, birbirine türdeş kodları olmadığından, daha çok birbirine bir aracıyla aktarılmayı, iletilmeyi gerektiren bir ilişki vardır. Birbirine farklı doğrultulardan ilerleyen bu iki kavram, birbirlerine en çok yaklaştıkları durumda bile aralarında oluşan alan muğlak ve kolay formüle edilemezdir. Bu tez çalışması, dili değil dile gelmeyi, dile gelmenin koşulları, durumlarını, dili oluşturan bağlamı besleyen kavramsal açılımları tartışmayı hedeflemektedir. Bu muğlak alanı tartışan sorular sormak önemli gözükmektedir.

1.2.2 Söylem analizi ve mimarlıkta kullanılabilme olanakları

Söylem, sözlük anlamıyla; bir düşünce biçiminin yazılı ya da sözlü anlatımı; bir kuramla, öğretiyle vb. ilgili olan bilimsel yazıların, konuşmaların tümüdür.

Todorov, Mikhail Bakhtin'in dil felsefesini incelediği bir çalışmasında dil için şöyle bir nitelemede bulunur: "dil denilen kurgu". Bu söz, dilin hem kendimizi, hem kendi dışımızdaki çevreyi nasıl kavradığımızı gösteren bir varlık olduğunu vurgular, hem de bu kavrayışın çeşitli biçimlerde olabileceğini dile getirir (Ruhi, 1997)

Sözcüğün kökeninde tartışma, konuşma ve koşuşturma anlamına gelen "discursus" sözcüğü bulunmaktadır. F. de Saussure'ün dil çalışmalarını dizgeleştirme ve toplumsallaştırma çabaları ile birleştiğinde dilin yapısal boyutunun önüne geçme zorunluluğunu doğar. Bu çerçevede Rus biçimcilerinin, insanbilimcilerin, yazınbilim ve dilbilimi birleştiren dil çalışmalarının öncüleri olduğu söylenebilir. Çek yapısalcılarının çalışmaları ve Levi-Strauss'un kültür ve söylence çözümlemeleri de söylem çalışmalarının öncüleri sayılabilir. Söylem çözümlemesi başlığını taşıyan ilk yazı 1952'de Zellig Harris tarafından yazılmıştır. 1960'ların başlarında Barthes, Greimas, Bremond gibi Fransız dilbilmci ve göstergebilimcileri iletişimi, dil içi ve dil dışı öğeler bütünlüğü içinde ele alarak söylem çalışmalarının özellikle yazın incelemelerine katkılarını göstermeye çalışmışlardır. Dili toplumsal, kültürel bağlam ve değerler içinde ele almaları söylem kavramına ulaşılmasını kolaylaştırmıştır (Kocaman 1997).

Beaugrande ve Dressler söylem konusunda metin ile söylem terimleri arasında bir fark gözetir. Metin bir konuşucu/yazarın ürettiği dildir; söylem ise birbiriyle bağlantısı olan metinlerin oluşturduğu kümedir. Söylem belirli bir amaca yönelik olarak kullanılan sözlü, yazılı, görsel veya simgesel bir dilin bilişsel, toplumsal, kültürel etkileşime açık bir bağlamda anlam kazandığı iletişimsel bir süreç olarak tanımlanabilir. Söylem sözcüğünün farklı kullanım alanları vardır. Söylem "dil",

“iletişim” “toplum”, “etkileşim”, “kültür” gibi çok geniş kapsamlı konuları içerir. Bu yönde kesin, kolay tanımlamalara olanak vermez.

Bugünkü kullanımıyla söylem, belli bir dünya görüşü ya da yaşam felsefesinin tutarlı/tutarsız dilsel dışavurumu gibidir. O bakımdan belli bir zaman diliminde belli konularda kişiler, kurumlar, dernekler, partiler vb etkileşimlerinde, ilişkilerinde, ürünlerinde, kimliklerine, ideolojilerine, amaçlarına uyan bir söylem ve anlatım biçimi kullanırlar. Söylem onca değişik konuda, bağlamda, onca ayrı kimlikle, sözel seçim ve anlatım biçimlerine gönderme yaptığı için, ancak dilsel birim ve anlatım biçimlerinden yapılan seçimle somutlaşır. Örneğin, Cumhuriyet’in söylemi, ANAP’ın söylemi, TRT’nin söylemi...(Demircan, 2000)

Söylem konusunu inceleyen tüm yaklaşımlar metin ve bağlam arasında bir ilişki olduğunu kabul eder. Kültürü insan belleğini oluşturan bir söylemler bileşimi, toplamı olarak gören M. Bakhtin’in bilimsel yaklaşımının en ilgi çekici yönü, metinleri açıklamada başvurduğu, diyalojizm kavramıdır. 1960’lı yıllarda Fransa’da başta J. Kristeva’nın etkisiyle, metinlerarası ilişkiler ya da metinlerarasılık kavramıyla karşılanan diyalojizm insanlararası bir karşılıklı etkileşim ve söyleşim olgusunun varlığını belirtir. Bakhtin söylemlerin (ya da metinlerin), tarihsel, toplumsal, kültürel geçmişleri ve çevreleriyle ele alınması gerektiğine inanır, böylece bir metnin hem kendinden önceki metinlerle, hem de bu metni okuyanların yaratacakları metinlerle çok sesli bir ilişki içinde bulunduğunu belirtir. Kristeva’ya göre her metin eski ve çevre metinlerin yeni bir dokusudur. Bu da her metnin varoluş koşulu olan metinlerarası ilişkileri ortaya çıkarır.

Söylem tek başına ne metin üreticisinin, ne metnin, ne bağlamın, ne de toplumsal durumun oluşturabildiği bir yapı değildir. Söylemin en önemli özelliği, bu öğelerin birbiriyle girdiği, ilişkilerin doğurduğu süreçlerde oluşmasıdır. Ayrıca gerek metin, gerek bağlam, gerekse toplumsal durumlar birbirini yenileyici, yeniden kurucu niteliklere sahip oldukları için söylem hiçbir zaman tek ve değişmez anlamları sunamaz. Tüm öğelerin diğerleriyle kurduğu bağlar dolayısıyla söylem sürekli olarak yenilenen, devingen bir olgudur. Bu yönüyle söylem, değişik alanlar tarafından, incelenmeye değen ve bunu gerektiren bir nitelik taşımaktadır (Zeyrek,1997).

Söylemin anlaşılması için temel kavramlar; yapı, işlev, bağlam, bağıntı, iletişim yetisi ve dil kullanımı kavramlarıdır. Bu kavramların açıklanmasında değişik bilimlerden yararlanılabilir ama dilbilim bu bilimlerin odağı durumundadır, çünkü insan

iletişiminin en etkin aracıdır dil; öyleyse dilbilim kavramlarının uzağına düşmüş bir söylem incelemesi eksik kalacaktır (Kocaman,1997).

Söylemi incelemenin temel nedeni insan iletişimini bütünlüğü ile kavramaktır. Bu bütünsellik, söylemin soyut bir dil ve dilbilim boyutuyla sınırlanmamasını ve değişik bakış açılarının haklılığını gösterir. Söylem çalışmalarında eleştirel yaklaşım, söylem uygulamalarını betimlemekle yetinmez, "söylemin güç –iktidar ve ideoloji tarafından nasıl biçimlendiğini ve toplumsal kimlik toplumsal ilişkiler, bilgi ve inanç dizgeleri oluşumunda nasıl etkili olduğunu gösterir (Kocaman, 1997).

Söylem, dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır. Kentsel söylemler, kentsel bağlamı oluşturan, kentin fiziksel yapısını tanımlayan her türden unsurun (mimarlığın kapalı bilgi dünyasına ait üretimler ve erk sahiplerince ortaya konmuş kentsel sistemlere eklemlenen ya da mevcut bir oluşumu dönüştüren projelerin tümü), kentsel gerçekliğin dil üzerinden yeniden kurulmasıyla oluşmuş bir katmandır.

Foucault'nun da işaret ettiği gibi, söylem aslında "gerçeklik"in üstünü yarı saydam bir örtü gibi örtmez, sadece bizatihi gerçeklik kurar. Dil, gerçekliğe dair bilginin üretilmesi esnasında içinden geçilen, kelimelerle şeyler arasında doğrudanlığa kolay kolay izin vermeyen bir katmandır. Hepsinden önemlisi söylemler "şeylerin düzeni" ni oluştururlar. Foucault'ya göre mekan bilgi ve iktidar iç içedir. İşleyişleri ve kuruluşları birbirinden bağımsız değildir. Hem kelimeler hem de şeyler, çoğul bir iktidar alanının değişken parçalarıdır. Kent mekanının üretimi, sadece fiziksel gerçekliğin değil, o gerçekliğin farklı temsilleri olan kelimelerin ya da imgelerin inşasını da içerir (Foucault, 1999).

Söz çözümleyici, imaj ise birleştiricidir. Bir söz dili, çözümlenen, birleştirilen (+-sözlüksel) birimlerden oluşur, görsel dil ise topluca konumlanan eş zamanlı görsel öğelerle anlatılır. Sözel anlatımda öğeler zaman-sıra, görsel anlatımda andaştır (Demircan, 2000).

Bu yüzden mimarlıkta söylem analizi, mimarlığı görsel andaşlığın, çok katmanlılığın yoğunluğundan kurtarıp, sözel anlatımın zaman-dizilim ilişkileri içinde lineer bir ayrıştırmayla tanımlamak ve anlamak için bir olanak gibi görünmektedir. Burada gözden kaçırılmaması gereken konu, söylem analizinin, mimari/kentsel söylemi sadece tek boyutuyla ele aldığı ve bunun çalışmanın derinliği için yeterli olmayacağıdır. Kentsel söylemin çözümlenmesi, dilbilimin kullandığı, dilin kullanımını ve işlevini inceleyen söylem analizi yöntemleriyle yapılamaz. Çalışmanın

derinlikle ele alınması için konuyu Kültürel Çalışmalar çerçevesinde ele almak yerinde olacaktır.

"İçerik çözümlemesi" diye tanımlanabilecek almaşık yöntem, 20. yüzyıl başlarında ABD'de gazetecilik okullarında kullanılmaktaydı. Süreç şöyledir. Önce bir metin veya bir metinler topluluğu seçilir. Belirli bir konuya ya da birçok konuya göndermeler sayılır yada sıralanır, "birlikte-değişme" (covariance) durumları, yani bazı konuların başkalarıyla birlikte geçme sıklıkları çözümlenir. (Korku karşılığı olan sözcüklerin hayli sıklıkla kullanılmasına bakılarak, güvensizliği yansıttığı düşünülebilir)

Buradaki temel problem, sözcüklerden konulara geçişin güç olmasındandır. Aynı sözcük farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelir ve konular birbirinin yanında ele alınmakla değişim gösterebilir. Sadece saymak niceliksel bir yaklaşımdır, değişime duyarsızdır. Benzer bir sav "söylem çözümlemesi" yani tek bir cümleden daha uzun metinlerin dilsel olarak analizi için ileri sürülebilir; bu yaklaşımın yerine geçtiği içerik çözümlemesiyle hayli ortak yanları vardır. Ancak bu gündelik konuşmaya, edebi türlere ve aktarım biçimlerine daha çok dikkat etmektedir.

Antropologlar ve tarihçiler arasındaki buluşma, 1970 ve 1980'li yıllarda kültür tarihinde ortaya çıkan en anlamlı yeniliklerin esinlendiricisi olmuştur. 1980'lerin ortalarında kullanıma giren "Yeni Kültür Tarihi" bireysel olduğu kadar ortaklaşa düzeyde de eklektik bir yaklaşımdır. Kültür fikirler veya düşünce sisteminden ziyade zihniyetler, varsayımlar üstünde durmasıyla düşünce tarihinden, toplumsal tarihten ayrılmaktadır. Yeni kültür kuramı, "kültür" alanının genişlemesine ve "kültür kuramı" diye adlandırılan çalışma konusunun ortaya çıkışına bir tepki olarak görülebilir. Kurama ulaşma kaygısı en ayırt edici niteliğidir.

Yeni kültür tarihi çalışanlar için yapıtları özellikle önem taşıyan dört kuramcı; Mikhail Bakhtin, Norbert Elias, Michael Foucault ve Pierre Bourdieu'dur. Bakhtin, sezgileri görsel kültür için de geçerli olan bir dil ve edebiyat kuramcısıydı. Diğer üçü ise toplumla kültür arasında sınırların birbirine geçişli olduğu bir dönemde çalışan toplum kuramcılarıdır. Bakhtin'in Dialogism ve Carnavalisation kavramları çığır açıcı niteliktedir. Gazetelerden özetler içeren bir günlük ya da rehber kitaplardan alıntılar yapan bir gezi güncesi farklı sesler arasında bir diyalogun örneği sayılabilir. Foucault kültürel süreksizlikleri ve kopuşları vurgulamış, doğru inceleme nesnesinin bireysel yazılar değil, ortaklaşa söylemler olduğunu savunmuştur. Bourdieu'nun alan kavramı, uygulamanın kuramı, kültürel yeniden üretim fikri ve öne çıkma üzerine görüşleri önemlidir.

1.2.3 Popüler kültür ve kent

Kent kültürel üretimin birleştiricisidir. Kentin kendini ortaya koyma biçimi budur. Ulaşım sisteminin, binaların, nehirlerin toplamından farklı bir şey olarak insan varlığının izlerinden oluşan bir kırkyama (ing. patchwork) olarak düşünülmelidir.

Burke'ye göre (2006), popüler kültür tarihine ilgi duyulmasının "iç" ve "dış" olarak genellenebilecek iki açıklaması vardır. İçerden bakanlar (halk kültürü ile uğraşan, antika meraklıları, folklorcular ve antropologlar), kendilerinden önceki yaklaşımların eksiklerine tepki verdiklerini düşünmüşlerdir. Dışarıdan bakanlar daha geniş bir resmi görmek eğilimindedirler.

Britanya'da 1960'larda popüler kültürü tarihinin yükselişi, Stuart Hall'un yönetimindeki Birmingham Üniversitesi Centre of Contemporary Cultural Studies öncülüğünde "Kültürel İncelemeler" in yükselişiyle eşzamanlıdır. Kültürel çalışmaların uluslararası başarısı, bir istemi karşıladığı, okul ve üniversitelerde geleneksel yüksek kültür vurgusuna karşı bir eleştiri olduğu, aynı zamanda da değişen metalar, reklamcılık ve televizyon dünyasını anlama ihtiyacının bir sonucu sayılabilir.

Burke'nin de altını çizdiği gibi, kültür tarihçileri, belli bir dönemin metin ve imgelerini zamanlarının aynaları, sorunsuz yansımaları olarak ele almanın çekiciliğine kapılmamalıdır. Burckhardt, kültür tarihinin pek çoğu bilinçli olmayan, çıkar gözetmeyen, hatta istem-dışı kaynakların ve anıtların aktardığı bilgilere dayandığı için güvenirlik taşıdığını iddia eder. Geçmişin tanıklıkları bize kendilerinin bildiklerini bilmedikleri şeyler anlatabilirler. Yine de kültür üzerine çalışanların kaynak eleştirisi yapmaları ve belirli bir metnin ve imgenin niçin ortaya çıktığını sormaları gerekir; örneğin acaba amaç o metni okuyanları ya da imgeye bakanları belirli bir harekete yönlendirmek midir? (Burke, 2006).

Toplumu anlamak, toplumsal bakışı çözmek için bakılacak kaynaklardan biri popüler kültürün yazılı ve görsel araçlarıdır. Ünsal Oskay'a göre popüler kültür, hayatımızın her alanını kaplayan metalaşma ve ağır şeyleşmeyle özgürleşme umudunun hepten kaybolduğu bu kasvetli ve ağır atmosferde varlığımızı sürdürmemize yardım eden bir şeydir. Popüler kültür ile aramıza tarafsızlığımızı koruyabileceğimiz bir eleştiri mesafesi konulabilir mi?

Mutlu (1995) bu soruyu şöyle cevaplamaktadır: popüler kültürü işlev üzerinden değerlendirmek aslında onun içeriğe indirgenmesi demektir. Bu içeriğin önde gelen

üretim ve dağıtım kurumları ve kanalları olan medyaya indirgenmesine yol açar. Böylelikle popüler kültür eleştirisi esas olarak medya eleştirisine dönüşür (Mutlu, 1995).

Fiske'ye göre özellikle popüler kültürün yeniden üretimini farklı ortamlarda sürdüren kitlesel iletişim araçlarına göz atmak önemlidir (Fiske, 2003). Bu noktada popüler kültürün araçsallaştırılmasıyla ilgili farklı problemlerden sözedilebilir.

Popüler kültüre (eleştirel, soğuk, üstten veya benzeri) bir mesafeden bakan tavırlar arasından bir seçim yaparak eleştiriyi kolaylaştırmanın mümkün olmasına karşılık, bu kolaylığın toplumsal bedeli, eleştirinin yargılamaya dönüşmesidir.

Niceliksel çoğunluk halkı teşkil ettiği için halk kültürü popüler kültür ile örtüşür. Popüler kültür günümüzde üretim ve tüketim akışını hızlandırmakta, pazar ruhunu biteviye canlı tutmaktadır. Erdoğan (1999) ın "kapitalizmin hem mal hem de imajlar satışını yapan, uluslararası pazarın değişmelerine ve ihtiyaçlarına göre biçimlenip değişen, önceden yapılmış, önceden kesilip biçilmiş, paketlenip sunulmuş bir kültür" olarak tanımladığı popüler kültür, kitle kültüründe yer alan en popüler ürünleri ve tüketimleri içerir.

Bu yaklaşımın en çok eleştirilen yanı, egemen sınıfların kültür endüstrisi aracılığıyla bağımlı sınıfları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi ve bireyleri pasifleştirmesidir. Dellaloğlu'na (1995) göre bu eleştiri ilk kez Frankfurt Okulu tarafından gerçekleştirilir. Frankfurt Okulu kültürün endüstrileşmesiyle bireyin bir endüstri ürünü olarak görüldüğünü, bireyin herhangi bir nesne haline geldiğini yani cisimleştiği(şeyleştiğini) belirterek bunun sonucu olarak bireyin hakim ekonomik sistemin tek boyutluluğuna dayanma gücünü yitirdiğini ve ancak bireyin toplumsal mekanizmaların dayattığı biçimde toplumda yer alabildiğini vurgular (Dellaloğlu, 1995).

İngiliz Kültür Çalışmalarında vurgulandığı üzere, ideolojik biçimler, bilincin ürünü değil, tam tersine bilinci üreten şeyler olarak gündelik hayatımızda ısrarla yer tutmaktadır. Fiske'nin betimlediği gibi bilinç , "saf aklın" mecrasından uzaklaşmakta, başka ortamlarda kendisini yeniden oluşturmaktadır. Fiske'ye göre, özellikle popüler kültürün yeniden üretimini farklı ortamlarda sürdüren kitlesel iletişim araçlarına göz atmak gerekir. Çağdaş iletişim popüler kültürün küresel ölçekli türeyişini anlamak adına dikkat edilmesi gereken yeni bir çalışma alanıdır (Sargın, 2003).

Popüler kültüre ait bir ürün, hem egemen güçlere karşı koyma, hem de tamamen bu güçleri edilgenleştirmese bile onlar karşısındaki bağımlı konumundan sıyrılma fırsatlarını içerir. Bu bağlamda popüler kültür bir mücadele sürecidir. Toplumsal deneyimin anlamları üzerine, bireyin kişiliği ile toplumsal düzen arasındaki ilişki üzerine bu düzenin metinleri ve metaları üzerine yürütülen bir mücadeledir.

Sargın' a (2003) göre, kitlesel iletişim ve kültür, teslimiyetin aynası olmanın yanı sıra yeni bir anlam yüklenmekte, özellikle popüler kültür, farklı sosyal aktörlerin politik mücadelesinin olasılıklarını içermektedir. Gündelik hayata indirgenmiş sıradan kültür ortamları, bir diğer tanımlamayla ideolojik çatışma ve mücadelelerin alanıdır. Kamusal bir yönü de olan bu niteliğin, popüler imgelerle yüklenmiş ancak farklı simge sistemlerine yol veren kentlere yapıştığı unutulmamalıdır.

Özellikle "ideoloji" sorgusuz kabullenilmiş bazı değerlerin "kimi gerçekliği" üzerine oturduğu saptamaya yönelik önemli bir açılımdır. Özgür birey söylencesi ideolojinin özneleştirme süreciyle yıkılmakta, ancak öte yandan "özne" nin yarı-özerk konumunun olasılıkları da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fiske'ye göre popüler kültürün metinleri, egemen ve/veya karşıt duruşların okunabilirliğine yatkın bir yapı sergilemektedir; dolayısıyla popüler kültür araştırmaları salt teslimiyetin değil, direncin de resmi niteliklerini üretim ve yeniden üretim koşulları içinde sunabilmelidir (Sargın, 2003).

Fiske (1999), söz oyunlarını, "dilbilimsel disipline boyun eğmeyi reddetme, dilbilimsel disiplinin hileli biçimde kullanılması" olarak ifade eder. Söz oyunlarında simgesel anlam (yananlam) ön plandadır. Yananlam çağrışımsal ilişkileri ortaya koyduğundan düzanlamdan daha çok özgürlük tanır.

Bu bağlamda popüler kültür metinleri anlam çokluğunu, ucu açıklığı taşırlar ve üretken okumayı gerektirirler.

Okuyucu ve popüler kültür metinleri arasındaki ilişki birçok yönden faal ve üreticidir. Bir metnin anlamı, kendimiz için uygun olan bir zamanda başvurabileceğimiz, diğerlerinden bağımsız olarak kullanıma hazır birtakım şifrelerle verilmez. Metin zaten kendi içerisinde olan asıl anlamını ve politikasını bir anda dışa vurmaz; hiçbir metin etkilerinin ne yapabileceği konusunda herhangi bir garanti veremez. Çünkü insanlar bir metni yalnızca anlamaya çalışmakla yetinmez, aynı zamanda metne, kendi hayatlarına deneyimlerine ihtiyaç ve isteklerine uygun anlamlar yüklemeye çalışırlar. Bir metin ancak kendi okuyucusunun deneyim ve yaşam koşulları içinde bir anlam ifade eder. Metinler zamanla nasıl kullanılmaları gerektiğini veya hangi

işlevleri yerine getirebileceklerini göstermezler. Farklı insanlar için farklı koşullarda farklı anlamlara sahip olabilirler. Bir metnin nasıl kullanılacağı ya da yorumlanacağıyla ilgili sorular, okuyucunun kendini ve dünyayı anlamak ve kendisi için daha iyi bir dünya yaratmak için verdiği sürekli mücadeleyle ilişkilidir (Storey, 2000).

Popüler kültür tartışmalarını önceleyen dönemdeki halk kültürü-yüksek kültür gibi ayrımlar kültürel üretim koşullarının değişmesiyle tartışmaya açılmışlar ve yeniden tanımlanmaları gerekmiştir. Popüler kültür çalışmalarının, incelediği alan tarafından dikkate alınmadığı yönündeki eleştirinin büyük ölçüde geçerliliğini kaybettiği söylenebilir. "Bu analizler kim için yapılıyor? Kimin işine yarıyor?" sorularını, Belge Seksenlerin başında şu şekilde cevaplıyordu "Eleştiri kendine hedef seçtiği davranışla aynı kanalda ortaya çıkmıyorsa etkili olamıyordur… kültürel hayat "seçkin olan ve olmayan" kategorilerine kesin bir biçimde ayrıştığı için, seçkin düzeyde yapılan eleştiri, seçkin olmayan kitle kültürünün alıcısının çok uzağında olup bitiyor." (Belge 1983).

Bugün bu eleştirinin büyük ölçüde geçerliliğini kaybettiği söylemek mümkündür. Yüksek kültür ile kitle kültürü arasındaki ayrım ortadan tamamen kalkmamış olsa da aralarındaki sınır özellikle seksenler sonrasında muğlaklaşmıştır. Birbirinden keskin sınırlarla ayrılmayan bu iki alanın neresinde durduğu tam olarak kavranamayan pek çok materyal, ürün, popüler yazılı medya, kültür hayatımızı, yargılarımızı, düşüncelerimizi, söylemlerimizi şekillendirmektedir.

1960'tan bu yana gelişen yeni kültür araştırmaları, sıradanlaşarak toplumsal bir örüntüye yol açan popüler kültürü sorgulamak ve olası direnç noktalarını okuyabilmek açısından önemlidir. Williams, bireyden topluma, algılama, deneyleme, ilişkilendirme ve türetme süreçleriyle şekillendirilen kültürün, yeniden üretmeyle ilintili olduğunu savlamaktadır. Yeniden üretme, tek bir yaratma anından uzaklaşarak, sayısız kere yenilenme becerisidir. Bu sayısız yenilenme anı, pek çok farklı yorumu, tartışmayı bünyesinde taşıyabilir.

Popüler kültür çalışmaları uzun süre pek çok akademik çevrede ciddiye alınmamıştır. Gündelik hayatımızda oldukça önemli bir rolü olan popüler kültür çalışması pek çok alanı kapsayabilir. Sosyalleşen gençlerin dünyasına bizi yakınlaştırır, etnik veya sosyoekonomik farklılıkları olan grupları tanımak için kullanılabilir. Popüler kültür çalışmaları bugün daha sıklıkla kültürel çalışmalar,

kültürel eleştiri olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni çalışmanın özünün popüler olanı aramaması, arkasındaki çözümlemeye yönelik olmasıdır.

1.3 Tezin Metodolojisi

Söylem, dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır. Kentsel söylemler, kentsel bağlamı oluşturan, kentin fiziksel yapısını tanımlayan her türden unsurun (mimarlığın kapalı bilgi dünyasına ait üretimler ve erk sahiplerince ortaya konmuş kentsel sistemlere eklemlenen ya da mevcut bir oluşumu dönüştüren projelerin tümü), kentsel gerçekliğin dil üzerinden yeniden kurulmasıyla oluşmuş bir katmandır.

Bu katman, bazı kavramsallaştırmalara dayanan kentsel gerçekliği daha belirginleştir. Kentin mekansal pratikleri ile kent üzerine bilgi üreten söylem pratikleri (kentsel gerçeklik ile söylem üzerinden kurulan temsili gerçeklik) kimi zaman örtüşmekle birlikte, kimi zaman olmayan bir idealin tezahürü de olabilmektedir. Kentsel gerçeklikten beslenen söylem katmanı, kimi zaman gerçekliği aşan bir "dev aynası" işlevi de görebilir. Burada popüler medyanın, kentsel söylemleri ortaya çıkaran, dönüştüren, parlatan, cilalayan ya da gölgeleyen bir sahne, bir ekran gibi çalıştığını görürüz.

Kentsel söylemin üretimi, söylemin kitleler tarafından kullanımıyla nasıl kabul gördüğü/meşruiyet kazandığı ve kentsel söylemlerin kenti anlamlandırmamızda birer doxa[*]'ya dönüşümü üzerine yapılacak bir çalışmanın farklı araştırma alanları üzerine odaklanarak gelişmesi öngörülmüştür.

Kentsel söylem üzerine yapılacak bir çalışma, dilbilim, toplumbilim, mimarlık arakesitinde durmaktadır. Dil insan iletişiminin en etkin aracıdır; öyleyse dilbilim kavramlarının uzağına düşmüş bir söylem incelemesi eksik kalacaktır. Bu çalışmada mekansal yapıyı kent temsil etmektedir ve anahtar kavramların mekansal etkilerinin analizinde esas olarak kent ölçeği alınacaktır.

---

[*] Doxa: plato'nun yaklaşımına göre sanılar (doxa) ideaların yansımasıdır, gölgesidir. Buradaki varlıklar değişir ve doxa sadece yanılsamadır. Pierre Bourdieu'nün kullandığı şekliyle, ortak duyuyla ilgili, kişinin kullanırken farkında olmadığı, üzerinde düşünmedi, onun pratiklerinin mantığına işlemiş inançlar seti

Çalışmanın sınırlarının belirlenmesinde ve yöntem arayışlarında "kent ve metinsel temsili", "popüler kültür", "söylem analizi ve mimarlıkta kullanılabilme olanakları" gibi farklı araştırma alanlarının incelenmesi yol gösterici olmuştur.

"Kentsel söylem" konusunda yapılacak bir çalışma için İstanbul, uygun bir örneklem olarak, konunun derinlikle ele alınmasında ise "seksenli yıllar", tartışmaya uygun bir zaman aralığı olarak belirlenmiştir. İstanbul'un kentsel anlamı ve bu anlamı taşıyan söylemi, hem bu kendine özgülükten, hem de yaşayanlarının paylaştığı kolay tarif edilemez bir bağımlılık duygusundan beslenir. 1980'lerde Türkiye'de yaşanan sosyal, mekansal ve kültürel değişimlere paralel olarak, İstanbul'un kentsel anlamını taşıyan ortak imgenin değişime uğradığı söylenebilir. Çalışmada, İstanbul'un seksenli yıllarla birlikte geçirdiği mekansal dönüşümlere kısaca değinilerek, seksenlerin eşik olma durumu tanıtlanmaya çalışılacaktır.

Kentsel anlamın tartışılmasında, popüler kültürün etkisi yadsınamaz. Seksenli yıllar, popüler kültürün meşrulaştığı, kent yaşamının genişlemesi, çeşitlenmesi ve daha büyük kitleler tarafından algılanması ile (iletişim kanallarının gelişmesi de bunda önemli bir etkendir) meta olarak tüketilmeye başladığı yıllardır. Bu nedenle, seksenlerin kentsel söyleminin tartışılmasında, popüler yazılı medya araçları ve popüler kültürün metinlerinin incelenmesi önemli görülmektedir.

İçinde yaşadığımız tarihsel dönemin bir özelliği olarak yaşamımız parçalanmışlıklar biçiminde algılanabilir olmuştur. Bu nedenle bütüncül tartışma ve benzer yöntemlerle yaşamı ve dünyayı kavrama çabaları, tek yönlü olmak, sınırlı ve yetersiz açıklamalar getirmek gibi, ağır eleştirilere tabii kalmıştır. Bu tür yöntemlerin şimdiki zamanı açıklayamadığı iddia edilmiştir. Şimdiki zamanın tümünün ve parçalarının kendi içinde tutarlı da olsa açıklanabileceği iddiasının barındırdığı yanlışlardan biri, birkaç kavram çevresinde örülmüş açıklamaların yüksek düzeyde öznellik barındırmasıdır. Kavramlar dildeki ortak anlam alanlarını yırtarak yazarın dil oyunları içinde belirsizleşen sınırlarıyla her yöne yayılmaktadır. Eleştirel yeni yöntem arayışları, sağladığı yeni bakış, algılama ve değerlendirme olanaklarının yanı sıra tartışılan meselelerin gerçekliğine yaptığı geçerli katkı açısından önemlidir.

Ekonomik- politik çerçeveden hareketle yapılan tartışmaların tarihsel gerçeklikleri açımlamakta doğruya daha yakın bir son söz barındıran halen geçerli tartışmalar üretmesi olumludur. Ama eksik ve indirgemeci bir bakış olması tehlikesi barındırmaktadır (Ocak, 1996).

Bu nedenlerle, kentsel anlam çalışmalarının çok boyutluluğunu farklı katmanlarıyla ele almak için, kurulan ekonomik-politik-sosyal çerçevenin, çalışmaya bir arka plan oluşturması, bundan hareketle kavramsal tartışmalara girilmesi hedeflenmelidir.

Tezin metodolojisi kurgulanırken, hem popüler kültür ve dilbilim çalışmalarının temelini oluşturan içerik ve eleştirel söylem analizinden yararlanılan yeni bir YÖNTEM yaratmak amacıyla ilkeler dizisi geliştirme, farklı modeller tasarlama yoluna gidilmiştir. Çalışmanın temel yaklaşımı kentsel söylemleri oluşturan kavramların, kitlelerle paylaşılarak meşrulaştıran popüler medyadaki metinsel temsillerini deşifre etmek ve kentsel söylemi oluşturan sistemleri/ilişkileri, seçilen örnekler üzerinden yeniden tanımlamaktır. Bu nedenle çalışmanın temel hedefini karşılayacak, kentsel söylemin sahnesini inşa eden iki adımlı bir model geliştirilmesi düşünülmüştür. İlk adımda, kentsel söylemin kavramlarına bağlı kentsel anlamların sunulması, ikinci anlamda seçilen örneklerin kavramlar aracılığıyla kentsel söylemin sahnesine dönüşümü tartışılacaktır.

Bu çalışma kapsamında, yöntemin iki adımını modellemenin; örnek olmaya değer olguları belirlemek, paradigma, biçim, deneme amacıyla üretilen bir örnekle oluşturmak ve hangi kavramlarla ele alındığının ortaya konması şeklinde genel çerçevesi çizilebilir.

İlk MODEL, kenti fragmanlaştırarak okumak olarak belirlenmiştir. Bu araçsallaştırma, kenti tanımlayan sayısız farklı anlamın tümünü görünür kılmak için bir model oluşturmaktadır. Kentsel fragmanlar ve tanımladığı, ait olduğu kent arasındaki ilişki fiziksel veya biçimsel değil bağlamsaldır. Bu ilişkinin, zamanın dinamikleri ve ortam tarafından tanımlandığı iddia edilebilir. Kentin birbirinden bağımsız ayrı dünyaları temsil eden ilişkileri aynı zamanda bünyesinde barındırması bu parçacıl kent algısını vurgular.

Bu çalışma kapsamında fragmanlaştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak için "Motif" ve "Tema" kavramlarından yararlanmak mümkün gözükmektedir.

"Motif", TDK sözlüğünde, yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan kendi başına birer birlik oluşturan öğelerden her biri, bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim olarak tanımlanmaktadır. "Tema"; ise kesin bir özne, konu üzerine oluşturulan söylem, belirleyici izlek, bir besteyi oluşturan temel motif'tir.

Çalışma kapsamında, Seksenler İstanbul'unun mekansal karşılıkları olabileceği düşünülen kavramsalları yani MOTİFLER, "meta"laşma, yersizleşme,

“merkez”leşme, tarihsellik, öyküsellik, yabancılaşma, aidiyet sunma, kentsel yarılma/”getto”laşma, hız ve hareketlilik olarak öngörülmektedir. Bu motifler, kendi başına farklı kent fragmanlarını tanımlamaya yarayan en küçük birimlerdir. Bazı fragmanlar, farklı motiflerin vurgusuyla çok katmanlı anlamlara sahip olmaktadır. Seksenler İstanbul’u kentsel söyleminin TEMALAR ise Küreselleşme, Metropolleşme ve Nostalji Söylemleridir. Seksenlerin farklı söylem örüntülerinin bu üç farklı kavram çevresinde düğümlendiği söylenebilir. Söyleyen kişiden, söyleme nedeni olan konudan bağımsız olarak, bu söylem örüntüleri bazı kavramlar bağlamında bir akrabalık ilişkisi kurmak mümkündür ve bu ilişkilerin bütünü bir söylem katmanlaşması oluşturmaktadır.

Seksenler İstanbul yeni kentsel durumları, kent tanımlarını oluşturan çeşitli kavramlar çerçevelendirilerek yorumlanmıştır. Anahtar/kurgu Kavramlar vasıtasıyla çizilen çerçevede her bir kavramın ayrı ayrı tanımlanan kent mekanıyla olan etkileşimi irdelenmiş sonuçları haritalanmıştır, genel bir tabloyla ortaya konmuştur

Bu ilişkiler ağını kurmayı sağlayan bilgi, farklı kent tanımlarını oluşturduğu düşünülen popüler yazılı medyanın oluşturduğu çerçevedir. Tezin metodolojisinde araştırma alanı için sınır ve eşik değerler oluşturan bu çerçeve önemlidir.

Edebiyat ve sinema taşıdığı yan anlamlarla, diğer metinlere, metinsel ifadelere göre izleyende farklı imgelerle yerleşir. Çağrışımları zengin, oluşturduğu imgeler çeşitlidir. Çalışmanın “seksenler kent imgesini kuran metinler” seçkisi, doğrudan bilgi ileten metinlerden oluşturulduğundan, toplumsal hafızanın önemli bir dışavurum biçimi olduğu düşünülen edebiyat ve sinema çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Popüler kültürün yazılı araçlarının seçimi, çalışmanın önemli noktalarından biridir. Popüler kültür çalışmalarında, araçların seçiminde eşdeğerlik prensibi önemlidir. Böylelikle yayının kendi siyasetinin okunması mümkün olabilmektedir. Türkiye’de o yıllarda, yayınların ömürlerinin kısa olması, seçilen araçların aynı türden olabilmesine olanak tanımamaktadır. Örneğin bu konudaki bir çalışma için sadece haftalık popüler dergilere bakarak yeterli malzeme edinmek mümkün değildir. Bu nedenle yayınlar çeşitlendirilerek yayınların kendi siyasetlerinden çok, olayların, kentsel sahnenin ve kavramların yer alma ve kurulma biçimi üzerine odaklanılmıştır. Seçilen yayınların, belli bir okuyucu kitlesine düzenli olarak ulaşıyor olmaları (abonelik sistemiyle dağıtılanlar, örneğin Turing belleteni, sabit tirajıyla Cumhuriyet Gazetesi) ve o dönem için popüler söylemi belirleyen, gündemi takip eden/ gündem

yaratan ve yüksek tirajlı yayınlar (Hürriyet Gazetesi, Gırgır, Nokta…) olmaları gibi iki önemli kıstas ile kapsamlı bir çalışma yapılması hedeflenmiştir.

Bu iki temel ölçüt çerçevesinde yukarıdaki yayınların seçiminde istatistikî bilgiler içeren yayınlar referans alınmıştır (bkn. Bu nitelikte bir yayın olan Sağnak, 1996).

Seksenler İstanbul'u özelinde yukarıda belirtilen ölçütlerle taranan popüler yazılı medya, bu ilişkiler ağını kuran manşetler, karikatürler, şehir rehberleri ve resim altı yazılarıdır. Popüler yazılı medyanın taranmasıyla oluşturulan seçki içinde içerik analizi yapılmış, ve farklı kent tanımlarını temsil edecek biçimde gruplanmıştır.

Tez kapsamında bu model ile yapılan çalışma, tezin **İZLEK** olarak adlandırılan bölümünde uygulanmış ve tartışmaya açılmıştır. Bu bölüm esas olarak 1980–1990 yılları arasında, İstanbul'la ilgili, konusu kent ve mimari mekan olan metinlerin taranmasıyla oluşturulmuş bir almanaktır/seçkidir. Çalışmada, kentsel söyleme esas oluşturan konular üzerinden bir arkaplan oluşturmak değil, kronolojiden bağımsızlaştırarak seksenleri yeniden haritalamak; 1980–1990 yılları arasında Türkiye'yi belirginleşen kavramlarıyla ve onu özel kılan olgularla tanımlamak, bu olguların öncülü ve ardılına değinilerek aktarılması hedeflenmiştir.

Küreselleşme, Metropolleşme ve Nostalji kavramları ve bu kavramların açılımlarının, popüler yazılı basında farklı yazarlar tarafından farklı projeler için tekrarlanarak, toplumsal belleğin topografyasında seksenler İstanbul'unu haritaladığı söylenebilir. Bu haritalamadan geriye kenti fragmanlara bölen, her bir fragmanın İstanbul olduğu ama tek başına İstanbul'u tam olarak anlatmadığı, tüm fragmanların bir araya gelerek daha gerçekçi bir kentsel söylem çözümlemesi yapılabileceği bu çalışmanın öngörüsüdür.

Tez kapsamında uygulanan ikinci MODEL, kavramlar ve popüler medyada yer alma biçimleriyle oluşmuş kent tanımları arasında kurulan **örüntü**nün, seksenler İstanbul'u kronolojisinde belirginleşen, öne çıkan olaylar üzerinden tartışılmasını içermektedir. Tezin **HARİTA** olarak adlandırılan üçüncü bölümünde tartışmaya açılmaktadır.

Olaylar ve tarihler dizgesi bir kronoloji, mekansal açılımları/ karşılıkları, kentsel mekanizmaları göstermekten imlemekten uzaktır. Onun yassıltılmış art zamanlı levhasını (tanımlama Uğur Tanyeli, Zaman-Mekan, Mimarlık-Felsefe Toplantıları 3) yeniden katmanlarına ayırarak ve yepyeni olgularla ilişkilendirerek eşzamanlı

okumak hafıza mekanları olarak işaretlediğimiz bir haritalamaya ihtiyaç duymaktadır. Kentsel kronoloji haritası, 80'leri okumaya yönelik bir yöntem arayışının karşılığıdır.

Tez çalışması kapsamında üretilen kentsel kronoloji haritasının kapsamı olayları besleyen/ortaya çıkaran bağlam, olayı destekleyen etkenlik alanını güçlendiren diğer olaylarla bağ ve eşdeğerlik kuran yasalar ve /veya olayların birlikteliğinden kaynaklanan sistemler bütünüdür. Sahne-mekan, olayları medyada temsil edilmeleri üzerinden izlediğimiz sahneyi ve aynı zamanda olayların bildiğimiz ya da zihnimizde kodları olan, geçmişi olan yerlerini, fiziksel mekansallığını karşıladığı için üretilmiş bir tanımdır. Bu bakış Sahne-mekan tanımının aynı zamanda hem olayları, hem olayların geçtiği bağlamı, hem de fiziksel mekansallıkları içeren, sistemler bütününün bir elemanı olarak görülmesini sağlamaktadır.

Kentsel kronoloji haritası için bugünün kentsel dinamiklerinin parçası olan, seksenli yıllarda temelleri atılmış, projelendirilmiş ve gerçekleştirilmiş projelerle ilgili beş **sahne-mekan** seçilmiştir. 1980-1990 yılları arasında farklı yerel yönetimlerin idaresinde, kent ölçeğini aşarak, ülke gündeminde yer bulan bu sahne-mekanların seçimindeki önemli ölçütler; olayın görünen, bilinen boyutunun ötesinde farklı bağlamlarda tartışmaya olanak verecek şekilde çok katmanlı olması, sahne-mekanın zaman içindeki gelişiminin takip edilecek sıklıkta ve yoğunlukta yazılı basına malzeme olması, hakkındaki güncel bilgilerin haber değeri taşıması, benzerleri arasından öne çıkarak simgeleşmesi olarak sıralanabilir.

Kentsel söyleme esas oluşturan, tekil olarak bu olayların varlığı değil, bu olayları hazırlayan dönüşümler ve politikaları hazırlayan olgulardır. Bu olguları belirginleştirmek için kentsel söylemin araçlarına tekrar bakmak ve anlamlı bir çerçeve içinden yeniden okumak önemli gözükmektedir.

Seçilen bu sahne-mekan dizisinin mekan tanımları ve soruları çerçevesinde araçsal olarak kullanılması hedeflenmiştir. Bu olaylar, bağlam, tanım, yasal durum tarihçe, boyut, ölçek, kullanım özellikleriyle incelenmiştir.

İlk bakışta basit bir şema olarak algılanacak olan bu kentsel kronoloji haritası zaman ve uzamı yeniden birleştirmeye ve toplumsal etkenliğin kodlarını deşifre etmeye yarayan zaman-uzam düzenleyici bir araçtır. Bu niteliğiyle olaylar, aktörler, yasalar, bağlam, koşullar ve bellek zaman ve uzamın eşzamanlılığını taşır. Birbirinden çok farklı gözüken olayların ortak noktasını oluşturan bu mekansal analiz, örneğin yasal durum, farklı olaylarda aynı söylem örüntülerinin kullanımını açıklamaktadır.

Haritanın kapsamı olayları besleyen/ortaya çıkaran bağlam, olayı destekleyen etkinlik alanını güçlendiren diğer olaylarla bağ ve eşdeğerlik kuran yasalar ve veya olayların birlikteliğinden kaynaklanan sistem(ler) bütünüdür. Bu nedenle, seçilen bu sahne-mekanların popüler yazılı medyadaki temsilleri üzerine bir içerik çözümlemesi yapılmış ve bu çözümleme haritalanmaya çalışılmıştır.

1.4 Söylemin Temsilinde Popüler Yazılı Medya ve Seksenli Yıllar

Fiske'ye göre özellikle popüler kültürün yeniden üretimini farklı ortamlarda sürdüren kitlesel iletişim araçlarına göz atmak gereklidir. Çağdaş iletişim popüler kültürün küresel ölçekli türeyişini anlamak adına dikkat edilmesi gereken bir çalışma alanıdır.

1.4.1 Yazılı basın: Gazeteler ve dergiler

Gazetede insanların katıldığı türlü etkinlikler, olaylar, günlük ilişkiler çerçevesinde sunulur. Bu sayfalarda haberler, özel köşe yazıları, ekonomi, politika, iş dünyası, moda, sanat yorumları, eğitim, kültür çalışmaları, günlük etkinlikleri duyuran metinler ile ilanlar yer alır. Anlatım, konuların kendi alan, sözcük, terim ve dizimleriyle değil de kitlenin anlayacağı ölçüde ortak, açık ve yalın birimlerle ve işlemlerle gerçekleşir. O bakımdan her yazı alanının ayrı bir gazete anlatım yolu oluşur. Her gazete bu konuları ayrı biçimde okura ve beklentilere göre söze döker. (Demircan, 2000).

Bu nedenle bu tez çalışmasında, aynı olay üzerine farklı gazete ve dergilerin, aynı gün (aynı hafta) nasıl bir başlıkla, nasıl bir duruşla bilgiyi aktardıklarının ortaya konmasının, söylem yoluyla imge kurulmasına yetkin bir örnekleme olacağına inanılmaktadır.

Yazılı ve sözlü basını kapsayan, 1990'lı yıllarla kullanımı sıklaşan "medya" terimi, "kitle iletişim araçları" (İng. mass media) terimine karşılık gelmektedir. Sahip olduğu bağımsızlık ve prestij özellikleri nedeniyle, devlet mekanizmasını en iyi en etkin biçimde denetleyecek güç basındır. Bu nedenle basının yasama, yürütme, yargılama güçleri karşısında onlardan tamamen bağımsız, bir kontrol gücü olarak "dördüncü gücü" oluşturduğu bugün genellikle kabul edilmektedir. Toplumun ve politikacıların siyasi faaliyetler hakkındaki görüşlerini dayandırdıkları bilgi, öncelikle medyadan gelmektedir (Sağnak, 1996).

Medya ile politik kurumlar arasındaki ilişkilerin temelinde medya kuruluşlarının ne kadar bağımsız olduğu ve bu bağımsızlığın ne tür yöntemlerle ve ne ölçüde kısıtlandığı sorunları yatmaktadır.

Haber metinleri içerik açısından birer söylemdir. Haberlerin söyleminin oluşmasında haber kaynağı, haberin üretildiği kurumun ve toplumun ekonomi politiği, editoriyal süreç belirleyici rol oynamaktadır. Haber metinleri içerisinde belli egemen düşünceler, yaklaşımlar, anlatılar öne çıkarılır. Bunun sonucunda belli dünya görüşlerini taşıyan ideolojik ve kapalı bir metin ortaya çıkar. Haberlerin en önemli dilsel özelliği gündelik yaşamda insanların kullandığı dili kullanmasıdır. Medya Kuruluşları belli profesyonel pratik, değer ve kodlar aracılığıyla haberleri oluştururken habere konu olan toplumsal gerçeği yeniden kurgularlar. Varolan bir durumu yeniden tanımlarlar (Bulut ve Yaylagül, 2004).

Magazin gazeteciliği ile popüler kültür arasında kurulabilecek bağlantılar nelerdir? Peter Dahlgren bu soruya cevap olarak, hikaye anlatmayı anahtar bağlantılardan biri olarak gösterir. Ona göre hikaye anlatma analitik metotla birlikte dünyayı anlayıp yorumlamanın iki temel yolundan biridir. Analitik metot referans bilgisi ve mantıkla belirlenirken; hikaye anlatımı olaylar dizisini sunarak bağlantılılık ve tutarlılık sağlayan anlatımbilimsel şekillerle belirlenir (Storey, 2000).

Colin Sparks “resmi basın dünyadan bölüm bölüm resimler sunar. Bu resimlerde tutarlılığın ve bütünlüğün oluşturulması okuyucunun işidir. Popüler basın ise kamu meselelerinin işleyişi içinde bir güncellik ve bütünlük formunu iyice yerleştirir. Özellikle bu güncel açıklamalar, şahsi deneyime doğrudan hitap edilerek gerçekleştirilir. Kişisel (ya da özel) kavramı açıklayıcı bir çerçeve haline gelir ve bu çerçeve içinde toplumsal düzen şeffaf olarak yansıtılır” demektedir.

John Fiske’nin popüler basına yaklaşımı popüler kültürün potansiyel olarak ve gerçekte radikal olmasa da gelişmeci olduğudur. Popüler metin sosyal düzeni değiştirmek ve ya istikrarını bozmak için çalışan anlam üretimlerini destekleyerek gelişmeci olabilir. Fakat asla radikal olmaz çünkü hiçbir zaman bu düzene karşı gelip onu değiştiremez.

Fiske popüler basını bir yandan resmi basından bir yandan alternatif basından ayırır. Popüler basının ifade biçimi kurgu ile dokümanter ya da haber ile eğlence arasındaki herhangi bir stil farklılığını değişken bir şekilde inkar eder. Resmi basın mevcut iktidar yapısının sürekliliğini güvence altına almak için gerekli olan bilgiyi

sağlar. Ama bunun ötesinde inanılır bir konu yaratır. Fiske'e göre bu resmi ile popüler arasındaki en önemli farktır (Fiske, 1989).

Popüler basın resmi basının tersine bilgileri değişmez bir evren içinde nesnel gerçekler olarak sunmaya çalışmaz. Çünkü bu basın için bilgi temel, hayati bir sistem değil, sadece diğer bilgilerle politik ilişkiler içinde çalışan bir süreçtir. Ve onun politikası, normal ve resmi basına karşıtlığının altında yatar.

Bu nedenlerle tez, basının hala güvenilir olduğu, yazılanlara inanıldığı, büyük medya patronlarının henüz palazlanmadığı, gazetelerin sadece gazete verdiği bir döneme odaklanmakta ve tartışmaya açtığı bu kaygan konuda böylelikle bir tutarlı bir araçsallaştırma yoluna gitmektedir. Bu tartışmaları hazırlayan bir dönemi, bu değişimin nedenselliklerıyle tartışmaya açmaktadır.

Çalışma bağlamında, Hürriyet, Cumhuriyet Gazeteleri, Nokta ve Yeni Gündem dergileri, Gırgır Mizah Dergisi, Turing Belleteni, Cumhuriyet Gazetesi Bant Karikatürleri Seksenler söyleminin önemli referanslarıdır.

1980 sonrasının basınını ele aldığımızda, öncelikle, ülkenin ekonomik yapısındaki köklü değişmeyi ve bunun hem toplumsal hem de siyasal kurumlar üzerindeki etkisini incelememiz gerekir. Türkiye'nin çoğulcu bir toplum olma yolundaki bu serüveni sırasında basının –istisnalar olsa da- genelde egemen bir çizgiye direnç göstermediği fark edilir. 1980 sonrasında bu davranışta basının büyük sermaye ile bütünleşme sürecinin hayli ilerlemiş olması da büyük rol oynadı (Kolloğlu, 1995).

"Hürriyet", Sedat Simavi tarafından 1948'de yayın hayatına sokuldu. 1971'de yönetim Erol Simavi'ye geçti. Seksenli yıllardaki yayın yönetmenleri, 1981 yılında Çetin Emeç, 1984'de Seçkin Türesay, 1986'da Ertuğrul Özkök (ayrıca Milliyet gazetesinden tekrar Hürriyet'e dönen Emeç ile başka bir görev dağılımıyla, Emeç Genel koordinatör oldu), 1989 Rahmi Turan'ın genel yayın yönetmeni olması tepki doğurdu, 20 gazeteci Güneş'e geçti, 1990'da Ertuğrul Özkök, genel yayın müdürü oldu. Sabah gazetesi hedef olarak seçtiği Hürriyet gazetesinin tirajını 15 Şubat 1987'de geçti ve logosunun yanına mavi nazar boncuğu ekledi.

"Cumhuriyet", 1924'de Yunus Nadi tarafından kuruldu. Nadir Nadi'nin yönetimindeki Cumhuriyet 12 Eylül döneminde 4 kez toplam 41 gün kapatıldı.

Gazetelerdeki yazı dizileri, seksenler özelinde önemli bir yer tutmaktadır. Yazı dizisi, bir konunun farklı açılımlarını ya da birbirine benzer veya birbirini tamamlar

durumdaki örnekler, kişiler, mekanları, kimi zaman görsellerin kimi zaman röportajların desteğiyle ele alan, ardışık günlerde ya da haftalarda yayımlanan gazete-dergi yazılarıdır. Seksenlerdeki genel eğilim, güncel olayları geçmişten referanslarla destekleyerek anlatan yazı dizileri biçimindedir.

Dergiler bir yapıttan, konudan, projeden başkasına aktarma, alıntılama, bahsetme, başka disiplinlere referans verme özellikleriyle bir söylemin coğrafi ve disiplinler alanını haritalarlar. Genel anlamıyla derginin en önemli rolü kısa aralıklarla çıktığı için gündemi elinde tutmasıdır. Gündemi yakalarken, söylem gücüyle kendisi, gündemin kendisi olmaktadır. Dergilerin okuyucuları süreklidir, editörün dergiye bakışı, dergiyi biçimler ve rotasını belirler.

"Nokta", 1 Mart 1982 de ilk kez "Nokta ve İnsanlar" adıyla yayınlanmış, 6 Mart 1983 tarihinden itibaren sahibi Ercan Arıklı tarafından bir haber dergisine dönüştürülmüştür. Derginin genel yayın yönetmenliği görevini, sırasıyla Yalçın Peşken, Canan Barlas, Haluk Şahin, Arda Uskan, Tuğrul Eryılmaz, Bülent Denli, Levent Çevik ve Yazgülü Aldoğan üstlenmiştir. Geçmiş haftanın ve gelecek haftanın gündemini yansıtan haber dergiciliği, siyaset, toplumsal konular, bilim, kültür ve sanat, spor ve "magazin" adına uygun her şeyi içeren, Nokta'nın popülerliği ile, kurmaca ve sansasyonel kapaklarının ardında bir takım soruları/sorunları gündeme getirerek bu sorunların tartışılmasında etken olmuştur.

Genel yayın yönetmenliğini Murat Belge'nin üstlendiği "Yeni Gündem", 15 günlük olarak 1984'de yayınlanmaya başlamıştır. Dergi 10 Mart 1986'da haftalığa dönüşerek, 1987 seçimleri sonrasında "kapitalist yapılanma karşısında solun haberden kopmadan düşünce ve alternatif çözüm üretme çabasının dergisi" olmayı amaç edinmiştir. Yeni Gündem de saf bir haber dergisi olmayıp, Nokta gibi kendi gündemini yaratacak haberlere ağırlık vermiştir. 1988'de yayınına son verilmiştir.

1.4.2 Politika ve dil: Propagandalar, belediye bültenleri

Medyanın elindeki güç, özellikle seçim dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Politikacı toplumun kendini en fazla izlemesi gerektiği bu dönemde, seçmene en kısa sürede ulaşmak için medyayı kullanmak zorundadır. Türkiye'de önemli orana sahip kararsız seçmenin oyunu nereye kullanacağı medyadan alacağı bilgiye bağlıdır.

Politikacı adayların imajı medya tarafından belirlenmektedir. Özellikle seçim kampanyalarının ilk dönemlerinde medya seçmenlerin adaylar hakkındaki görüşlerini etkilemektedir. Televizyonların adayların imajını şekillendirmede daha

etkin olduğu söylenmektedir. Ancak Thomas E. Patterson'a göre gazeteler bu alanda daha önemli bir rol oynamaktadır. Patterson "imaj görüntülerden çok kelimelerle oluşur. Seçmenler adayların politik geçmişleri konusunda kelimelere itibar etmektedir ve bu da gazetelerde vardır" demektedir (Sağnak,1996)

25 Mart 1984 yerel seçimler öncesi, seçim propagandalarının, kent üzerine pek çok şey söylediği gözlemlenir. Ayrıca yapılacak işler, vaatler sloganlaştırılmak (kısa, akılda kalıcı, vurgulu) yerine daha uzun ve her gün başka bir metnin sunulması biçimindedir. İmza olarak kullanılan "ARI DALAN" hem adayın adını, hem mensubu olduğu partiyi temsil etmekte daha da önemlisi, "benzeşim" ilkesini kullanarak, okuyanlarda, olumlu çağrışımlar uyandırmaktadır (arı gibi çalışkan...) Benzeşim ilkesi kimi metinlerde merhamet hislerini uyandırmak, kimi zaman yakınlık hisi kurmak amacıyla da kullanılmıştır.

Gazetelerdeki seçim propagandalarından....

18 Mart 1984

> " .....İstanbul'da yaşamaya mecbur kalmış göçmen kuşlar.....
>
> .....Çünkü İstanbul'un en büyük ihtiyacı ne yol, ne su, ne metro değildir. Belediyenin başına akılcı, yapıcı, iş bitirici bir zihniyeti getirmektir."
>
> ARI DALAN

22 Mart 1984

> "İstanbul Belediye Reisi, İstanbul'un aile reisidir. .....Türkiye'nin en büyük şehrinin yavrularını ve gençlerini beton yığınları arasına sıkıştırmış, çöplük arsalara terketmişiz...yeşil alan, spor sahası olan eğitim kurumları....aydınlık, yeşil, huzur dolu bir İstanbul..."
>
> ARI DALAN

Belediyeler birliği bültenine bakıldığında, 80'li yıllarda, Dalan istisnası dışında kuru ifadeler ve sayısal bilgiler içeren metinlerle karşılaşılır.

Nurdan Gürbilek'e göre, Dalan'ın farkı, şehir topraklarının rant (getirim) değerlerini yönetirken, bu rantları kontrol eden kimselerin taleplerine göre şehre biçim verirken bunu bir gösteriye dönüştürebilmesinde, üstelik bu gösteriyle, karmaşık bir metropolün sorunlarını çözüyormuş gibi görünebilmesinde, bu imajı gerçek kılabilmesindedir (Gürbilek, 2001).

1.4.3 Reklamlar

Bir ürünü tanıtmak, o malın özelliklerini tanıtmaktan çok onunla ilgili bir imaj kurmayı, bir görüntüyü gerçek kılmayı da beraberinde getirir. Siyasal partilerin reklamla ilişkisi yeni değildi, 80'lerde değişenin reklam sektöründeki gelişmelerin siyasete yansıması olduğu söylenebilir. Reklamın kısa, çarpıcı olma niteliği, akılda kalıcı olma zorunluluğu, 80'lerde altı çizilen, "değişim", "farklı", "özel", "konfor", "süper", "ilk", "bireysel", "star" gibi sıfatların ve kavramların bir seçkisini sunar.

Reklamın rolü nedir? Reklâmcı gereksinimleri üretir mi? Tüketilebilir ürünlerin birincisi reklamın kendisi değil midir? Çok büyük bir göstergeler, imgeler, söylemler kitlesini tüketime sunmaz mı? Bu toplumun retoriği değil mi reklamcılık? Özlemler, pratiğe müdahale etmekten vazgeçmeksizin, dili, edebiyatı ve toplumsal imgelemi derinden etkilemez mi? Reklam, bu toplumdaki egemen ideolojiyi sunmaya ve hatta kendisi egemen ideoloji olmaya yönelmiyor mu? Bu ideoloji toplumsal gerçekliğin belli bir kertesini, giyecek, yiyecek, mobilya gibi tüm "nesneleri" içeren gündelik hayatı gizleyen ve biçimlendiren bir şey değil mi? (Lefébvre, 1998).

Seksenler sonrasında Türkiye'de önemli bir söylemsel dönüşüm yaşanmaktadır. Pazar araştırmacılarının ve reklamcıların kullandığı dil ve terimler popülerleşmekte, "Tüketici" sözcüğü başta olmak üzere "sosyoekonomik statü grupları", "tüketici tipleri"…vb gündelik dile yerleşmektedir (Ahıska ve Yenal, 2006).

1.4.4 Gazete karikatürleri ve mizah dergileri

Karikatür aracılığıyla haber yorumculuğu yaptığını kabul ettiğimiz gazete karikatürü gücünü çizgiden ve mizahtan aldığı için "yazı" dan anlaşılabilirlik, açıklayabilme yetisi ve etkileme açısından farklılık gösterir. Karikatür asla bir çizgili makale değildir (Arık, 1997).

Gazetelerin karikatürleri, gazetenin söylemini, keskin, kısa ve etkili bir biçimde yansıtması açısından önemlidir. Aynı zamanda mimar olan bazı karikatüristlerin (Tan Oral, Behiç Ak...) kente bakışı, kent üzerine oluşturdukları dilin çalışmayı zenginleştirileceğine inanılmaktadır.

Anlatım olanaklarının kullanılması dolaylı yollardan engellendiğinde, karikatürün geniş simge repertuarı devreye girmiş ve imgesel anlatımlarla mesajlar adresine ulaşmıştır. İktidara gizliden dokundurulmakta ve bu çizimleri kafasında tamamlayan

okur, bu sonuçtan mutlu olmaktadır. Karikatürcüler bu dönemde yazarlardan daha fazla ön plana çıkmışlardır.

Karikatür mizahın başka türlerinde de olduğu gibi tanıdık bir göstergeler ve simgeler dünyasına yaslanması bir anlık şaşkınlık yaratmak amacıyla beklenen anlamlarla oynaması ve böylelikle okuyucuyu bir tebessümle sürüklemesidir. Bu anlamda karikatür, içinde yaşanan anın kültürel söylemine "müdahale eder" yani gündelik bilinç denen karışımı biçimlendiren düzene sokan "muteber" kodları kavrar, damıtır ve vurgular ki hiciv ve mizah yoluyla bunların balonları patlasın, maskelerini düşürsün. Mizah daima kendini sarmalayan kültürel söylemle diyalog içindedir (Öncü, 2000).

Seksenlerin gazete karikatürcülüğüne getirdiği en büyük yenilik şüphesiz Cumhuriyet gazetesinde toplanan karikatüristlerin çalışmalarıdır. Özellikle bant karikatürlerde gündelik hayat tüm değişim ve dönüşümleriyle sorgulanmıştır.

Karikatürler gazetelerin yanı sıra aylık veya haftalık siyasal, magazin veya özel ilgi alanlarına yönelik dergilerde önemli bir yer tutar. Nokta ve Yeni Gündem dergilerindeki karikatürler, nitelikli çizimlerle, yaşanan toplumsal değişimin en net saptamalarını sunmuşlardır.

Türkiye seksenlerde birçok yönden değişime zorlanmıştır. Mizah dergilerinde her yönden bir çeşitlenme ve hayatın yeni renklerini yakalama kavgası verilmiştir. Toplumsal değişim hayatın her alanını etkilediği için, yaşanan değişim, çatışmalar, gündemdeki konular ister istemez mizaha yansımıştır.

Haftalık mizah dergileri ve konumuz özelinde GIRGIR, büyük satış rakamlarıyla, etkenliğiyle seksenli yılları tartışmak için çok önemli bir platformdur. Gırgır merkezde yer alan bir dergiydi, eleştirmekte ama kurumları yıkmayı asla düşünmemekteydi. Oğuz Aral ve arkadaşları bugün bakıldığında birçok eksikleri bulunmasına rağmen o günlerde çok başarılı olmuşlar, mizahı kitleselleştirmişlerdir. Gırgır iktidarı çok eleştirememekle birlikte sistemle özdeşleştirdiği kişiler (Kastelli, Aldıkaçtı ve Doğramacı…vd) üzerinden muhalefet yapmıştır. Gırgır'ın muhalif tavrı şiddetini iktidarı devralan ANAP ile artırabilmiştir.

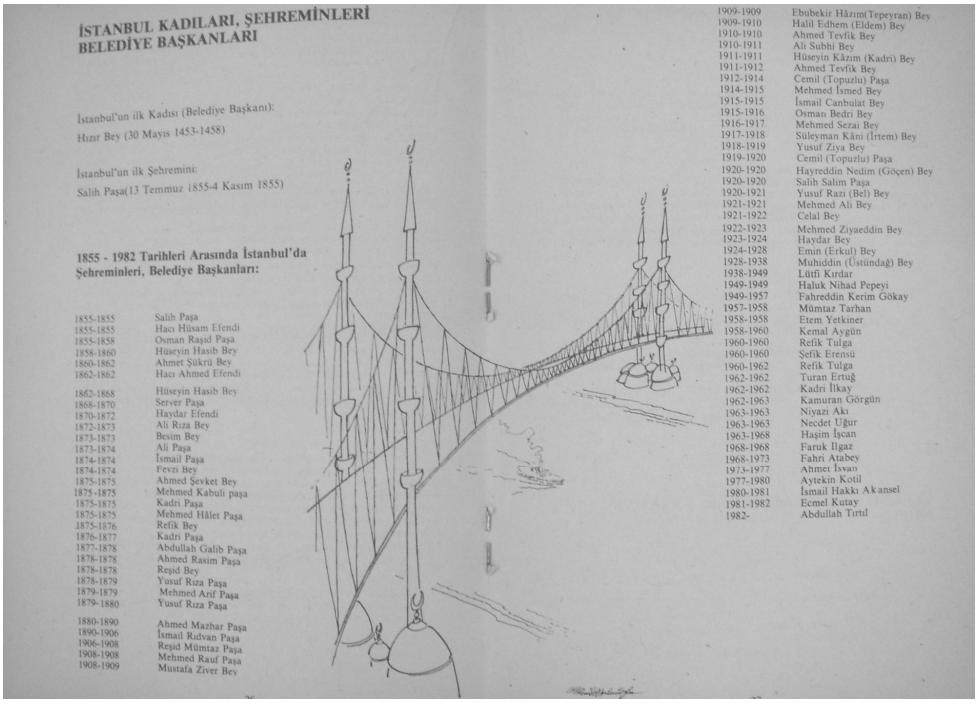
Genel olarak kentsel söylem eleştirisi sınırlıdır, bu eleştiri daha çok kentlilik-köylülük, magandalar, konut sıkıntısı, yollar ve trafikle ilgili sorunlar üzerine üretilen karitarürlerle ortaya konmaktadır. Gerek yasakların yoğun olduğu dönemde, gerekse genel seçimler yapılıp kısmi özgürlüğün geldiği ortamda Gırgır, yüklendiği amaç

itibariyle önemli bir denge unsuru olmuştur. Fakat değişen Türkiye'nin dinamiklerini yakalamak konusunda Gırgır çok başarılı olamamıştır.

1.4.5 Şehir rehberleri

Şehir rehberleri, kentin cadde ve sokaklarıyla ulaşım sistemi ve gündelik hayat için önemli, kentsel mekanizmalarla ilintili yerlerin bilgisiyle, bu bilginin nasıl sunulduğuyla kentsel gerçekliği okumada önemli araçlardır. Şehir rehberleri, sunduğu yer bilgisinin dışında detaylarında, onu hazırlayanın kenti nasıl gördüğünü, neleri içselleştirip hangi mekansal bilgiyi dışta bıraktığını bize anlatır.

1983 yılında İstanbul Belediye Başkanı Abdullah Tırtıl tarafından hazırlatılmış olan "Sayısal Bilgilerle İstanbul Belediyesi", önsözünde belirtildiği üzere "Daha Çabuk ve Daha Nitelikli Hizmet Sunmak" için özellikle idarecilere yönelik bir çalışmadır. Çalışmanın en ilgi çeken yönü, İstanbul kentiyle ilgili, sayısal veriler, tarihçe ve önemli bilgilerin verildiği sayfalara, Semih Balcıoğlu'nun kitabı ""Güle Güle İstanbul" dan seçilmiş karikatürlerin eşlik etmesidir (Şekil 1.1).

İSTANBUL KADILARI, ŞEHREMİNLERİ BELEDİYE BAŞKANLARI

İstanbul'un ilk Kadısı (Belediye Başkanı):
Hızır Bey (30 Mayıs 1453-1458)

İstanbul'un ilk Şehremini:
Salih Paşa(13 Temmuz 1855-4 Kasım 1855)

1855 - 1982 Tarihleri Arasında İstanbul'da Şehreminleri, Belediye Başkanları:

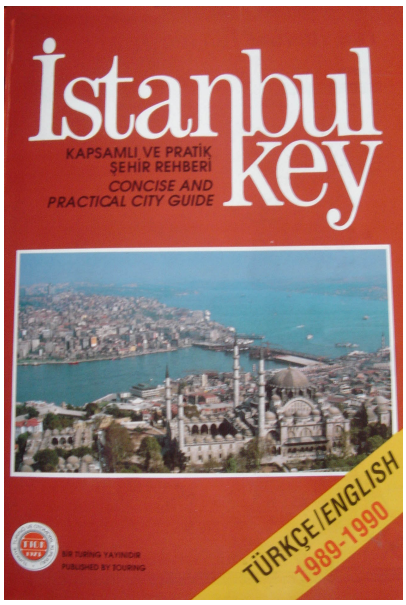
1855-1855	Salih Paşa
1855-1855	Hacı Hüsam Efendi
1855-1858	Osman Raşid Paşa
1858-1860	Hüseyin Hasib Bey
1860-1862	Ahmet Şükrü Bey
1862-1862	Hacı Ahmed Efendi
1862-1868	Hüseyin Hasib Bey
1868-1870	Server Paşa
1870-1872	Haydar Efendi
1872-1873	Ali Rıza Bey
1873-1873	Besim Bey
1873-1874	Ali Paşa
1874-1874	İsmail Paşa
1874-1874	Fevzi Bey
1875-1875	Ahmed Şevket Bey
1875-1875	Mehmed Kabuli paşa
1875-1875	Kadri Paşa
1875-1875	Mehmed Hâlet Paşa
1875-1876	Refik Bey
1876-1877	Kadri Paşa
1877-1878	Abdullah Galib Paşa
1878-1878	Ahmed Rasım Paşa
1878-1878	Reşid Bey
1878-1879	Yusuf Rıza Paşa
1879-1879	Mehmed Arif Paşa
1879-1880	Yusuf Rıza Paşa
1880-1890	Ahmed Mazhar Paşa
1890-1906	İsmail Rıdvan Paşa
1906-1908	Reşid Mümtaz Paşa
1908-1908	Mehmed Rauf Paşa
1908-1909	Mustafa Ziver Bey
1909-1909	Ebubekir Hâzım(Tepeyran) Bey
1909-1910	Halil Edhem (Eldem) Bey
1910-1910	Ahmed Tevfik Bey
1910-1911	Ali Subhi Bey
1911-1911	Hüseyin Kâzım (Kadri) Bey
1911-1912	Ahmed Tevfik Bey
1912-1914	Cemil (Topuzlu) Paşa
1914-1915	Mehmed İsmed Bey
1915-1915	İsmail Canbulat Bey
1915-1916	Osman Bedri Bey
1916-1917	Mehmed Sezai Bey
1917-1918	Süleyman Kâni (Irtem) Bey
1918-1919	Yusuf Ziya Bey
1919-1920	Cemil (Topuzlu) Paşa
1920-1920	Hayreddin Nedim (Göçen) Bey
1920-1920	Salih Salim Paşa
1920-1921	Yusuf Razi (Bel) Bey
1921-1921	Mehmed Ali Bey
1921-1922	Celal Bey
1922-1923	Mehmed Ziyaeddin Bey
1923-1924	Haydar Bey
1924-1928	Emin (Erkul) Bey
1928-1938	Muhiddin (Üstündağ) Bey
1938-1949	Lütfi Kırdar
1949-1949	Haluk Nihad Pepeyi
1949-1957	Fahreddin Kerim Gökay
1957-1958	Mümtaz Tarhan
1958-1958	Etem Yetkiner
1958-1960	Kemal Aygün
1960-1960	Refik Tulga
1960-1960	Şefik Erensü
1960-1962	Refik Tulga
1962-1962	Turan Ertuğ
1962-1962	Kadri İlkay
1962-1963	Kamuran Görgün
1963-1963	Niyazi Akı
1963-1963	Necdet Uğur
1963-1968	Haşim İşcan
1968-1968	Faruk İlgaz
1968-1973	Fahri Atabey
1973-1977	Ahmet İsvan
1977-1980	Aytekin Kotil
1980-1981	İsmail Hakkı Akansel
1981-1982	Ecmel Kutay
1982-	Abdullah Tırtıl

Şekil 1.1: Sayısal Bilgilerle İstanbul Belediyesi, 1983.

"1984 İstanbul Şehir Rehberi; Cadde ve Sokak isimleri, Turistik ve Pratik Bilgiler" isimli yayının önsözünde Dalan, İstanbul'u "politik, fiziksel, kültürel ve özellikle tarihsel değerlere sahip bir dünya kentidir" sözleriyle tanımlar. Seksenlerin tüm klişe coğrafi söylemleri içeren (dünya kenti, doğu batı arasında köprü olma …) satırlar,

sonraki paragrafta turizme, tanıtımın önemine eklemlenir. “İstanbul’u seviyorum; bu güzel şehre hizmet ibadettir” önsözün son cümlesidir.

1990 yılında Turing’in çıkardığı Türkçe-İngilizce Şehir Rehberi’nin önsözü ise hedef kitlenin sıradan İstanbullular değil, yabancılar olduğunu açıkça ifade etmektedir. (Şekil 1.2). Ayrıca içerik olarak da diğer rehberlerden ayrılarak, albüm bölümleriyle, ideolojik tavrını (nostaljik İstanbul, Turing’de gezinti…) sadece önsözde değil, içeriğinde de belli etmektedir (Şekil 1.3).

Şekil 1.2: Turing Türkçe-İngilizce şehir rehberi

Şehrimize gelen turistlerle İstanbul'a iş yapmak ve kısa-uzun bir süre oturmak üzere gelen yabancı kuruluş mensuplarının bir ihtiyacını karşılamak üzere, bu rehber kitabı yayımlamaktayız.

Rehberimiz, İstanbul'un doğal olarak tüm adreslerini değil, bir turisti ve aramızda yaşamakta olan bir yabancıyı ilgilendirecek yerleri vermekte ve tanıtmaktadır. Burada da, bir batı kalite standartı gözetilmiş, belli bir çizginin altında kalanlar alınmayıp, çizginin üstündekiler yer bulmuştur. Rehberimize, sistematik bilgi veren bölümlerin yanında, İstanbul'a çeşitli açılardan görsel olarak yaklaşan bir dizi 'albüm' eklenmiştir.

İstanbulkey, 1990 başı İstanbul'u için, ayrıca geleceğe sunulmuş bir belgedir de. Bu açıdan, bugün İstanbul'da yaşayanlara yararlı olacağı kadar, bugünün İstanbul'u üzerine yarın bilgilenmek isteyenlere de yarayacağını umuyoruz.

Şekil 1.3: Turing Türkçe-İngilizce şehir rehberi, içindekiler, 1990.

1.5 İstanbul / 1980-1990 üzerine

"Seksenler İstanbul" u kavramının, çalışmanın ana eksenini oluşturmasının iki ana nedeni olduğu görülebilir. Seksenli yılların, ekonomik ve toplumsal politikalardaki yeni ortam ve durum yaratma potansiyelinin, tüm dünya ile birlikte Türkiye'yi de etkilemesi, -kuramsal yaklaşımlarda dillendirildiği adıyla "yeni zamanlar", Türkiye için karşılığı olarak sıklıkla kullanılan "değişim yılları" oluşturması-, Seksenlerde gündelik hayatı, kentle olan ilişkimizi, kenti kavrayışımızı etkileyen kentteki fiziksel değişimler, bu değişimlerin popüler medyada yer alma biçimleriyle kentsel söylemi oluşturmadaki katkısı bu nedenlerden biridir. Bir diğer nedeni de İstanbul'un Türkiye'de "özel" olma durumunun seksenler ile birlikte artmasıdır.

1.5.1 Seksenler

1980 sonrasının ayrı bir dönem, bir eşik olarak kabul edilip ele alınmasının çok sayıda nedeni vardır. İlhan Tekeli bu nedenleri, ikinci dünya savaşı sonrasında başlayan demografik geçiş ve kentleşme gibi süreçlerin belli bir doygunluk düzeyine ulaşması, dünyanın girdiği büyük bunalım karşısında girdiği yeniden yapılanma sürecinin yönünün artık açıklık kazanmaya başlaması ve 1980 yılının hem 24 Ocak kararları, hem de 12 Eylül Müdahalesi dolayısıyla Türkiye'nin yaşamında bir dönüm noktası olması olarak sıralamaktadır (Tekeli,1988).

Dünya 1970'lerde kapitalizmin uzun döngülü krizlerinden biri içine girmiştir. Doğası gereği yapısal bir değişimle kendini yeniden üreterek, bu krizden çıkışın yollarını aramaya başlamış, ülkeler yapısal değişimler yaşamışlardır. Türkiye ve benzeri geç kapitalistleşen ülkelerde 1980'lerde tüm dünyada yaşanan bu değişimlere koşut olarak, yapısal bir değişim sürecine girmişlerdir.

1970 dünya krizi ve sonuçları 1980'lerde yaşadığımız yapısal değişimle kentin anlamı da değişmeye başlamıştır. Bu yeni anlam(lar) kentin tanımlarının yeniden üretilen toplumsal pratik içinde biçimlenmesi olarak ortaya çıkar. 1970'deki dünya krizi aslında kapitalizmin uzun salınımlı, yapısal, derin krizlerinden biridir. Bu kriz başlangıçta petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle bir petrol krizi olarak görülmüştür. Dünya ekonomisinin çok merkezli bütünsel yapısı çökmüştür. Bunun yerine bunalıma çözüm olarak ulus devletlerin sınırlarını aşan uluslar arası-uluslarüstü kurumsallaşmaya geçilmiştir.

1.5.2 İstanbul

Mekân algısı imgeyi yaratır. İmge anlık algılanan mekân ve daha kalıcı bir mekân şemasının bileşiminden ortaya çıkar. Anlamlı nesneler arasında üç boyutlu ilişkiler kuran kalıcı bir sistemdir. Görüntü asıl karakterini insan zihninde oluşturduğu imge ile kazanır. Bu imge insandan insana farklılaşır. Objenin değeri kişinin daha önce gördüklerine, ne görmeyi beklediğine bağlı olarak değişir. Güçlü bir kentsel imgeye sahip olan İstanbul'un zihinsel şemalardaki yansıyışında kişisel farklılıklarla birlikte büyük ortaklıklar vardır.

Anlam üretimini mümkün kılan imaj, üretici ve tüketicinin beraberce çizdikleri ortak kültürel şifredir. Hangi şifrenin seferber edileceği, geniş anlamda metnin bulunduğu mekanın üçlü bağlamına, tarihselliğe, zamana ve okurun kültürel oluşumuna bağlıdır (Storey, 2000)

Türk kültür tarihinde İstanbul kenti daima merkezi ve ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Kente bakış açısı ve kenti algılama biçimleri zaman içinde dönüşse de İstanbul filmlerde daima bir referans noktası, anlam oluşturucu bir öğe olarak varlığını sürdürmüştür.

İstanbul'un Türkiye'nin kültürel başkent olduğu, geçerli ve kabul görür bir iddia sayılmalıdır. Çünkü kültürel işaretleri taşıyan olayların geçtiği bir sahne olan, kültürel aktivitelerin ana mekanı, kültür hayatını şekillendiren, yöneten, motive eden tüm mekanizmaların merkezi olması, müzik sektörünün, film endüstrisinin, gazete merkezlerinin İstanbul'da olması, finans sektörünün, bu kültür mekanizmalarını işleten finansal gücün İstanbul'da olması.

İstanbul'un, sahip olduğu çok sayıdaki eşik potansiyeli, bugünkü metropol gerçekliği, kimliği ve iklimi ile "farklı" bir okumayı zorunlu kıldığı açıktır. Geçmişi yarına bağlayan tarihsel izlerin/referansların varlığı ve bu tarihselliğe eklenen fiziksel, sosyal, kültürel gerçekliğin ayrılmazlığı onu bir palimpest* olarak kabul etmemizi zorunlu kılar. Kentin dinamik ve değişken yapısı şimdinin bile tanımını yapmayı imkânsızlaştırırken, bu palimpesti okumak nasıl mümkün olacaktır?

İstanbul tarihsel, sosyal, fiziksel katmanları iç içe geçmiş, ayrılmaz bir biçimde yoğrulmuş çok katmanlı bir kenttir. Kentin bu farklı katmanlarını bir arada tutan özel

* Ortaçağda başvurulan bir yöntemle, üzerindeki metin kazınarak yeni bir metin yazılmış olan parşömen. Kazıma hiçbirzaman kusursuz olmadığından yeni metinde eskisinden bir şeyler kalmıştır.

topografyası, devingen, dinamik yapısı gibi pek çok özelliğinden söz edilebilir. Ama kentsel anlamlar kentin fizikselliğinden olduğundan belki daha fazla o kentte yaşayanların kentle kurdukları duygusal bağlardan beslenir.

Yaşayanların kentle olan ilişkisindeki çeşitlilik, kentsel anlamları ve İstanbul kent imgelerini de oluşturur. İstanbul kent imgeleri, önceline ve ardılına bağlanırken, toplumsal tarihteki kopmalar, süreksizlikler ve kırılmalardan etkilenerek, anlam kaymalarına, kod kayıplarına uğrar. İstanbul kentsel anlamının ve buna bağlı olarak kentsel söyleminin tartışılmasında "Seksenler İstanbul'u kentsel söylemini, başka kentlere, dönemlere göre faklı yapısallaştıranın ne olduğunun sorgulanması bu çalışma açısından önemlidir:

Dünyanın her yerinde benzer mekanizmalar işler. Kamu yararına kentsel projelerle ortaya çıkan herkes – vali, belediye başkanı, yerel yönetim, kurullar, komisyonlar, imar müdürlükleri bundan ekonomik çıkar sağlayan inşaat şirketleriyle ilişkiler… Çünkü kentsel proje, çimento, iş makinesi, reklâm demektir, dünyanın her yerinde aynıdır.

Yüzyıllar boyunca, İstanbul'un kentsel biçimlenişi, farklı tarihsel dönemlerde, farklı ivmeler kazanmıştır. Kent depremler ve yangınların, kentsel örüntünün malzemesini, biçimini değiştirişine, Roma İmparatorluğundan beri erkin kendini ortaya koyuşuna tanıklık etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara'nın başkent olmasıyla, İstanbul gözden düşmüş, neredeyse bir sanayi merkezi olarak genişlemeye başladığı 50'lere kadar unutulmuştur.

İkinci dünya savaşı geçen yüzyıla büyük acılar ve yıkımlarla damgasını vurmuştur. İstanbul kendini ikinci dünya savaşından ve savaşın yok edici etkisinden koruyabilmiş bir şehirdir. İstanbul'da savaş sonrası bombalanmış, boşaltılmış evlerin fotoğrafları yoktur… Ama 80'lerin büyük imar faaliyeti fotoğrafları bu konuda sizi yanıltabilir.

Yakın tarihimiz, 1980–1990 aralığı toplumsal yaşamın pek çok yönüyle değişime uğradığı bir dönem olmuştur. Seksenlerin etkilerinin bugünü, 21. yüzyıl Türkiye'sini ve konumuz özelinde İstanbul'u biçimlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

ANAP iktidarının ilk düzenlemeleri tümüyle tekniktir. Fakat çok önemli bir olgu alttan alta kendisini duyumsatmaktadır: Devlet, hem de devleti yeniden güçlendirmek, aşkınsalcı gücüyle yeniden buluşturmak, resmî ideolojiyi yeniden hâkim kılmak, bir tahakküm aracı olarak kullanmak isteyen bir askeri darbenin ardından sorgulanmaya

açılmıştır. İlk yönelimler oldukça popülisttir. Her şey, "halkı öne çıkarmak" gibi, dünyanın hemen her yerinde iktidarın hoş görünmek amacıyla kullandığı bir "slogan"ın kaba mantığına dayanmaktadır. Kent yeni bir anlam ve ağırlık kazanmıştır; taşra bütünüyle çözülmüştür. Kitle kültürü, olabilecek bütün boyutlarıyla öne çıkmıştır. 1980'lerin Türkiye toplumuna getirdiği en önemli olgu toplumsal yapının "kapalılıktan" belli bir açıklığa yönelmesidir. Bunda uluslararası toplu durumun büyük payı vardır. 1980'ler bu kısır döngünün ilk kez kırıldığı dönemdir. Avrupa'ya "kabul edilmesinin", oraya ancak kendisi olarak yönelmesine bağlı olduğu kanısına varmıştır. O noktadan başlayarak da Türkiye, kopuşlara dayanan ve "kopuş kültürü" denebilecek bir anlayışı hızla terk etmiş ve "eklemlenme kültürü" diye tanımlanabilecek yeni bir döneme geçmiştir. Küreselleşme olgusunun da etkisiyle yerel önemini kavramıştır. Oradan sıçrayarak belleğini yeniden kazanmaya, geçmişini anımsamaya, kendisiyle barışmaya koyulmuştur. Yerelin evrenselleşmesi, evrenselin yerelleşmesi diye özetlenebilecek küreselleşme olgusu, Türkiye'ye, kültür bağlamında bu yargının tam bir yansıması denebilecek bir olanak sunarken aslında, temel kültürel paradigmanın çatlamasına da tanıklık etmektedir. 1950'lerde kitle kültürünün seçkinci bir kültür mantığıyla ele alınmasıyken bu kez seçkinci kültürün kitle kültürünün içinde eritilmesidir. O nedenle, kitle kültürü de kendi özgün mantığını ve yapısını koruyamamış, o da giderek taşra kültürüyle içiçe geçmiş, ona teslim olmuştur. Medyalar, üstelik de yeni ve tümüyle olumsuz bir anlayış içinde gitgide egemenleşmiştir (Kahraman, 1999).

Farklı dinamiklerin iç içe geçtiği, fırsatların ve imkansızlıkların, özgürlükler ve yasakların, öteki'nin keşfinin, toplumsal ayrışmanın, vaatlerin- düş kırıklıklarının bir arada yaşandığı bir dönem olarak tanımlanmalıdır. Nereden bakıldığına, ne umulduğuna bağlı olarak çok farklı '80'lerden söz edilebilir. Kent yaşamı, modern hayat içinde edinilebilecek deneyimler, belirli imgeler ve belirli görüntülerle kuşatılmıştır (Gürbilek, 1992).

1980'li yılları mercek altına aldığımızda, İstanbul kenti özelinde bazı kavramların belirginleştiği söylenebilir. "Batılılaşma-küreselleşme", "kamusallık dönüşümleri", "göç ve kentin plansız yayılımı", "yersizleşme", "kentliliğe övgü", "çeperdeki insan/kent parçası'nın farkına varma"... Bu kavramların bazıları üzerine, henüz o yıllarda üretilmiş pek çok düşünce vardır, kimileriyse yeni dillendiriliyor, bugünün bakışıyla belli bir çerçeveye oturuyor, gözükmektedir. "kente dışardan bakmak" yani İstanbul dışından, Türkiye dışından görüşlerin, sıkça ortaya konması da 1980'lerin öne çıkan özelliklerinden biridir.

1980'ler hem çevrecilik söylemlerinin sıkça yinelendiği hem de büyük çevre felaketlerinin oluştuğu yıllar olarak zihinlerde yerini almıştır. İlk Çevre sempozyumları, Çevre Bakanlığı'nın kurulması ile Çernobil kazası, boğazda 12 bin koyunu taşıyan şilebin batması aynı yıllara tarihlenmektedir.

Kent değerlerinin yüceliğinin vurgulanmasından çok önceleri, hatta Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda İstanbul'dan göç dışında tüm tarihi boyunca, göç alan bir kent olan İstanbul'da, 80'ler de yeni göçler kentin çeperlerine eklemlenmiş, eski çevre bir bakıma yeni için merkezleşmiştir. 80'lerden sonra devletin piyasaya katılımının azalması, piyasanın kendini işlevsel kılması ile eşanlı olarak gelişmiştir. Kentsel aktivitelerin küreselleşmesiyle kutuplaşmanın fiziksel ortama yansıdığını söylemek yanlış olamayacaktır. İstanbul'da toprak mülkiyetinin olmaması büyük bir problemdir; tarım alanı, su havzası veya vakıf arazisi olarak gözüken alanların gecekondulaşması kaçınılmaz olmuştur.

Seksenler sonrası Doğu'daki terör ortamının, çatışmaların ve boşalan köylerin tetiklediği göç hareketi, gelenlerin öncül göç gruplarına göre parasız ve cemaatsiz oluşları, gecekondularını yapacak kadar bile paralarının olmaması nedeniyle, kentin merkezine yerleşmeleri (yıkımlarla "slum" haline gelen Tarlabaşı), problemin günümüze kadar uzanan çarpıcı boyutlarıdır.

Demokrasinin fark, öteki, kimlik gibi olgulara dayanması, bunları yadsıyan bir demokratik anlayışın mevcut koşullarda geçerlilik kazanamayacağı düşüncesi, Türkiye'de de yankı bulmuş, kültürel yapı devletin tercihini aşacak biçimde coğrafya ve dolayısıyla da yerellikle bütünleşmiştir. Etnik grupların kendilerini ifade etmeye başlaması, etnik kültürlerin kendi ayrımlarına varması bu sürecin bir uzantısıdır. Kimlik, artık kültürün bir temel ve kurucu öğesi kabul edilmektedir (Kahraman, 1999).

Büyüyen kent ve ihtiyaçlar öne sürülerek, dezavantajları kamuoyunda yeterince tartışılmadan yapımı gerçekleştirilen Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün kentin kuzeye doğru orman ve tarım alanlarını yok ederek gelişmesinin önünü açtığı bir gerçektir. Ayrıca, köprü bağlantıları ve TEM otoyolu, kısa zamanda kendisi etrafında gelişen yeni yerleşmeler (Sultanbeyli, Bakkalköy) tarafından kuşatılmıştır. Otoyollar ve onu kuşatan kimliksiz alanlar, yersizleşen mekanlar olarak, suyun üzerindeki yağ lekesi gibi, varlığını kente karışmadan sürdürmektedir. 80'lerin diğer önemli projesi de Beşiktaş-Büyükdere arasındaki eksenin globalleşen dünyanın taşıyıcıları olan kesimlere yönelik olarak yapılaştırılmasıdır (Bilgin, 1995) .

Yüksek katlı ofisler, paralelinde şehirden tecrit lüks meskenleri barındıran "site"ler de yersizleşme olgusunun görünüşte farklı ama özünde aynı karşılıklarını oluşturmaktadır.

Türkün ve Kurtuluş'a göre, Türkiye'nin ve İstanbul'un 1980 sonrası kentleşme bağlamını ithal ikameci yerine yeni liberal politikalar, popülist siyaset yerine kayırmacı ilişkiler, sermaye birikiminin sahnesi olmaktan çıkıp bizatihi aktörü olan kentsel araziler oluşturmaktadır. Kent politikası popülizmden elitizme kayarken, kentsel rantın ve hizmetlerin paylaşımında eşitsizlik artmakta, sosyal sınıfların kentsel mekanda ayrışmaları derinleşerek yaygınlaşmakta, gönüllü zengin gettoları gönülsüz yoksul gettolarını besleyerek büyütmektedir. Evet, İstanbul bu yeni ilişkiler içinde değişip dönüşmektedir ve belki de küresel kent diye anılan gelişmiş ülkelerin kentlerine her geçen gün biraz daha fazla benzemektedir. Fakat bu gözümüzü kamaştıran görüntünün arkasında yatan ve çoğumuzun gözünden kaçan diğer gerçeklikler nelerdir? (Türkün ve Kurtuluş, 2005)

Hipermarketler ve süpermarketler, genel bir bakışla, sosyal ve sınıfsal farklılıklar açısından "vurgu alanları" olmadılar. Ancak çok işlevli alışveriş merkezleri gündelik hayata farklılıkların, çelişkilerin yarattığı gerilimlerle girdiler. Varlıklı elitler, "diğerleri" ile yüzyüze gelmemek için çareyi bir tür "site hayatı"nda bulacaklardı. Sağlık merkezinden markete, spor merkezinden lokantaya, bir site sakininin "duvardışı" hayatla ilişki kurmamasını sağlayacak tüm birimleri içeren site alanları yaygınlaşırken, sembolik anlamıyla "site mantığı" da birçok alanı özelleştirecekti. Duvarın dışındakilerin tepkisine, ihmal edilemez bir özenme duygusu ve benzeyebilme özlemi eşlik etmekteydi.

80'lerden 90'lara uzanan süreç, Türkiye'de yaşayanlar için yatırımcılık mantığının ve bir tür popüler ekonomi kültürünün yaygınlaşmasını beraberinde getirmişti. Başta gündelik tüketime yönelik yatırımlar olmak üzere kar vadeden her alanda hızlı yatırımlar yapıldı. Yüzlerce döviz büfesi, atari salonu ve su istasyonunun inanılmaz bir hızla devreye girmesi, bu eğilimin tipik örneklerinden biriydi.

70'lerden 80'lere değin hakim olan birahane kültürü, 90'lara "cafe-bar" kültürüne evrildi. Aynı dönemde barların yoğunlaştığı metropollerde ve tatil bölgelerinde dev eğlence merkezleri, büyük diskotekler hizmete girdi.

Lüks alışveriş merkezleri, dışa açılmanın, Batılılaşmanın ve yeni tüketim ruhunun simgesi haline geldi. İstanbul'daki Galeria gibi bütünüyle gündelik hayat "servis"i yapan bu tür mekanlar, bazen farklı toplumsal kesimlerin çatışmalarına da sahne

oldular. Futbol Türkiye'de her zaman için rakipsiz en popüler spordu. 80'lerde yaşanan halı saha patlaması kısa sürede tüm ülkeye yayıldı. Statü tanımaz, kitleleri birleştiren ortak bir kamusallık alanı oluşturdu. Halı sahalar için kullanılabilecek her yer, çatılar, bahçeler, yol kenarları, büyük bir yaratıcılıkla kullanıldı. Seksenlerin başındaki "jogging" modası geriye spor alışkanlığı bırakarak silindi gitti. Özel mekan, özel masraf gerektirmeyen, kitleselleşmeye açık "jogging" in ardından daha masraflı, daha özel fitness salonları geldi (Kozanoğlu, 1995).

1.5.3 Kentsel söylemin aktörleri

"Kentsel söylemin aktörleri" tanımı çalışma bağlamında kentsel söylemi görünür kılan, dillendirenler için kullanılmıştır. Söylemin aktörleri çok çeşitlidir. Söylemin öznesi olanlar ve söylemin nesnesi olanlar ve bu söylemin okuyucusu, dönüştürücüsü olanlar. Etkinlik alanları değişken olan, kimi zaman güçlenip zayıflayabilen bu aktörler, söylemi manipüle etme yetisine sahiptirler. İstanbul-Seksenler bağlamında düşünüldüğünde Askeri Müdahale'nin en önemli toplumsal dönüştürücü olduğu kabul edilmelidir. Darbe sonrası oluşan yönetsel mekanizmalar içinde sivrilerek öne çıkan en önemli figür Turgut Özal'dır.

Kentsel söylem ve İstanbul özelinde düşündüğümüzde, çalışmayı, fiziksel çevrenin yaratımı ve sunumunda erk sahibi olanları, İstanbul Belediye Başkanları, Abdullah Tırtıl, Bedrettin Dalan, Nurettin Sözen ve özel konumuyla Çelik Gülersoy ile sınırlandırmak gerekli görülmektedir.

Seksenlerin kentsel söylemini yorumlama strüktürü karşıtlıklar ve ters simetriler ile oluşurken, diğer yandan, kentsel dönüştürücü figürler, kenti karşılaştıkları bir arenaya dönüştürürler. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan ve Türkiye Turing Otomobil Kurumu Başkanı Çelik Gülersoy'un karşı karşıya geldikleri konularda ya da seçimler öncesi İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan ve diğer aday Nurettin Sözen'in verdiği demeçlerde söylem örüntülerinin aynılığı dikkat çekicidir.

1980 askeri darbe sonrası İstanbul Belediye Başkanlığı görevi birer yıl süreyle komutanlar, İsmail Hakkı Akansel ve Ecmel Kutay tarafından yapılmış, 1982'de anayasanın kabulü sonrasında görev emekli asker, Abdullah Tırtıl'a verilmiştir. Abdullah Tırtıl'ın İstanbul çalışmaları ve bu çalışmaların yazılı basına yansıması çok sınırlıdır. Popüler yazılı basında özellikle karikatürlerde en çok konu edilen kentsel projesinin bankaların maddi desteğiyle yapılan yaya üst geçitleri olduğu söylenebilir.

Bedrettin Dalan

Globalleşmeyle birlikte tartışılabilecek bir konu da yerel politik süreçlerin ulusal politik süreçlerden özerkleşmesidir. Kentlerin artan özelliklerine paralel olarak, kent yönetimlerinin küresel ilişkiler içindeki konumlarını belirlemeye yönelik inisiyatifleri giderek artmakta; kentlerin dünya haritası içindeki konumlarını değiştirmeye yönelik eylemlerine önemli bir manevra alanı kalmaktadır. Dolayısıyla globalleşme ile birlikte kentteki gündelik yaşamın ardında yatan politikanın görünür hale geldiği söylenebilir (Işık, 1995).

Dalan'ın büyük kentsel projeleri, 80lerin başında egemen olan liberalleşme ve dışa açılma stratejileri kapsamında, İstanbul'a biçilen "dünya kenti" kimliğinin bir sonucuydu. Dönemin hükümeti tarafından Büyükşehir belediyelerinin yetki ve mali kaynakları özel statüler çerçevesinde geliştirildi. Böylece büyük projelerin uygulamaya konması kolaylaştırılmış oldu. Medyanın desteğiyle yarattığı olumlu imajın aksine, Belediye başkanı Dalan'ın kentsel modellerinin işlerlik kazandığını iddia etmek zordur.

Yerel yönetimler ve hükümetler tarafından, kentin modernleştirilmesindeki en önemli olgu kentin ulaşım sisteminin geliştirilmesi olarak görülmüştür. Dalan'in başkanlığı döneminde de, artan nüfusla birlikte İstanbul için trafik en büyük problemlerden biri haline gelmeye başlamıştı, ama sorunun çözümü toplu taşıma imkânlarının geliştirilmesi yerine yeni otoyolların açılmasında görüldü.

Kentleri yeniden düzenleyerek estetik açıdan çekici hale getirmek aslında yeni bir proje değildir. 16.-17. yüzyıllarda Venedik'te veya 18. yüzyılda Londra'da benzer çabalara rastlanır. Ama en iyi bilinen en kapsamlı örneklerin ilki, 3. Napoleon zamanında Paris Polis Şefi Baron Haussmann'ın 1859 da başlamış olduğu kentsel dönüşüm projesidir. Devletin parasal desteğini arkasına alan Haussmann, kenti çevreleyen demiryolları ve giriş kapıları görevini gören tren istasyonlarıyla önce merkezi çevreden ayırır, sonra burayı yeniden inşa eder. Paris'te geniş bulvarlar, parklar, büyük mağazalar, müzeler ve sanat galerileri açılır; hastaneler ve okullar kurulur; bina cepheleri birörnekleşir.

20. yüzyıldan özel bir örnek Robert Moses'dir. Kent planlama üyesi ve Park ve Uygulama Koordinatörü olarak görev yaptığı 44 yıl boyunca (1934–1968), 14 Expresyol, 2 otoyol, 7 köprü ve pek çok bina ile (sadece sayısal veriler kent üzerindeki etkisini açıklamada kifayetsiz) New York'u biçimlemiştir. Moses kamusal otoriteyi arkasına alma konusunda bir dahiydi. Ölü, statik alanları parklar, ardından

ona ulaşmak için yapılan yollar ile donatmıştı. Bir sonraki adımı tek bilen kendisiydi. Arsa spekülasyonu bir anda onu ülkenin en güçlülerinden biri haline getirdi. Yolların, parkların, yeni yapıların yapılabilmesi için, istimlâk edilen alanlarda barınanları, ırkları, gelirlerine göre ayırarak gettolaştırdığı sosyal konutlarda oturmaya zorladı. Geçen yıllar içinde basının desteğini çekmesi ve kentteki yırtıcı tasarımlarına duyulan tepkinin artması ile görevi bırakmak zorunda kaldı.

Dalan 1984–1989 yılları arasında görev yaptı. Kentin kaderini değiştirmek için kısa sayılabilecek bir süre belki, yukarıdaki örneklerle karşılaştırıldığında. Dalan'ın hayal ettiklerinin Robert Moses'inkilerden aşağı kalmadığını belirtmekle yetinelim.

Dalan ANAP'tan istifa ederek, kendi partisini kurdu fakat seçimlerde başarılı olmadı. Basının, Bedrettin Dalan'a verdiği desteğin, tekrar belediye başkanı olmasına ve düşüncelerini hayata geçirmesine engel olduğu söylenebilir.

Şekil 1.4: 13 Nisan 1986, Nokta.

Çelik Gülersoy

Eski kentsel çevreye özlem, 80'lerde kendine farklı üretim platformlarında yer buldu. Kimi zaman metinsel, kimi zaman mekânsal eylemlere dönüştü. Kentlerde yeni yaşamın "anti"sini eski Beyoğlu simgeliyor ve o simge çarpıcı olsun diye gerçekle bağı kopuk bir Beyoğlu anlatılıyordu. Dönemin nostaljik söyleminin en çok yankılandığı kentsel projeler, Turing'in restorasyon çalışmalarıdır.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1923 yılında Touring Club Turc adıyla kurulmuştur. Ama kent yaşamındaki etkenliğinin mekansal görüngüleri, aslen avukat olan Çelik Gülersoy'un genel müdür olmasıyla başlamıştır. Gülersoy, kurumun geliriyle, İstanbul'un kentsel yaşamını seksenlerin kentsel anlamını etkileyecek yatırımlara talip olmuştur. 1979 yılında İstanbul Belediyesi ile Turing (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) arasında, İstanbul'daki parklar ve köşklerin imarı, ıslahı ve işletmesi konusunda bir protokol yapılmıştır. 1980'li yıllar boyunca, İstanbulluların keyifle kullandıkları mekanlar haline gelen, Yıldız Parkında: Malta Köşkü, Çadır Köşkü, Pembe ve Yeşil Seralar- Emirgân Parkında: Beyaz Köşk, Sarı Köşk ve Pembe Köşk- Çamlıca Tepesi Tesisleri- Hıdiv Kasrı'nın işletmesi 1994'de Belediye'ye geçmiştir.

Şekil 1.5: Bedrettin Dalan, Çelik Gülersoy ve bu barışa vesile olan Gazeteci Leyla Umar (Türkiye'ye Bir Işıktı, 1995)

Seksenler İstanbul'unun iki önemli aktörü, kentsel projelerde, yukarıdaki resim dışında hiç aynı tarafta olmadılar ve el sıkışmadılar (Şekil 1.5). Kentte bakışlarındaki farklılığı "İki Kentin Öyküsü" isimli yazıda Thomas Goltz oldukça iyi vurgulamaktadır: "Kentin kaderi, 1980'li yıllarda, İstanbul'u seven herkesin ilgisini toplayan renkli, hareketli ve hayali güçlü iki kişinin elinde gibi görünüyor. Ancak, bu iki "Bay İstanbul" birbirleriyle görüşmüyor… Gülersoy imparatorluğunun (kendisi kolyenin incileri demeyi tercih ediyor) en gözde yapıtı yeşil ev'dir… Gülersoy'un eski İstanbul'u temsil etmesine karşılık, Bugünün İstanbul'u Dalan'ın hakimiyetindedir… Dalan, İstanbul'un 1453'de Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilişinden hatta 432'de Büyük Konstantin' eliyle kuruluşundan bu yana, tartışılır bir biçimde kentin çehresini değiştirme yolunda herkesten çok çaba gösteren kişi olmuştur… her birinin kendisini destekleyen kişileri var. Herhangi birinin, diğerinin hakkını teslim edeceği her ne kadar kuşkuluysa da, hayal gücü geniş bu iki insandaki yaratma hırsı, İstanbul'un kendine özgü bir kent olarak kalmasını sağlayacak gibi gözüküyor." (Goltz, 1988)

Dalan ve Gülersoy söz konusu İstanbul sevgisinin ve ilgisinin ortaklığı hemen fark edilen özelliklerden biridir. Bunu ortaya koydukları söylem farklıdır. Bedrettin Dalan yaptığı hizmetler karşılığı kendisine "İstanbul" u lakap olarak seçerken (Şekil 1.6), Çelik Gülersoy İstanbul sevgisini İstanbul üzerine yazdığı pek çok kitapla dile getirmektedir (bu kitapların listesi için www.turing.org.tr adresine bakılabilir). İstanbul'luya yaptığı hizmeti hiç de mütevazi olmayan bir ifadeyle ilan etmektedir (Şekil 1.7).

KAPAK

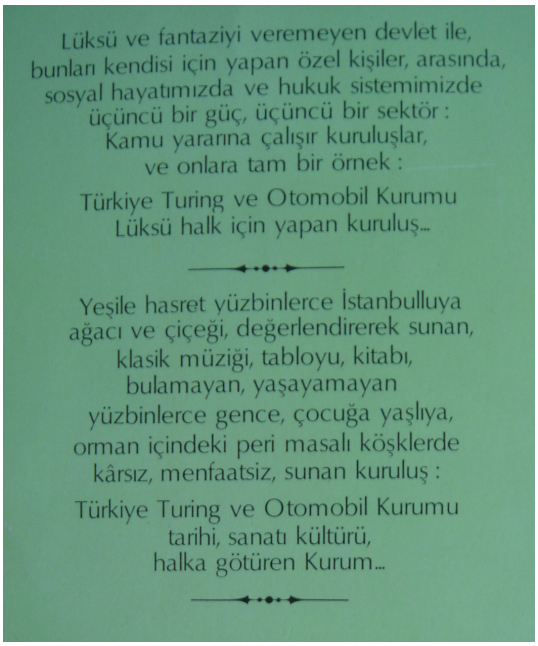
BELEDİYELER / TÜRKİYE'NİN EN BAŞARILI YÖNETİCİSİ

"İstanbul Bedri..."

Kimi zaman "hukuk tanımaz bir zorba", kimi zaman da zenginden alıp fakire dağıtan bir tür "Robin Hood" olarak tanımlanan Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, İstanbulluların gözünde partisi ANAP'tan çok daha büyük bir oy potansiyeline sahip

Şekil 1.6: Dalan neyle anılmak istersiniz sorusunu cevaplıyor (Nokta,1986)

Dalan ve Gülersoy; idealize edilen İstanbul resmini (dünya kenti, iki kıta arasında köprü, köklü tarih…) oluşturmaya yönelik olduğunu öne sürdükleri projelerini, "İstanbul'a Hizmet" düşüncesiyle temellendirmişledir. Kente bakışlarındaki farklılık, söylem kalıplarına yansımıştır ve söylemlerinin objesi, dünyaya turizm ile açılan tarihsel kent İstanbul'dur.

Lüksü ve fantaziyi veremeyen devlet ile,
bunları kendisi için yapan özel kişiler, arasında,
sosyal hayatımızda ve hukuk sistemimizde
üçüncü bir güç, üçüncü bir sektör :
Kamu yararına çalışır kuruluşlar,
ve onlara tam bir örnek :
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
Lüksü halk için yapan kuruluş...

Yeşile hasret yüzbinlerce İstanbulluya
ağacı ve çiçeği, değerlendirerek sunan,
klasik müziği, tabloyu, kitabı,
bulamayan, yaşayamayan
yüzbinlerce gence, çocuğa yaşlıya,
orman içindeki peri masalı köşklerde
kârsız, menfaatsiz, sunan kuruluş :
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
tarihi, sanatı kültürü,
halka götüren Kurum...

Şekil 1.7: Turing Hidiv Kasrı broşürü arka kapak.

2. İZLEK: SEKSENLER İSTANBUL'U İÇİN BİR ROTA

> "Mekansal imgeler, toplumun hayalleridir. Mekansal imgelerin izleri, hiyeroglifleri her nerede tanımlanırsa, deşifre edilirse, toplumsal gerçekliğin temelleri de orada kendini ortaya koyar."
>
> S. Kracauer (1997)

Bu bölüm, daha önce seçilme ölçütleri nedenselleştirilmiş olan popüler yazılı medya içinde, 1980–1990 yılları arasında, İstanbul'la ilgili, türlü kentsel / mekansal metnin, başlığın ve karikatürün taranmasıyla oluşturulmuş bir seçkidir. Tarama sonrasında elde edilen doküman, kronolojik olarak dizilmemiş, olaylar ve yerler açısından gruplanmamıştır. Taramanın sonuçlarının strüktüre edilmesinde temel olarak kenti farklı fragmanlar olarak tanımlama ve algılama etkili olmuştur.

1980 sonrası ekonomi politiğin getirdiği dönüşümler, hem toplumsal kimliklerin parçalanışını hızlandırıp hem de bunların halk arasındaki ifadesini karmaşıklaştırarak bu eksikliği daha da gözalıcı hale getirmiş, popüler yazarlar ve medyayı bu entelektüel açığı kapamaya yöneltmiştir. Kandiyoti'ye göre, siyasetin kültürelleşmesi ve kültürün siyasallaşması ancak alt-kültür ifadelerinin ve kültürel üretimin yeni ortaya çıkmakta olan çatışma alanlarının ciddi bir biçimde ele alınmasıyla mümkün olabilir (Kandiyoti, 2003).

Kenti fragmanlaştırarak okuma, kenti tanımlayan sayısız farklı anlamın tümünü görünür kılmak için bir model yaratır. Kentsel fragmanlar ve tanımladığı, ait olduğu kent arasındaki ilişki fiziksel veya biçimsel değil bağlamsaldır. Bu ilişkinin, zamanın dinamikleri ve ortam tarafından tanımlandığı iddia edilebilir. Kentin birbirinden bağımsız ayrı dünyaları temsil eden ilişkileri aynı zamanda bünyesinde barındırması bu parçacıl kent algısını vurgular.

Fragmanın (İng. fragment) TDK sözlüğündeki karşılığı, sinemada tanıtım filmidir. Filmin kendisinden seçilmiş parçaların bir araya getirilmesiyle oluşan ve filmin duygusunu vermeyi amaçlayan, kilit noktaları ve tüm öyküyü anlatmadan izleyende merak uyandıran hareketli imgelerden oluşan kısa film, bir tür yap-boz ya da kolaj olarak tanımlanabilir.

“Fragman” kavramı mimarlık teorisiyle ilgili çalışmalarda ve mimarlık terminolojisinde son yıllarda sıklıkla kullanılmaktadır.

Berman, “Modern kamu genişledikçe sayılamayacak kadar çok özel dillerde konuşan bir sürü parçaya ayrılır. Sayısız, bölük pörçük şekillerde ele alınan modernlik düşüncesi… örgütlenme ve insanların hayatlarına bir anlam verme yetisini yitirir” görüşüyle, fragmanlaşmanın olumsuz tarafını vurgulamaktadır (Berman, 1994).

Mekanları fragmanlaştırılmış yani parçacı olarak tanımlama ve anlamlandırma isteğini besleyen, bugünün kentlerinin sosyolojik ve fiziksel mekanının, çok katmanlı bir anlamı olduğunun kabul görmesi ve mekanın ancak pek çok farklı bileşenle tanımlanabilmesidir. Fragmanlaştırma, mekan algısının ve eleştirisinin kanıtlanmış ya da kabul edilmiş yöntemlerine ve anlayışlarına karşı çıkış olarak görülebilir. Fragmanlaştırma ile yeni bir yaratıcı yorum ve okuma olasılıklı hale gelir. Bu yeni okuma, genelde metaforik, çok katmanlı ve tam olarak tanımlanmamış ve etiketlenmemiş bir yapıdadır. Yeni ilişkilerin keşfi ve kişisel dünyamız içindeki yeni kavrayışların ortak bir dünya görüşü oluşturması, fragmanlaştırmanın getirdiği bir üstünlüktür.

Vesely’ye göre, modern dünyanın gerçeği, fragmanlı (parçacıl) gerçekliğin özelleşmiş üretiminin ve özelleşmiş bilgisinin, yalıtılmış alanlarına bölünmüştür. Bu parçalanma, kesinlikle modern bir olgudur. Bugün neredeyse her yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu görünümler yanıltıcı, çapraşık ve anlaşılması güç olabilir. Parçacıl olma bir konu ya da durum olarak ortaya çıkabildiği gibi, bir strüktür ya da kolayca anlaşılır ve tamamlanmış bütün bir sistem olarak da var olabilir.

Fragmanlaştırma prensipte dağılma ve bütünleşememe ile yakın anlamlar taşımaktadır. Fakat bunu kabul ettiğimizde kültürün farklı alanlarında, anlamın oluşumu ve bütünlük duygusunun katkısıyla, parçalanmanın karşıt bir rol oynadığı görürüz. Fragmanlaştırma olgusunun tek bir anlamı yoktur. Dahası, örneğin bir kolaj bir taraftan anlamlı bir konfigürasyonu temsil ederken, farklı koşullarda keyfi, rasgele seçilmiş, kaotik ve hatta anlamsız görünebilir (Vesely, 1996).

Fragmanlaşma, her bir fragmanın bütünden bazı referansları koruduğu, muğlak bir durum yaratır. Her bir fragman, değişmez sabit tanımını kaybederken, eklemlendiği yeni dünyanın parçası olur. Bu parçacılı yapı içinde boşluklar, çift anlamlılıklar barındırır. Bu yüzden fragmanlaşmaya neden olan, edilgin kılan sistem, yöntem ve durumlar önemlidir.

Büyük krizler ve travmalar toplumsal amneziyi beraberinde getirir, belleğin tekinsizliği kenti bir bütün olarak kavramayı güçleştirir. Seksen sonrası başlayan fragmanlaşma durumunun, şimdi daha fazla görünür ve okunur hale geldiği söylenebilir.

Bu tez kapsamında, kenti fragmanlaştırarak okumanın kavramsal modelini oluşturmak için, bir sanat yapıtı üzerine geliştirilmiş bir yorumdan yararlanılabileceği düşünülmüştür.

Empresyonistlerin çalışmaları geleneksel çerçeve içinde yeni bir temsil yöntemi oluşturmuştur. Fragmanın güçlendirici anlamı, Cézanne'ın çalışmalarına farklı bir gözle bakıldığında okunabilir. Renk yalıtıcı bir elemandır, başlangıçta varolanın, yerleşiklik bütünlüğünün derin doğasına aittir. Cézanne'ın motif ve tema olarak tanımladığı, perspektif mekan veya geometride değil, ölü doğa, portre veya peyzajda varlık bulan bütünlüğün motivasyonu budur. Vesely (1996), Cézanne'ın "motif" ve "tema"ya referansla resmini anlatışını; birbirinden ayrı her fırça darbesinin içine giren hava, ışık, obje, kompozisyon, karakter, konturlar ve biçim ile sayısız durumun karşılık bulması olarak yorumlar.

Bu çalışma kapsamında fragmanlaştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak için "Motif" ve "Tema" kavramlarından yararlanmak mümkün gözükmektedir.

"Motif", TDK sözlüğünde, yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan kendi başına birer birlik oluşturan öğelerden her biri, bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim olarak tanımlanmaktadır. "Tema"; ise kesin bir özne, konu üzerine oluşturulan söylem, belirleyici izlek, bir besteyi oluşturan temel motif'tir.

Çalışma kapsamında, Seksenler İstanbulu'nun mekansal karşılıkları olabileceği düşünülen kavramsalları yani MOTİFLER, "meta"laşma, yersizleşme, "merkez"leşme, tarihsellik, öyküsellik, yabancılaşma, aidiyet sunma, kentsel yarılma/"getto"laşma, hız ve hareketlilik olarak öngörülmektedir. Bu motifler, kendi başına farklı kent fragmanlarını tanımlamaya yarayan en küçük birimlerdir. Bazı fragmanlar, farklı motiflerin vurgusuyla çok katmanlı anlamlara sahip olmaktadır. Seksenler İstanbul'u kentsel söyleminin TEMALAR ise Küreselleşme, Metropolleşme ve Nostalji Söylemleridir. Seksenlerin farklı söylem örüntülerinin bu üç farklı kavram çevresinde düğümlendiği söylenebilir. Söyleyen kişiden, söyleme nedeni olan konudan bağımsız olarak, bu söylem örüntüleri bazı kavramlar bağlamında bir akrabalık ilişkisi kurmak mümkündür ve bu ilişkilerin bütünü bir söylem katmanlaşması oluşturmaktadır.

2.1 Fragmanlaştırılmış İstanbul: Motifler

Barthes'ın belirttiği gibi, çağımızın mitleri, klasik efsaneler gibi uzun, sabitlenmiş anlatılarda dile gelmez, anlamları apaçık ve dolayısıyla "doğal" gibi görünen cümleciklerde ve ismin hallerinde ifadesini bulur. Bunlar ifadelerini dilde bulurlar ve bu sayede hakim bir kültürel söylemin, gündelik varoluşun gizli köşelerini işgal ederek kendini evrensel ve ideal olarak sunmasını sağlarlar (Barthes, 1998).

Gündelik hayatın simgeleriyle büyük kent hayatının simgeleri arasındaki örtüşme herhalde hiçbir dönemde 1980–1990 aralığındaki kadar yoğun olmamıştır. Değişim, tüketim, çeşitlenme ve benzeşme, 80'lerden '90'lara gündelik hayatın seyrini belirleyen kavramlardır. Kozanoğlu'na göre, "Ekonomik yapının, ideolojik damarların, toplumsal değerlerin, kimlik arayışlarının, yaygın özlemlerin, insan ilişkilerinin, statü sembollerinin birbirine bağlı olarak yaşadıkları hızlı ve sürekli değişim, tüketimi iki anlamıyla ön plana çıkardı. Tüketmek, olabildiğince tüketmek, tüketim düzeyi ve tüketim biçimleri üzerinden kimlik-statü edinmeye çalışmak, hayatı yönlendiren dinamiklerden, biri olurken; birçok kavram, eğilim, anlayış, söz ve düşünce de hızla tüketildi. Değişimin temposu, iki anlamıyla tüketimin temposu ve hem muğlak hem mutlak "yeni" ye yönelik arayışlar bir araya gelince hayatın içinde yoğun bir çeşitlenme ortaya çıktı. Çok farklı eğilimlerden, hatta çatışan eğilimlerden gruplar ve insanlar baskın bir kültürün çok parçalı yapısı etrafında benzeşiyorlardı. Bu yeni ve karmaşık modernlik, benzeşme sürecinde, "modernliğin geleneksel karşıtı" olarak görülen grupları eğilimleri de sarmalayacaktı" (Kozanoğlu, 1995).

Seksenler, İstanbul'un, sayısal olarak artan nüfustan daha çok, kentsel etkinlikler bağlamında bir dünya kenti olarak dillendirildiği, biçilen metropol (anakent) sıfatıyla, bir metropole "yakışır" yeni iş merkezleri, yeni yaşam alanları, yeni kentsel simgeler edindiği, yüzyıllara, binyıllara uzanan geçmişinin "milli tarih" kitaplarında okunan bir tarihtense, popülerleştirilerek ve kişiselleştirilerek yazılan yeni bir tarihle sunulduğu bir dönemdir.

İstanbul'un bugünkü tablosunda baş döndürücü bir dizi küresel-yerel ikon, imaj ve ses birbirine karışarak, yerleşik kültürel hiyerarşileri başa çıkılamayacak bir tehditle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yeni karmaşık düzenin ortaya çıkardığı meseleler, günümüz metropollerinde yaşanan deneyimin "değişim" ve "geçicilik" yönlerini, seçkin kültür ve halk kültürü arasındaki sınırların bulanıklaşmasını, dünyanın her yanındaki kentlerde bunun yarattığı "parçalanmayı", "kültür krizini" vurgulayan bir literatüre esin kaynağı olmuştur İstanbul artık, küreselleşmiş, imaj ve sözcüklerin

akışı temelinde dönüşmüştür. Bu dönüşüm tanıdık olanın yeniden yorumlanmasını sağlayan yani senaryoları mümkün kılar (Öncü, 2000).

Fordist üretim (seri üretim) tarzının post-fordist üretim (esnek üretim) biçimine dönüşmesine bağlı olarak yaşanan değişimin mekansal izleri bütünleşme, farklılaşma, ayrışma olarak görülebilir. Esnek üretim biçiminin yarattığı yeni hareketli ortam teknolojik süreçlerle etkileşime girerek mekansal bütünlüğün içinde farklı olguları farklı mekan kesitlerinde yaşama geçirmektedir.

Bölgeselleşme sadece ekonomik, siyasal, kültürel ve mekansal boyutlarıyla değil, zıtlaşma ve entegrasyon yönüyle karakterize olur. Küreselleşmeye karşı bir refleksle bölgesel kümelerin oluşması, küresel süreç ve birimlerle bütünleşmeyi temsil etmektedir. Seksenler İstanbulu'nu fragmanlaştıran motifler, yani belirginleşen kavramların genel çerçevesi şöyle tanımlanabilir:

Kentsel yarılma - "Getto"laşma - Yabancılaşma

"Getto"laşma ile bazı alanlar, sadece çevresel özellikleri ile değil, aynı zamanda barındırdıkları ve sakinlerine sundukları gündelik yaşam ve kültür ile de kentten kopmak eğilimindedir. Gecekondular, son yıllarda hemen hemen tüm Türkiye kentlerinde gözlenen kültürel parçalanma, ayrışma sürecinin önemli bir ayağı haline gelmiştir. Gecekondular kenti uzaktan izleyen yabancıların mekanı haline gelmiş, kent içinde yabancı kentler konumuna düşmüştür (Işık, 1995).

Küreselleşme dinamikleri, her yöreyi ve her toplumsal grubu aynı derecede etkilememekte ve hem kentler, hem de kent içi toplumsal gruplar arasındaki farklılaşmaları daha da pekiştirici bir rol oynamaktadır. Kimi yöreler ve kimi gruplar küresel ilişkilere hızla bağlanırken diğerleri görünürde bu ilişki içinde yer almalarına rağmen hızla kopmakta ve içe kapanmaktadır. Kentleri birbirinden farklılaştıran dinamikler kent içinde toplumsal grupların ayrışması sürecinde daha da belirgin bir şekilde gözlenebilmektedir. Bir yandan bu sürece eklemlenebilen gruplar hızla yükselip yeni bir hayat tarzı ve dünya görüşünün temsilcisi olurken bu ilişkilerin dışında kalan gruplar toplumda ortaya çıkan yeni eşitsizlik kaynaklarının kendileri açısından yarattığı belirsizliklere karşı bir dizi strateji geliştirmek durumunda kalmaktadır. Tüketim ve bilgi toplumunun sunduğu olanaklardan yararlanamayan dışlanan gruplar bu kez içe kapanma, cemaatleşme olarak tanımlanabilecek bir strateji geliştirmişlerdir. Gündelik yaşamın tümünü yeniden örgütlemeye yönelik cemaat içi dayanışma ağları kurmuşlardır (Işık, 1995).

Toplumsal eşitsizliklerin, farklılıkların arttığı, sosyolojik ayrışmanın derinleştiği bu dönem, “değişim” söyleminin pozitif çağrışımlarıyla perdelenmiştir. Bu değişim o kadar sık dillendirilmiştir ki, yabancılaşma hissi artmıştır. Tüketim kanallarının artmasıyla yeni kimlikler ortaya çıkmıştır. Belirsizlik ve tedirginlik içinde insanlar, daha fazla bir gruba dahil olma isteği duymaya başlamışlardır.

Öyküsellik

Öyküsellik, kentsel mekanı gerçek ya da tasarlanmış kurgularla anlatarak, kişileştirerek temsil etme durumudur. Öyküleştirme, gerçeklik duygusunu sarsıcı bir etkide olabilir. Romantize edilmiş bir bakışla, kurgusunun bir parçası olamayacak gerçekleri maskeleyerek, üstünü örterek, meşruiyetini sağlayacak durumları, özellikleri aşırı vurgulayarak, tümel bir algı ve değerlendirmeden bizi yoksun bırakabilir. Öyküleştirme bir yönüyle “vitrin”ler oluşturur. Çünkü “meta”laştırma da araçsal olarak kullanılabilir. Bazı kentsel mekanları bağlamından yalıtılmış dekorlara dönüştürerek betimler, referansları kişisel ve hayali olduğu için, kolaylıkla ve edebi bir dille geçmişin rüyasını anlattığı, “Masal” kentler yaratarak, geçmişe özlem duygusunu tetikler.

Tarihsellik

Tarihsellik vurgusu, bir yanıyla, küreselleşmenin sınır tanımaz akışkanlığıyla ihtiyaç duyulan yeni mekanlar, merkezler için kentin tümünü şantiyeye dönüştürme sürecinde, bir sağduyu oluşturma açısından önemliyken, diğer yandan korumacılığın muğlak sınırlarında, kentin değişen dinamiklerine aldırış etmeksizin, kentsel mekanizmalardan kopartılarak kaderine terk edilmiş mekanlar, “mezar”lar yaratma konusunda etken olabilmektedir. Korumanın, kamusal olana hizmet etme kavrayışı, “müze”leştirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Objesi kent olan bir müzeleştirme faaliyeti; tarihselliği olan pek çok mekanı fonksiyonsuz bırakarak, sergileme eyleminin nesnesi haline getiren ve kentle ilişkisi koparılmış ve kamusal yaşamdan, gündelik hayattan soyutlanmış müze mekanlar kentine dönüştürmektedir.

Yersizleşme

Küresel sermayenin örgütlendiği mekanlar, coğrafi sınırların yok olduğu, dolayısıyla aidiyet duygusu yerine bir yere ait olmama/her yere ait olma duygusu veren, bağlamından kopuk, kendi mekanını kurgulayan ortamlardır. Ancak Harvey’in de belirttiği gibi, mekansal engellerin çöküşünün mekansal öneminin azaldığı anlamına gelmediği, hatta paradoksal bir biçimde mekansal olarak farklılaşmış niteliklere daha

duyarlı hale gelindiği ve yerel özelliklerin vurgu kazandığı görülür. Aslında değer kazanan "yerel" özellikler küresel ölçekte yaşanan kültürel krize uyum sağlamanın aracıdırlar. İşlevi ve hizmeti küresel olan yeni tüketim mekanlarının yerelliği de göstergeler ve simülasyonlar aracılığıyla üretilir (Süer ve Sayar, 2002).

Yersizleşmenin, esas olarak iki farklı durumu tarif ettiği söylenebilir. Bir mekanın, eçmişten gelen referanslarını yok ederek ve daha önceleri varolmadığı bir biçimde yeniden üreterek, yersizleştirmek, onu gerçek bağlamından kopartmakta, masalsı anlatılarla gündelik yaşamın kullanımına sunmaktadır. Bir diğer durum ise yeni olanı eskiye, daha doğru bir ifadeyle tarihsel olana öykünerek üreterek yersizleştirmektir.

Hız - Hareketlilik

Hız kavramı, iletişim ve ulaşım teknolojisinin bir değişim sembolü olarak, mesafe kavramının içeriğine yeni anlamlar katmıştır. Buna göre mekanlar arası mesafeler artık görecelidir ve mekansal kavramların alansal sınırlarının yeniden tarifi gerekmektedir (Hacısalihoğlu, 2000).

Kent merkezi, periferisi veya kent ve bölgesi kentin merkezi iş alanı gibi kavramlar yeni tanımları zorunlu kılmaktadır. Bu zaman-mekan birlikteliğinde yeni bir boyut anlamına gelir. Erişilebilirlik ölçüsü, zamanın sınırlayıcılığı aşılarak, mekanlara yeni anlamlar yüklenerek değişmiştir.

Dünya kentlerinin ortak ve aynı mekanlarından biri otoyollar, elektronik teknolojisin bir başka temsil alanı, ve olup bitmekte olanın bir başka metonomik mekanıdır. Sınıfları kentin eski ve yeni coğrafyasını kalın ve güçlü bir kuşak gibi ayırır. Hem "yeni kentin bir ortaçağ kale kenti gibi heybetli görünümünün bordürlerini çizer, hem de kale kentleri koruyan, kalenin etrafını saran hendekler, mazgallar gibi önemli bir görevi yerine getirir. Otoyollara istenildiği zaman, istenildiği yerden girmek ve çıkmak yeni bir navigasyon becerisi ve bilgisi gerektirmektedir. Yaşadığınız kentte karşıda gördüğünüz binaya yürüyerek gitme şansınız gördüğünüz bina ile aranızdan geçen otoyol nedeniyle imkansız hale gelebilir (Akbal Süalp, 1999).

Aidiyet Sunma

Kültürel aynılaşma, kültürel ögelerin benzeşmesi, standartlaşması, birörnekleşmesi, hakim kültürün boyunduruğunu, farklılıkları örten bir homojenleştirme pratiğini beraberinde getirmiştir. Egemenleşen ideolojik ortam, cemiyetlerin değil, cemaatlerin gücünü keskinleştirmiştir.

Bu şekillenme içinde kavramın mekansal etkileşimi, esas olarak bütünsel bir yaşam biçiminin koşullandırması zemininde benzeşme olgusuyla cevap bulmaktadır. Benzeşen yaşam alanları özellikle kentsel kimliklerin tarifsel kültürel eşiklerin temsil eden özgün yanlarını süratle aşındırarak adeta mekansal kimlik bunalımı yaratmaktadır (Hacısalihoğlu, 2000).

Kültürel kapalılık ise kültürel aynılaşmaya içgüdüsel bir karşı duruştur. Farklılıkların etnik ve dinsel kimliklerin çevresinde küreselleşerek tek tipleşen kültüre karşı sığınma ve kümeleşme eylemidir. Mikro milliyetçilikler temelinde kavimleşme ve ayrıca cemaatleşme pratiklerinin sürüyor olması, mekansal sınırlara hükmetme ya da yeni sınırlar belirleme amacını taşımaktadır. Dolayısıyla bu kavramın mekansal etkileşimini yeni yerellikler zemininde oluşan bütünden kopuş ve parçalanma pratiği belirlemektedir.

Aidiyet sunma, her türlü meta üzerinde sahiplenme, onunla övünme duygusunu tetiklediğinden, kentsel değerlerin yükseldiği her alanda (yeni konut siteleri, yeni açılan bir bulvar…vb) farklı vurgular üretme potansiyeli taşır. Bu vurgu kimi zaman Osmanlı motiflerinin gündelik hayatın sıradan nesnelerini kuşatması, kimi zaman kentin sembolü olarak kullanılan çevre yolu fotoğrafları olabilmektedir.

“Meta”laşma

Sermayenin global ölçekte artan hareketliliği ve kentsel politik süreçlerin kazandığı kısmi özerklik, kentler açısından önemli bir gelişmeyi beraberinde getirmiştir. “Meta”laşma, ve edilgen biçimiyle metalaştırma ile, mekanları sermaye haline getirmeyi meşru kılan bir düşüncedir. Her şeyi “meta” olarak görmenin bir diğer sonucu, değer biçilmesi için gerekli her türlü mekanizmanın, yasal düzenlemenin, tanıtımın, “vitrin” in yaratılmasını da gerekli kılmaktadır. Metalaşma, kullanıcılarının aralarında seyretme-seyredilme ilişkisi kurarak mekanları tüketirken, aynı zamanda kentsel alanların veya projelerin beğeniye sunulmak üzere hazırlanmış, etiketlenmiş bir mal gibi vitrine konulduğu bir durumu tarifler. “Dünya Kenti İstanbul” iddiasını en fazla beslediği düşünülen, büyük kentsel projeler simge haline gelir. Bu düşüncenin ardılı olarak her türlü kentsel alanı, paraya ranta dönüştürebilme enerjisi, motivasyonu duyma ile eşanlı gelişir. “artırma ile satış” anlamına gelen mezat, piyasa ekonomisinin kente bakış ve dönüştürme erkinin nasıl tariflendiğini iyi anlatmaktadır. Bu bakışın sonucu olarak kamusal alanlar parklar, “boş” alan olarak görülür, okul binaları otele dönüştürülmek istenir.

“Merkez”leşme

Merkezleşme, kentsel gündüz faaliyetlerinin gruplaşması olarak kabul edilebilir. Küreselleşmenin İstanbul’daki en büyük ölçekli etkisi, kentsel merkezin parçalanışı, merkezin farklılaşması, küçük merkezlerin doğması biçiminde kendini göstermiştir. Eski üretim, dağıtım, paylaşım merkezleri olan semtler, kimlik değiştirmiştir. Yaşamanın, çalışmanın, eğlenmenin yeni merkezleri oluşmaya başlamıştır. Kentsel merkezlerin farklı sosyal gruplarca paylaşılan anlamları oluşmuştur. Bazıları için Kentsel bir yarılmadan söz etmek de mümkündür. Bugün uzak gecekondu mahallelerinde oturanlar için kentin merkezi Kartal ya da Avcılar’dır.

2.2 Motifler ve Yeni Mekansallık Tanımları

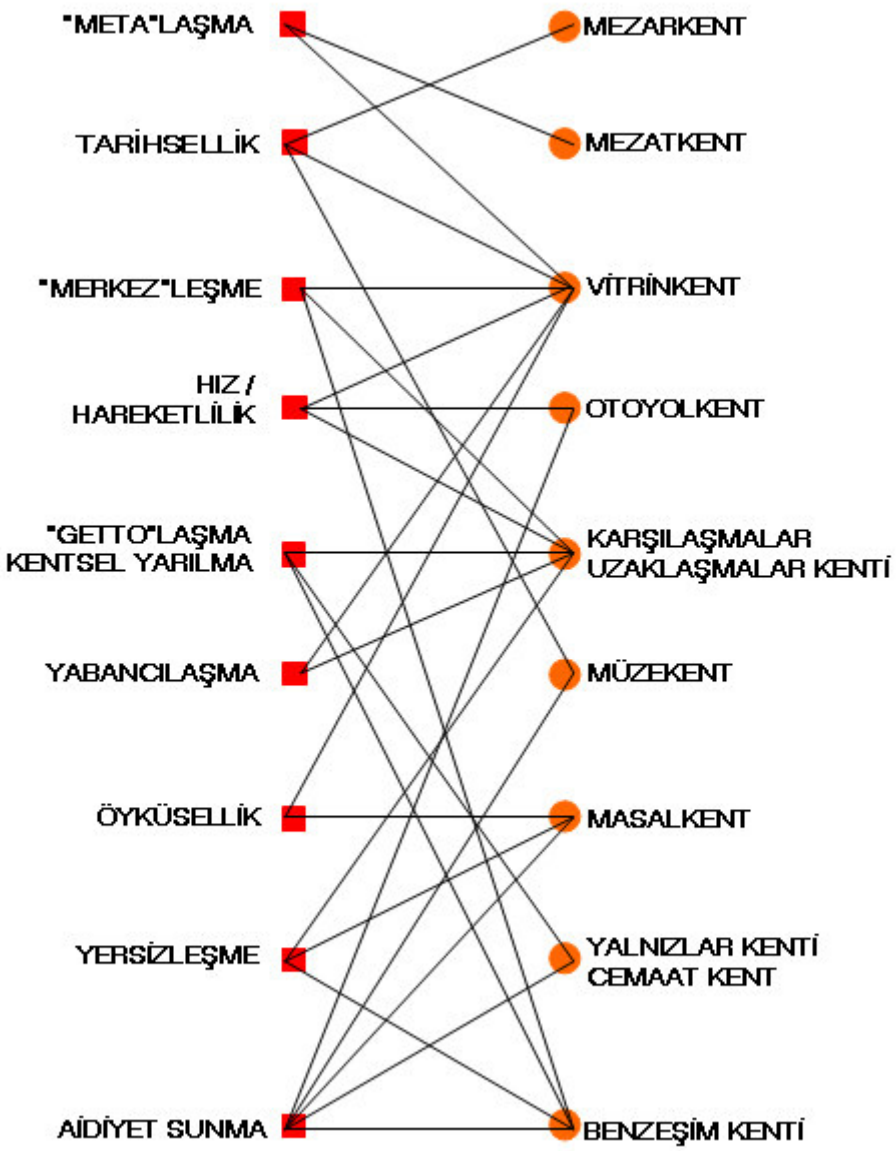
Seksenler İstanbul yeni kentsel durumları, kent tanımlarını oluşturan çeşitli kavramlar çerçevelendirilerek yorumlanmıştır. Anahtar/kurgu Kavramlar vasıtasıyla çizilen çerçevede her bir kavramın ayrı ayrı tanımlanan kent mekanıyla olan etkileşimi irdelenmiş sonuçları haritalanmıştır, genel bir tabloyla ortaya konmuştur (Şekil 2.1).

Şekil 2.1’de görülen bu ilişkiler ağını kurmayı sağlayan bilgi, farklı kent tanımlarını oluşturduğu düşünülen popüler yazılı medyanın oluşturduğu çerçevedir. Seksenler İstanbul’u özelinde daha önce belirtilen ölçütlerle taranan popüler yazılı medya, bu ilişkiler ağını kuran manşetler, karikatürler, şehir rehberleri ve resim altı yazılarıdır.

Popüler yazılı medyanın taranmasıyla oluşturulan seçki içinde içerik analizi yapılmış, ve farklı kent tanımlarını temsil edecek biçimde gruplanmıştır. Bu kent fragmanlarına ait örnekler, ekler bölümünde; vitrinkent (Şekil B. 1, Şekil B. 2), otoyolkent (Şekil B. 3, Şekil B. 4), benzeşim kenti, (Şekil B. 5, Şekil B. 6), mezatkent (Şekil B. 7, Şekil B. 8), mezarkent, (Şekil B. 9, Şekil B. 10), müzekent (Şekil B. 11, Şekil B. 12), karşılaşmalar-uzaklaşmalar kenti (Şekil B. 13), masalkent, (Şekil B. 14, Şekil B. 15), yalnızlar kenti-cemaatkent (Şekil B. 16) olarak gösterilmiştir.

Bu kavramsal motiflerin, toplumsal farklılaşmanın yeni eksenleri olarak öne çıktığı ve zihinlerde “anlam haritası” oluşturma potansiyeli taşıyan metinlerin analiziyle yeni kent tanımlarını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 2.1'de bu kavramsal motiflerin, sadece sloganlaşmış kent tanımları üretmediği, farklı kavramların benzer ama daha derinlikli analiz edildiğinde fragmanlaşmış kent tanımlarında çok-katmanlı yeni okumalara açık olduğu görülebilmektedir.

Şekil 2.1: Fragmanlaştırılmış İstanbul; motifler ve oluşturduğu yeni mekansallıklar arasındaki örüntü

İstanbul'un kentsel söylemlerine yakından bakmak, farklı kent tanımlarının çok sayıda mikro söylem üzerinden dağınık görünümlü olsa da kendi içinde bağlantı mekanizmaları içeren bir şekilde inşa edildiğini görmemizi sağlamaktadır.

Eleştirel dikkat ile günlük hayattaki işaretleri okuma becerisi karşılıklı birbirini bilgilendirip zenginleştirmektedir ve günlük hayatın aydınlara kamu yaşamında daha katılımcı ve diyalojik bir rol düşmesi için bir fırsat olduğunu düşünmemiz gerektiğini bize hatırlatmaktadır. Çünkü günlük hayat becerileri, konuyla ilgilenen birçok kuramcının ısrarla söylediği gibi sadece taktiksel, parçalanmış ve geçici değildir. Tam tersine, ifade tarzları ne kadar karmaşık, anlaşılması güç ve dikkatli yorum gerektirecek özellikte olursa olsun ortak çıkara yönelik arzular ve istekler ile mevcut durumun idealden uzak olduğu noktalar konusunda derin eleştirel görüşlerin izlerini taşımaktadır (Berman 1994).

Parçalanmış ve tutarsız olduğu düşünülen konulardaki sürekliliğe ve ortak noktalara dikkat çekebilmek için ortak söylem örüntülerini paylaştıklarının görülebilmesi çok önemlidir. İkili zıtlıkların (kentsel-kırsal, bireysel-toplumsal, yerel-global…vb) kısıtlayıcı ve kategorize edici gücünün zayıflaması ve yeni eleştirel seçeneklerin gelişmesi önemli gözükmektedir. Bu kavramsal motiflerin bir araya gelerek nasıl bir kentsel söylem ve tema oluşturduğu bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

2.3 Seksenler İstanbul Kentsel Söylemi: Temalar

Seksenli yıllarda İstanbul'da yaşanan kent kimliğine, kent kültürüne ilişkin değişimler, dönüşümler, yeni kavramlarla kentin tartışılmasını mutlak kılmaktadır. Seksenler İstanbul'unun çok parçalı, çoklu kimliğini, bütüncül bir kent söylemiyle ifade etmek, ancak kentin imgelenmesiyle mümkün olabilmektedir. Söylemin temaları olarak kabul edebileceğimiz, Küreselleşme, metropolleşme ve nostalji söyleminin mitleri böylelikle oluşur. "Meta"laşma, yersizleşme, "merkez"leşme, tarihsellik, öyküsellik, yabancılaşma, aidiyet sunma, kentsel yarılma/"getto"laşma, hız ve hareketlilik, motif-kavramlarının, kenti bütüncül olarak tanımlamayı zorlaştırmasının ve yeni dinamiklerle kenti sloganlaştırmasının ardında, kentin değişen anlamı yatmaktadır. Her dilin semiyotik haritasında özgün çağrışımlar vardır. Bu yüzden sloganlaştırma yerel özellikler taşıyabilir. Bir yandan günümüzde reklam ve medya endüstrisinin küresel ölçekte şekillenmesiyle birlikte çağdaş söylenler de akışkanlık kazanarak kültürel sınırları aşmaktadır. Evrensel tanımlar, sloganlar mekansallığın tanımlanmasında kendine yer bulmaktadır.

Küreselleşme, metropolleşme ve nostalji söyleminin Seksenler İstanbul'u kentsel panoramasında oluşan mekansal sahneleri, kavramlar ve kent tanımlarıyla oluşan ilişkiler ağını, daha kavranabilir kılmaktadır.

Bu kavramlara bağlı kentsel söylem adalarını bir takımyıldızı gibi düşünmek ve tanımlamak mümkün gözükmektedir. Bu söylem adalarının tanımlanması/yorumlanması seksenler İstanbul'unun kentsel söylemini okumak için bir "Rota" oluşturmaktadır. Bu rota Küreselleşme, Metropolleşme ve Nostalji Söylemi olarak adlandırılabilecek üç farklı söylem adasını içermektedir.

Küreselleşme, Metropolleşme ve Nostalji söylem adaları popüler kültürün coğrafyasında İstanbul kentini yeni tanımlarla inşa etmektedir. İzlek bu kentlerin izini sürer… Her biri tek başına İstanbul'u ancak bir yönüyle tanımlayan kentler, popüler medyada yer alan biçimleriyle (karikatür, gazete yazısı…vb) bu izlekte imlenir.

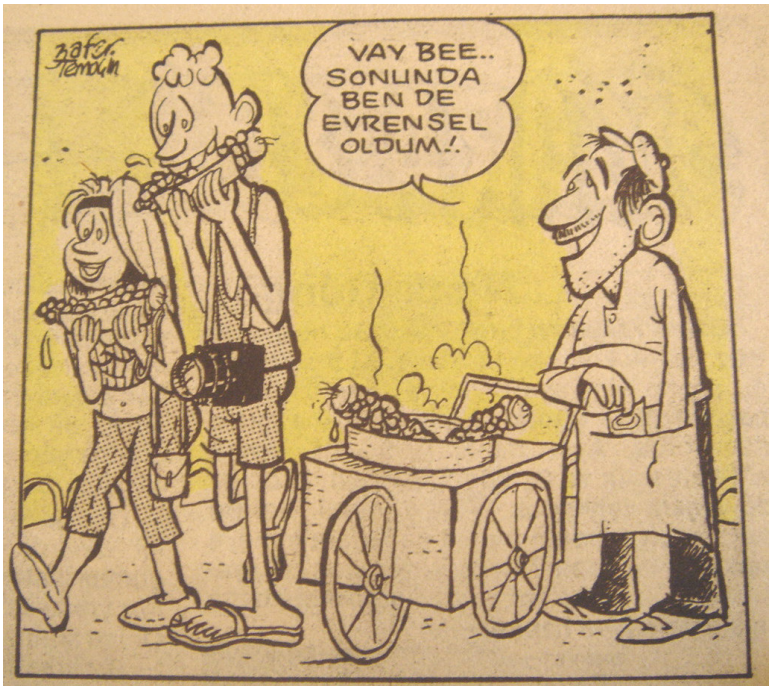
Seçilme ölçütleri bu biçimiyle nedenselleştirilmiş olan popüler yazılı medya içinde, tarama sonrasında elde edilen doküman, kronolojik olarak dizilmemiş, olaylar ve yerler açısından gruplanmamıştır. Taramanın sonuçlarının strüktüre edilmesinde temel olarak kenti farklı fragmanlar olarak tanımlama ve algılama etkili olmuştur.

2.3.1 Küreselleşme söylemi

Seksenli yıllar sonrası, Türkiye'de ön çok öne çıkan söylem "Küreselleşme" dir. Çağlar Keyder'in belirttiği gibi "eskiden Üçüncü dünya olarak anılan ülkeler topluluğunda, küreselleşme, toplumsal değişim paradigması olarak modernleşmenin yerini almıştır" (Keyder, 1999).

Bugün sadece olgular ya da ilişkiler değil, bu olguları kavrayış ve anlamlandırma biçimlerimiz de hızla değişmektedir. Bu değişimin en çarpıcı yönlerinden biri de küreselleşme olarak adlandırılan yeni ilişkiler bütünüdür.

En yalın tanımıyla sermayenin dolaşım döngüsünün artık tek tek ülkeler düzeyinde değil de global düzeyde gerçekleştirilmesi anlamına gelir… Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, sermaye döngüsünün farklı aşamalarının olduğu kadar, üretim sürecinin de parçalanarak farklı mekanlarda gerçekleştirilebilmesini olanaklı kılmıştır… Globalleşme yer, konum, uzaklık gibi kendi öznelliğimizi tanımlamamızda temel rol oynayan kavramların yepyeni içerikler kazanmasıdır… kent içi mekan organizasyonunda önemli değişiklikler gözlenmiş, emek pazarının yapısı, kentsel faaliyetlerin biçimi ve dağılımı hızla değişmiştir (Işık, 1995).

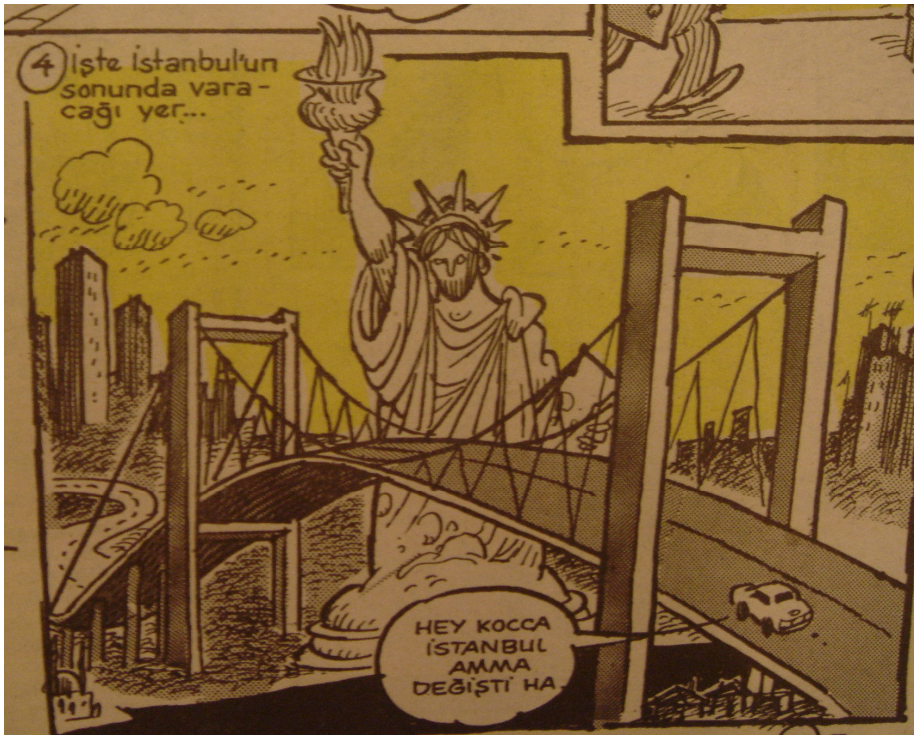
Şekil 2.2: Gırgır 1985.

Küreselleşme söylemi içinde üretim tarzında yaşanan dönüşümler, siyasal, kültürel, boyutlarıyla içi içe geçerek mekansal etkilenişleri belirlemektedir. Hacısalihoğlu'na göre Küreselleşmeyi tartışmak için anahtar kavramlar; hız, üretim biçimi, sermaye akışkanlığı, çok uluslu şirketler, ulus-devlet aşınması, bölgeselleşme, planlama işlevi, kültürel aynılaşma, kültürel kapalılıktır (Hacısalihoğlu, 2000).

İstanbul'un üst ve orta sınıfları 1980'li yıllarda sadece yaşadıkları kentin görkemli geçmişini ve tarihsel güzelliklerini değil, aynı zamanda güncel İstanbul'un keşmekeşini, gürültüsünü ve kirlenmişliğini keşfettiler… Böylece 1980'ler İstanbul'un üst ve orta sınıflarının sağlıklı bir yaşam/temiz bir çevre=yeni bir ev özlemiyle şehri terk etmeye başladığı yıllar oldu (Öncü, 1999).

Kent içindeki farklı konut merkezlerinin oluşumunun ne büyük tetikleyicilerinden biri de Toplu Konut Yasası oldu. Toplu konut yapımını teşvik ederek, büyük kentlerdeki gecekondulaşma problemine çözüm bulmayı hedefleyen, 2985 sayılı toplu konut yasası 1984'de yürürlüğe girdi. Yasa daha önce müteahhitlerin egemenliğindeki konut yapımı işinin büyük inşaat firmalarınca ve profesyonel kooperatiflerce sahiplenilmesi ve genellikle kent dışındaki alanlarda düzenli toplu konut alanları yaratılması amacıyla bir dizi teşvik tedbirini kapsıyordu. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra dev ölçekli konut projelerinde tam bir patlama yaşandı. Özel girişimler, konutu en güvenceli yatırım aracı gören orta ve orta-üst gelir gruplarını

hedefleyerek devlet eliyle yaratılan bu fırsatı değerlendirdiler. Kent çevresindeki rantı da keşfeden özel sektörün girişimiyle, konut üretimi kent dışına kaydı ve ölçeği büyüdü. Bunların bir bölümü yeşil alanları, sosyal tesisleri ve otopark gibi altyapı hizmetleriyle çağdaş görünümlü siteler yaratırken, bir bölümü de kişiliksiz, altyapı hizmetlerinden yoksun ve çirkin beton bloklar oluşturdu.

Şekil 2.3: Gırgır 1987

Mekansal bütünlüğe dayalı düzenleme ilkesi aşınarak kamusal algılar silikleşmiştir. Kamusallığın kalkması, kentsel mekan eşitsizliğini derinleştirmektedir.

Küreselleşmenin İstanbul'daki mekansal etkisi, "yer değiştiren merkez" altbaşlığıyla da tartışılabilir. İstanbul sanayisinin desantralizasyon sürecine girmesi, sanayi alanlarının yer değiştirmesi, hizmet alanlarının büyümesi ve yoğunlaşması, merkez işlevine yeni açılımların eklenmesi (hipermarketler, alışveriş merkezleri), yeni oluşan mekansal eksenler (Eminönü, Karaköy gibi bölgesel merkezlerin zayıflaması, Maslak-Beşiktaş arasında Büyükdere caddesi boyunca, sıralanarak eksenal genişleyen merkezler), yeni yerleşim alanları küreselleşmenin İstanbul'daki etkisi olarak kabul edilebilir.

Kentteki mekan ve konut ile ilgil mücadelelerin merkezinde göçlerin ve gecekondululaşmanın bulunduğu söylenebilir. Gecekondular büyük kentlerde kültürel ve mimari kirlenmenin kaynağı olarak gösterilmektedir. … "varoş" sözcüğü

en başından itibaren genellikle şiddetle bağlantılı olarak kullanılmıştır. Gecekondulaşma sürecinin kentin bütününe yayılması ve gecekonduların zaman içinde geçirdiği dönüşümler, gecekondu sözcüğünün ayırt edici anlamını yitirmesine yol açarken, bunun yerine geçen "varoş" ve "varoşlular" kentin çeperlerine yerleşen yoksul göçmenlerin politik tehdidini ifade etmektedir (Ahıska ve Yenal, 2006).

Genellikle kentlilik/köylülük, modernlik/geleneksellik, Batılılık/Doğululuk, zenginlik/yoksulluk, gelişmişlik/geri kalmışlılık barınma pratikleri, kentteki toplumsal ve kültürel hiyerarşileri oluşturmakta ve yansıtmaktadır.

Bugün küreselleşmenin etkileri kenti değiştirmeye, mekanların anlamını dönüştürmeye devam etmektedir. 1980'lerin sonunda merkezin sürekli yer değiştirmesi ile ortaya çıkan alışveriş merkezleri gibi yeni mekanlar yersizleşmenin/yokmekanların kentteki görüngülerini oluştururken, bugün İstanbul için yeni anlamlara da kavuşmuşturlar. Bu yokmekanlar seyretme-seyredilme ilişkisi içinde yeni piyasa mekanlarıdır. Bağdat Caddesi'nin yerini Akmerkez almıştır.

Küreselleşme taraftarları "küresel kentler" in ortaya çıkışını uygarlaştırıcı bir etki olarak, ulus devletler çağının getirdiği sınırlılık ve tekilciliği yavaş yavaş çözecek, aydınlanmış tüketicilerin tercihlerini rahatça yapabilecekleri kozmopolit bir alan olarak göklere çıkarmışlardır. Entelektüel üretimin değişen maddi ve siyasi koşulları, Türk üniversitelerinin değişen doğası, fikrin ve emeğin artan hareketliliği bağlamında kültür kuramcılarının kuvvetli ve enerjik bir biçimde kentlerin gündelik yaşamına yöneldiğini anlamamıza yardımcı olabilir. Küreselleşme, gündelik hayatın her alanını açıklamaya muktedir modernlik deneyimini büyük ölçüde değişime uğratmıştır. Türkiye'nin hangi "merkez" in "çevre"si olduğunu saptamak, dış dünyadan ikna edici soyutlama ve ussallaştırma biçimleri almak giderek güçleşmektedir. Türk modernleşmesi sorunsalını başka bir yerde değil, gündelik yaşamın içinde aramaktan başka bir çare kalmamaktadır (Stokes, 2003).

Türkiye'nin 1980 sonrasında üç stratejik tercihi, küreselleşen dünyaya eklemlenmek bakımından önem taşımıştır. Türkiye'nin 1980 yılına kadar izlediği iç piyasaya dönük, ithal ikamesiyle kalkınma modelini terk ederek, dışa açık ihracata yönelik bir kalkınma modelini benimsemesi bu stratejik seçmelerden ilkiydi. Bu Türkiye'nin dünya pazarlarıyla bütünleşmesini artırmasını ve küreselleşme süreci içinde yer almasını gerektiriyordu. Bunu sağlamak için ikinci olarak altyapı politikalarında telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmiştir. Üçüncü startejik seçme küresel bir ekonominin gerektirdiği Sermaye piyasalarının, serbest ticaret ve üretim

bölgelerinin kurulması, bankacılık yapısında önemli reformların yapılması gibi yeni kurumları geliştirmek olmuştur (Tekeli, 1998)

2.3.2 Metropolleşme söylemi

Türkiye gerçek bir metropole ancak 1980'lerin ikinci yarısından başlayarak, İstanbul'un değişimi ile kavuşmuştur. Örneğin, menkul kıymetler borsasının kuruluşu ve bütün büyük banka genel merkezlerinin İstanbul'a taşınışı gibi olgularda gözlenebilir, 1990'larda İstanbul Türkiye para ekonomisinin gerçek merkezidir. Yanı sıra büyük iletişim ve ulaşım eksenleri üzerinde kayda değer ağırlıkta bir düğüm noktası haline gelmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte başlayan bir süreçte, yitirdiği geleneksel kozmopolitliğin ibu kez bir modern metropol kozmopolitizmi biçiminde yeniden kazanmaktadır.

Metropol olgusunun "Çevre" ülkelerinde öncelikle metropolleşme hareketinin açmazları ya da teknik sorunları bağlamında tartışıldığı söylenebilir: Altyapı, görsel ve tarihsel, çevre tahribatı, trafik, kirlenme, konut sıkıntısı, işsizlik, vb… Türkiye de de metropol gerçeğini sadece bir kentsel azmanlaşma sorunu olarak görmek ve bunun doğruluğunu sorgulamak yaygın bir tavırdır (Tanyeli, 2000).

Dalan'ın büyük kentsel projeleri, 80lerin başında egemen olan liberalleşme ve dışa açılma stratejileri kapsamında, İstanbul'a biçilen "dünya kenti" kimliğinin bir sonucuydu. Dönemin hükümeti tarafından Büyükşehir belediyelerinin yetki ve mali kaynakları özel statüler çerçevesinde geliştirildi. Kent artık büyük projelerle her türlü sermayeye pazarlanabilirdi.

1980'lerle başlayan, bütüncül planlama anlayışının, sosyal ihtiyaçlardan çok estetik kaygılar için hazırlanan parçacı planlama anlayışına yerini bırakması bu şuursuzca metropolleşme ülküsünün bir sonucudur. İstanbul'un nasıl satılması, nasıl pazarlanması gerektiği gibi söylemlerle, İstanbul'un kentler arası yarış atmosferine çekilerek, hiçbir şekilde benzetilemeyecek kentlerle (Singapur, Honk Kong gibi) yarıştırılması, tarihsel, kültürel zeminde yerel ve ulusal değerlerden kopartılması kentin doğal ve ekolojik çevre değerlerini yok sayan bir anlayışın egemen olması gibi son derece tahripkar bir yaklaşım sergilenmektedir (Hacısalihoğlu, 2000)

Diğer küresel kentlerden farklı olarak, İstanbul her zaman bir dünya başkenti olmuştur: bin beş yüzyıldan fazla imparatorluk başkenti olan bu şehrin efsanevi görkemini, önce Avrupa, ardından da Balkanlar ve Ortadoğu haset dolu gözlerle izlemiştir (Keyder, 2000).

Globalleşme, kentler arasındaki rekabeti hızlandırmış ve kentlere yepyeni ekonomik, politik ve kültürel roller yüklemiştir. Global sermayeye gereksindiği türde hizmetleri sunabilen global kentler ya da dünya kentleri, hızla yükselirken, bu sürecin dışında kalan kentler de dışlanmaktadır (Işık, 1995).

Şekil 2.4: Gırgır 1987

Metropolleşme Söylemi, "Dünya Kenti İstanbul" birlikte kenti yeni anlamlara bölerek tanımlamaktadır. Çağdaş Türkiye'nin metropoliten doğası, toplumsal ve kültürel eleştirilerin karakterini büyük oranda etkilemiştir. Türk sosyolojisinin karakterini tanımlayan köy ve köylü figürleri yerini büyük kentlerin çeperlerine eklemlenen, varoş olarak tanımlanan yeni bir sosyal grup almıştır.

2.3.3 Nostalji söylemi

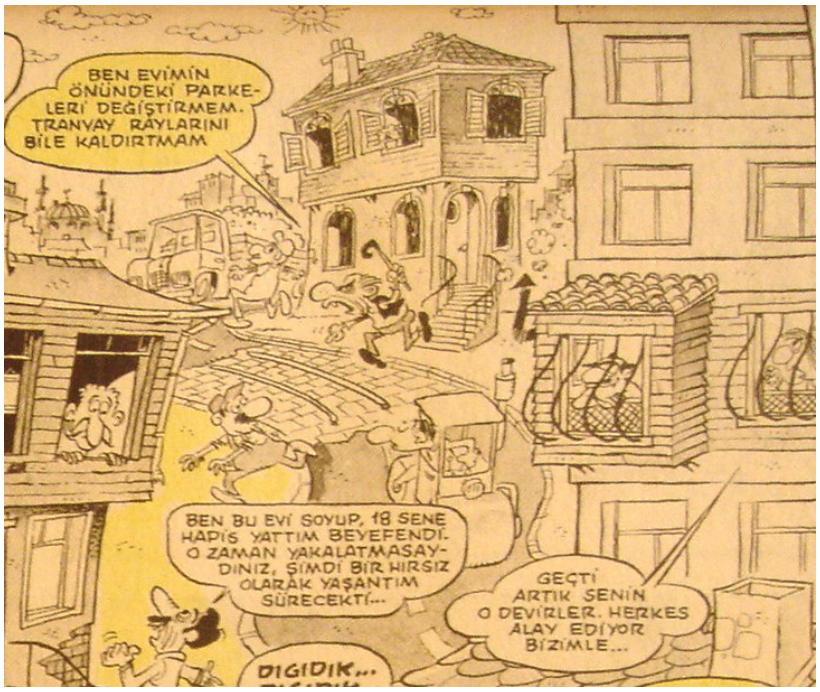
Nostalji, yunanca kökenli bir kelimedir. Nostos (eve dönüş) ve algos (acı) kelimelerinin birleşiminden oluşur.

Nostalji sadece hoş güzel olanı ve sadece bugün için kendini var edeni hatırlamaya dönük bir geçmişe bakış biçimidir. En saf biçimiyle hafıza/anı oluşturmaya dönük bir yoksunluk durumunu tarifler. Bugünün prehistorisinde birbirini tamamlayıcı ve hafızayı/anıyı güçlendirici geçmiş hakkındaki hikayelerden oluşur. Geçmişin canlı, terk edilmemiş anlarını dağıtmak yerine gerçek hafızayı sökerek varolabilir. Nostalji, her kültürde, özellikle mevcut sosyo-ekonomik durumdan hoşnutsuz olunduğunda eski güzel günlerin imgeleriyle yaratılan alternatif tarihsel gerçekliğin inşasında telafi

edici ve gerekli bir araç olmuştur. Hatıraların taklidinin üretilerek tarihin yeniden yazımı özellikle reklam stratejilerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Dylan Trigg (2006) nostaljiyi oluşturanın geçmişe marazi bir bağlılık olduğunu iddia eder. Kendini tanımlayan ve empoze eden nostaljik bilinç hem hatıralar gibi statik imgelerin hem yer gibi yaşayan deneyimlerin homojen bir platformda sunulmasıdır. Nostalji ve hafıza gerçek ve/veya idealize olanla mekansal ve territorial/yakınlıklı bir yan anlam ilişkisi içerir.

Gerçeğin basit ve idealize edilmiş döneminden kaçma, Anlam ve değer katmak için nostalji, söylemin tartışmaya değer iki eksenini oluşturur.Sermayenin global ölçekte artan hareketliliği ve kentsel politik süreçlerin kazandığı kısmi özerklik, kentler açısından önemli bir gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Kentler, sermaye çekmek adına diğer kentlerden farklılarını vurgulama çabasına girişmişlerdir. Bu çaba içerisinde kentler, kendilerini ön plana çıkarabilecek her tür tarihi, turistik, kültürel vb değeri pazarlama yolunu seçmişlerdir.

Şekil 2.5: Gırgır 1987, “Geçmişe Özlem” karikatür sayfasından bir parça

Nüfusun azami ölçüde yoğunlaştığı, dolayısıyla tecimsel /siyasal ve toplumsal/kamusal faaliyetlerin giriftleştiği ve zaman zaman patolojikleştiği tarihsel metropoller, hem doğal/fiziksel, hem de kültürel dokularıyla, kopma/yıkma ve saklama/koruma duygularını ve pratiklerini beslerler....Tarihsel metropol şantiye ve müzedir. Yenilenme ve özlemedir (Oktay, 2002).

Lowenthal (1985), etkileyici kitabı “Past is a Foreign Country” de, “geçmiş yabancı bir ülkeyse, nostalji, o yabancı ülkenin en sağlıklı şekilde turistik olarak pazarlanmasıdır” demektedir. Lowenthal’in belirttiği gibi “Bellek, tarih ve eski dönemlerin kalıntıları, geçmişe ışık tutarlar. Ama onların ortaya çıkardığı geçmiş, olup bitenden ibaret değildir, büyük ölçüde bizim kendimizin, seçici bir erozyon, unutkanlık ve icat aracılığıyla yarattığımız bir geçmiştir.”

Seksenli yıllardan bu yana İstanbul’u “küresel” bir kente dönüştürme ve başka kentlerle rekabet çerçevesinde, İstanbul gibi çok katmanlı bir kent söz konusu olduğunda, hangi geçmişin muhafaza edileceği, seferber edileceği ve pazarlanacağı hayati önem taşıyan politik sorunlar haline gelmektedir (Bartu, 2000).

Kültürel mirasın farklı gruplarca hem yerel, hem de küresel topluluklara hitap ederken simgesel bir sermaye olarak kullanılması… Tarihsel mirasın ve tarihsel eserlerin korunmasının üstlendiği karmaşık anlamlar…Tarihin kurulmasını, korunmasını ve/veya bastırılmasını sağlama gücü…konuyla ilgili tartışmaların önemli durakları olarak gözükmektedir.

Eski kentsel çevreye özlem, 80’lerde kendine farklı üretim platformlarında yer buldu. Kimi zaman metinsel, kimi zaman mekânsal eylemlere dönüştü. Kentlerde yeni yaşamın “anti”sini eski Beyoğlu simgeliyor ve o simge çarpıcı olsun diye gerçekle bağı kopuk bir Beyoğlu anlatılıyordu.

Seksenler tarihselliğe bakıştaki farklılıkların çarpıştığı pek çok kentsel projeyi içermektedir. Dönemin nostaljik söyleminin en çok yankılandığı kentsel projeler, Turing’in restorasyon çalışmalarıdır. 1980’li yıllar boyunca, İstanbulluların keyifle kullandıkları mekanlar haline gelen, Yıldız Parkında: Malta Köşkü, Çadır Köşkü, Pembe ve Yeşil Seralar- Emirgân Parkında: Beyaz Köşk, Sarı Köşk ve Pembe Köşk- Çamlıca Tepesi Tesisleri- Hıdiv Kasrı’nın işletmesi 1994’de Belediye’ye geçmiştir. Yapılan çalışmalar, restorasyon ya da yenileme adı altında, büyük ölçüde yıkıp yeniden yapmadır. Tasarımını Çelik Gülersoy’un bizzat yaptığı (bu tasarımların çizimsiz, yerinde uygulama ile olduğunu özellikle belirttiği Pembe ve Yeşil Köşkler…vb) eklerle birlikte…

Turing ve başkanı Gülersoy, bu çalışmaları İstanbul halkını tarihle, sanatla buluşturmak adına yapıyor, halkın sahip olmadığı lüksü onlara bu sarayları açarak yaşattığını iddia ediyordu. Tarihselliği görselleştirmeye yardımcı olacak her türlü detay, koçu arabaları, faytonlar, kırmızı kadifeler, varaklar bu yaklaşımın sonucu

olarak bir dekorlaştırma faaliyetinin parçası olarak yenilenen saraylarda kendine yer buluyordu.

Bu yaklaşımın bir benzeri, çok daha keskini, Bükreş'teki Çavuşesku hükümetinin Palace of Parliament yapısının yenilenme sonrası bastırılan broşürlerinde karşımıza çıkar. Yapının gerçek tarihinden bahsetmek yerine, nostaljik hafıza kurmaya çalışan bir metindir. Alaeddin'den hikayeleştirilerek yani mitik bir karakterin vurgusuyla, yapıyı o mitik dünyanın içine sokma çabası görülmektedir. Ulusal kimlik ve ulusalcılık vurgusu, geçmişi gölgeleyerek, bellekte yeni bir ilişki sistemi kodlamaktadır (Buss, 2003).

Soğukçeşme Sokağı'nın restorasyonu, Büyükşehir belediyesi ve kurumu karşı karşıya getirmiştir. Topkapı sarayı'nın duvarlarına bitişik olarak yapılmış 19. yy evleri, Dalan tarafından gecekondu olarak niteleniyordu. Bu evler için yıkım kararı vermesine gerekçe olarak İstanbul'un tarihselliğini gösteriyordu.

Çelik Gülersoy'un tarihsellik anlayışının Osmanlı ile sınırlı olduğu, Tarlabaşı yıkımlarıyla ilgili gazetelere verdiği demeçte gözler önüne serilmektedir.

Tarlabaşı yıkımları basında oldukça yoğun yankı bulmuş, tarihsellik tartışmalarında aydınlar ikiye bölünmüştür.

Seksenler sonlarından başlayarak kentin yakın çevresinde sabahları merkeze, işe, okula gidilip, akşam eve dönülen güvenlikli siteler oluşmaktadır. Bu konutların pazarlanması için kullanılan teknikler ve kimi mimari özelliklerde, eski mahalle strüktürüne ve "sorunsuz" eski İstanbul'a özlem motifinin pazarlama metinlerinde sürekli vurgulanışı ve konutların görüntüsünün geleneksel Osmanlı konutlarına referans verişi kuşkusuz rastlantısal değildir (Tanyeli, 2000).

Nostaljik söylemin herkes tarafından bilinç/bilinçsiz dile getirilişi yanında, evlerin içine kadar girişi dikkat çekicidir. Seksenler, evdeki sade mobilyaların "Barok Tarzı" olarak pazarlanan oymalı ahşap kenarlıklı olanlarla değiştirildiği bir dönemdir. Beğeniyi yönlendirenlerden birinin Turing olduğu söylenebilir.

1980'lerde hem devlet baskısının hem de ekonomik dönüşümün neden olduğu ve uzun yıllar kamusal alanda konuşulmadan kalan acıların ve kayıpların işareti olabilecek nostaljik ürünler, belirli kesimlere bir aidiyet şekli sunmaktadır. Dolayısıyla nostalji, geçmişle ilgili çeşitli hatırlama ve anlamlandırma ihtiyaçlarını paketleyerek, anlamları "çalarak" ve çoğu zaman bunları acısızlaştırarak piyasaya sürer. …

nostaljik ürünler kaybedilen geçmişi hatırlatmaya devam edecektir. Bu anlamıyla geçmişten kurtulmak mümkün değil (Ahıska ve Yenal, 2006).

3. HARİTA

3.1 Kentsel Kronoloji

Kentlerin tarihi, yıllar, yüzyıllar boyunca ilmek ilmek örülmüş dokunun oluşumunun tanıklığından çok, doğanın ve insanın bu örüntüyü söktüğü, parçaladığı ve başka bir yazgıyla yeniden ördüğü anların günlüğüdür. Doğal afetler, büyük depremler, seller, volkanlar kadar, dünya savaşlarının ve tüm bunların ardından, yenilenmenin tanıklığıdır (Uz Sönmez, 2005). Kentler için bir yorumlama alanı olarak tarih, zamandizinsel bir şema ya da onun hikaye edilmesinden daha fazlasıdır.

White (1978) "Tropics Of Discourse" adlı kitabında, tarihin, geçmişin objektif bir aynasının, kelimelere dökülmesi olmaması gerektiğini söyler. Metaforlara dayanan bir metinselliğin önemini vurgular. Tarihin farklı kategorilere göre yeniden sınıflandırılarak, eleştirel bir gözle yeniden yorumlanabileceğini iddia eder.

Kronoloji geride kalan geçmiş, -düz ve yan anlamlarıyla- daha ileri ve gelişmiş gelecek temrini ile ilerlemeci bir ardışıklıkta değil de, karşılaştırmalar ve yeniden okumalar için bir harita olarak görüldüğünde, zamanı bağımsızlaştırmayı öneren bir farkındalık ve imleme zeminine dönüşebilir.

Bellek, (kişiye, topluma) kendine özgü imleme/kodlama sistemi yüzünden kronolojiyi zihinde yeniden yapılandırır bir bakıma bu ilerlemeci bakışla dalga geçer. Biz buna döngüsel zaman mandalasını anıştıran bir kılıf uydururuz; "tarih tekerrürden ibarettir".

Pierre Nora'ya (2005) göre hafıza mekânı kavramı fiziksel nesnelerin ve simgesel nesnelerin bazı ortak yönleri olduğu görüşüne dayanır. Tarihsel anlamı olan yerleri, anıtları, olayları, kentin tarihsel mimarisini, sözlükleri, dili, kutlamaları, törenleri, hafıza içinde sürekliliğe kavuşturma çabalarının anlamı nedir? Hafıza mekânı iç içe geçmiş iki tür gerçeklik düzeninden oluşur: Mekâna, zamana, dile, geleneğe kaydolmuş, kimi kez maddi, kimi kez daha az maddi, ele gelir, kavranabilir bir gerçeklik, diğeriyse sırf simgesel, tarihi barındıran bir gerçeklik.

Hafıza mekânları anımsadığımız şeyler değil, fakat hafızanın mayalandığı yerlerdir, Geleneğin bizzat kendisi değil onun laboratuarıdır(Nora, 2005).

Tarih ve kültür birbirinden bağımsız düşünülebilecek varlıklar değildir. Ne bir konuyu (text) ne bir uygulamayı (practice) onun tarihsel altyapısından soyutlayarak değerlendirmek, ne de tarihsel bir olayın zaten formüle edilmiş olan içeriğini açıklamak için konu ve uygulamadan basitçe faydalanmak doğrudur.

Kültürel konu ve uygulamalar, "çok aksanlıdır" yani farklı bağlamlarda farklı politikaları amaçlayan farklı insanlar tarafından farklı aksanlarla telaffuz edilebilirler. Anlam toplumsal bir üretimdir. Bir konu, uygulama veya olay anlamın ortaya çıktığı ana kaynak değil; bir anlamın veya değişken anlamların telaffuz edildiği mekandır (Storey, 2000).

Sosyal bilimcilerin ve mimarların radikal biçimde farklı iki ayrı tarih kavramından söz ettikleri iddia edilebilir. Her ikisinin tanımlarında da ortak olan tek şey, tarihin "geçmişe ilişkin bilgi" olma özelliğinden ibaret. Ama geçmişin ne olduğu üzerinde uzlaşmazlar. Sosyal bilimciler için tarih, bir historiyoğrafik etkinlik sonucunda ortaya konan bir anlatı türüyken, yani sadece bir metinken, mimarlar için tarih geçmişin ta kendisi demektir. Mimarlar, kendi bilgi alanlarının içinden bakarak, tarihin yazılmış değil, yapılmış birşey olduğunu düşünürler. Mimarlar için tarih, sosyal bilimcilerin "tarihsel veriler" diye adlandırdığı şeylerin, inşai-mimari ve insani ürünlerin toplamıdır. Mimarlar için tarih, tarihçinin yazdığı değil, doğrudan doğruya yapı üreticisinin, mimarın, toplumun var ettiği ürünler bütünüdür (Tanyeli, 2007).

Tanyeli'ye göre, mimarlıkta tarih, gelenek ve hafıza gibi hepsi "geçmişe ilişkin" nitelikte olan, geçmişten söz eden üç kavram da, sosyal bilimlerin içinden bakıldığında, sadece birer metafor olarak anlamlıdırlar. Mimarlıkta aynı üç sözcük (tarih, gelenek ve hafıza), üç aşağı beş yukarı aynı kavramın metaforları olarak işlev görürler; "Tüm çağlarda var edilmiş mimarlık ürünlerinin zaman ötesi bir "şimdi" içinde temsil edildiği "yassıltılmış geçmiş"in metaforları" (Tanyeli, 2007).

Geçmiş, yassıltılmış bir düzlem olarak kabul görmektedir. Çünkü, içerdiklerinin artzamanlı bir düzeni ve eşzamanlı bir iç tutarlılığı yoktur. Ne kronolojik bir sıralamaya tabidirler, ne de aynı çağın içinde üretilenler bir tema ya da tür bütünlüğü içinde organize edilmişlerdir.

Olaylar ve tarihler dizgesi bir kronoloji, mekansal açılımları/karşılıkları, kentsel mekanizmaları göstermekten/imlemekten uzaktır. Onun yassıltılmış art zamanlı

levhasını, yeniden katmanlarına ayırarak ve yepyeni olgularla ilişkilendirerek eşzamanlı okumak için hafıza mekanlarını işaretlediğimiz bir haritalamaya ihtiyaç duyduğumuz söylenebilir.

Sürece bağlı gelişen her bir değişim öğesinin mekansal kalıplar içinde birbiriyle ilişkili iç içe girmiş bir düzen dahilinde biçimlenişi daha kapsamlı bir irdelenişle harita bölümünde ele alınacaktır. Harita bölümünde seçilen beş sahne-mekan bağlamında irdelenmesiyle kentin değişen anlamı, bu anlamı temsil eden kentsel söylemleri ve söylemin mekansal etkileri incelenecektir.

3.2 Seksenleri Haritalamak

Harita teorileri kaba bir ayrımla, Harita Yapmak (map-making) ve Haritalamak (mapping) olarak ikiye ayrılmaktadır. Klasik anlamda haritasını çıkarmak anlamındaki "Map-making" bugün, Batı düşüncesinin yayılmacı ve politik bir ürünü olarak eleştirilmektedir. Haritalamak ise alternatif anlamlandırma düzenekleri geliştirmeye açık yapısıyla yeni yaklaşımları daha çok karşılamaktadır. Örneğin, feministler başta olmak üzere sosyo-coğrafya araştırmalarında bireylerin sabit kimlikleri olmadığı, yere, zamana ve sosyal ilişkilere göre değiştiği göz önüne alınarak, bu çoklu kimlikleri mekana göre tanımlama, haritalamanın konularından biridir. Yani yazı da "mapping" olmakta, çoklu teorileri birbiriyle ilişkilendirmek için haritalamak kullanılmaktadır.

Haritalama, etkileri bazen yaratıcı, bazen kaygı verici olan dünyanın bilgisine ulaşma anlarıdır ve harita, hem bilginin mekansal düzenlemesidir, hem de sonraki bilişsel bağlantıların dürtüsüdür. (Cosgrove,1999)

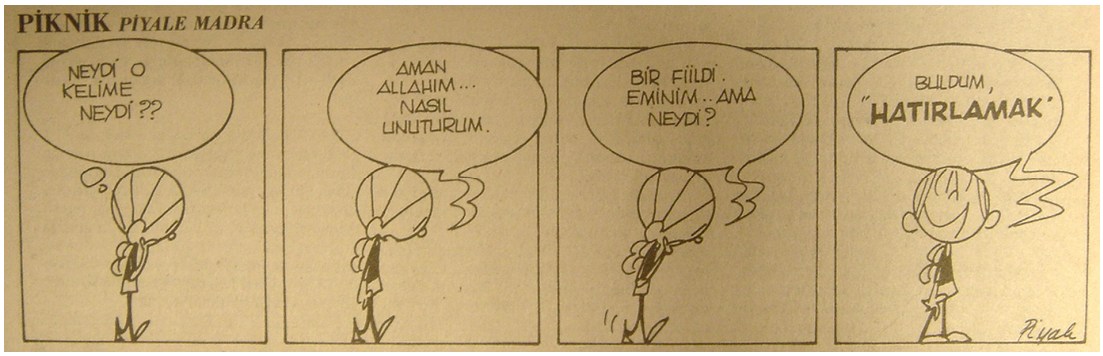
Harita açık ve tüm boyutlarıyla ilişki kurulabilirdir. Çözülebilir, tersine döndürülebilir, sürekli değiştirilebilirliğe yatkındır. Bir haritanın çok çeşitli giriş/ kavrayış yollarına sahiptir. (Deleuze & Guattari, 2004)

Haritanın kapsamı olayları besleyen/ortaya çıkaran bağlam, olayı destekleyen etkinlik alanını güçlendiren diğer olaylarla bağ ve eşdeğerlik kuran yasalar ve veya olayların birlikteliğinden kaynaklanan sistem(ler) bütünüdür. Sadece olaylara değil, olayların üstlendiği işaretler, söylemler ve olayın neredeyse terminolojik kabul edilebilecek kendine özgü dili kullanma biçimini alımlamaya duyulan istekten bahsedilmelidir.

McLuhan'a göre bu dönüşümde medyanın ayrıcalıklı bir yeri vardır. Kitlesel Medya, bireysel ve sosyal gruplar arasında iletişimi değil, iletişimsizliğin farklı biçimlerini ve bunları etkin kılacak, karmaşık politik dokuyu örmektedir. Baudrillard'a göre, medya nesnenin ne olduğunu değil, nasıl algılanması gerektiğinin üretimiyle meşgul olmakta, bir parçası haline geldiği tüketim ilişkilerini meşru kılan, toplumsal bir zemin hazırlamaktadır (Sargın, 2002)

Bu çalışma kapsamında önerilen kentsel kronoloji haritası, 80'leri okumaya yönelik bir yöntem arayışının karşılığıdır. Bu, **sahne-mekan**'lar üzerinden geliştirilmiş bir tür 'ilişkisel model'dir (ilişkisel yaklaşım için bkz. Emirbayer, 1997).

Bugünün kentsel söyleminin, geçmişin olmayan başarısı yazılarak, yarım kalan projelerin arkasından ağıtlar yakılarak kurulduğu söylenebilir. İşigüzel, 1980 askeri müdahalesinin ardından yaşanan toplumsal dönüşümlerle ilgili makalesinde soruyor; "Toplumsal bellek nasıl oluşuyor? Tıpkı gündelik hayatımızdaki gibi yaşadıklarımız bize birtakım hisleri yadigâr bırakıyor ve sonra o hisler bizim pusulamız mı oluyor? Seksenlerin toplumsal belleğe kaydolmasında bir hata var. Belleğimizi oluşturan şeyler bizi bir şeylere razı eder, bir şeylerden vazgeçtirir, bugünün etkilerine ve yani değişimlere yavaş yavaş izin verir" (İşigüzel, 2006).

Şekil 3.1: 21.05.1988 –Cumhuriyet.

Anımsayan bir tarih kadar unutma gereksiniminden doğan bir tarih de vardır. Peki, yanlış hatırlamak? Söylemin en önemli aktörü toplumun kendisidir. İstanbul kentsel söyleminin bugün aynı kalıplarla yeniden ve yeniden kurulması metalar ahlak ve tüketim arasındaki ilişkinin yeniden inşası ortaya çıkan bir boyut olarak yorumlanabilir. Bugün bu tartışmalara toplumsal bir amnesia içinde bakılması kuşkusuz bu çalışmanın konusu değildir, ama popüler kültür çalışmalarının derinleştirilmesinin ve yeniden ele alınmasının toplumsal belleği doğru kodlarla oluşturabilmesinde katkı sağlayabileceği düşünülmektedir (Şekil 3.1).

Başaran'a (1996) göre, canlı bir organizma olan toplum, bir kertenkele gibi kopan kuyruğunu, tekrar kesilmek için onarır. Kopan kuyruğun acısını ve de anısını kim taşımaktadır? Yanıtlarken soruyor: "Ama "iz" var: yazı ya da manyetik kayıt. Bütün sorun da bu. Hangi acı/anı, hangi izde saklanabiliyor? İz'in ya da tercih ederseniz im'in doğası ne?"

Bilinç ile yazı arasındaki erteleme/farklılaştırma ilişkisi bir yabancılaşma değil, iyi okunduğu takdirde insanlık durumu üzerine çok şeyler söylenen bir zenginliktir (Başaran, 1996).

Tez çalışması kapsamında üretilen kentsel kronoloji haritasının kapsamı olayları besleyen/ortaya çıkaran bağlam, olayı destekleyen etkinlik alanını güçlendiren diğer olaylarla bağ ve eşdeğerlik kuran yasalar ve /veya olayların birlikteliğinden kaynaklanan sistemler bütünüdür. Sahne-mekan, olayları medyada temsil edilmeleri üzerinden izlediğimiz sahneyi ve aynı zamanda olayların bildiğimiz ya da zihnimizde kodları olan, geçmişi olan yerlerini, fiziksel mekansallığını karşıladığı için üretilmiş bir tanımdır. Bu bakış Sahne-mekan tanımının aynı zamanda hem olayları, hem olayların geçtiği bağlamı, hem de fiziksel mekansallıkları içeren, sistemler bütününün bir elemanı olarak görülmesini sağlamaktadır.

Kentsel kronoloji haritası için bugünün kentsel dinamiklerinin parçası olan, seksenli yıllarda temelleri atılmış, projelendirilmiş ve gerçekleştirilmiş projelerle ilgili beş **sahne-mekan** seçilmiştir. 1980-1990 yılları arasında farklı yerel yönetimlerin idaresinde, kent ölçeğini aşarak, ülke gündeminde yer bulan bu sahne-mekanların seçimindeki önemli ölçütler; olayın görünen, bilinen boyutunun ötesinde farklı bağlamlarda tartışmaya olanak verecek şekilde çok katmanlı olması, sahne-mekanın zaman içindeki gelişiminin takip edilecek sıklıkta ve yoğunlukta yazılı basına malzeme olması, hakkındaki güncel bilgilerin haber değeri taşıması, benzerleri arasından öne çıkarak simgeleşmesi olarak sıralanabilir.

Kentsel söyleme esas oluşturan, tekil olarak bu olayların varlığı değil, bu olayları hazırlayan dönüşümler ve politikaları hazırlayan olgulardır. Bu olguları belirginleştirmek için kentsel söylemin araçlarına tekrar bakmak ve anlamlı bir çerçeve içinden yeniden okumak önemli gözükmektedir.

Seçilen bu sahne-mekan dizisinin (Tarlabaşı Yıkımları, Soğukçeşme Sokağı Restorasyonu, Gökkafes, Perşembe Pazarı'nın Taşınması, Acarkent: Yeni bir Semt) mekan tanımları ve soruları çerçevesinde araçsal olarak kullanılması hedeflenmiştir. Bu olaylar, bağlam, tanım, yasal durum tarihçe, boyut, ölçek, kullanım özellikleriyle

incelenmiştir. (Tarlabaşı yıkımlarının Be-Sam otoyol projesinin bir bölümü olması bağlamında ele alınması, Soğukçeşme Sokağı restorasyonunun mekansal referansları, Perşembe Pazarının gelişimi, Haliç için mekansal önemi, Turizmi teşvik yasası gibi, yapılan çalışmaların pek çoğuna hukuki dayanak oluşturan çalışmalar…vb)

İlk bakışta basit bir şema olarak algılanacak olan bu kentsel kronoloji haritası zaman ve uzamı yeniden birleştirmeye ve toplumsal etkenliğin kodlarını deşifre etmeye yarayan zaman-uzam düzenleyici bir araçtır. Bu niteliğiyle olaylar, aktörler, yasalar, bağlam, koşullar ve bellek zaman ve uzamın eşzamanlılığını taşır. Birbirinden çok farklı gözüken olayların ortak noktasını oluşturan bu çözümleme, örneğin yasal durum, farklı olaylarda aynı söylem örüntülerinin kullanımını açıklamaktadır.

3.2.1 Tarlabaşı yıkımları

Sahne-mekan olarak "Tarlabaşı yıkımları", Tarlabaşı Caddesini, Bulvar olarak genişletme çalışmaları kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan döneminde 1986-1988 yılları arasında caddenin iki tarafında bulunan binaların yıktırılma sürecini, , yıkıma direnişler, aydınların tarihsellik eksenli farklı görüşleri ile popüler yazılı medyaya yansımalarını içermektedir.

Beyoğlu ilçesinde, Şişhane-Taksim alanında güneybatı-kuzeydoğu yönlerinde uzanan, 1986–1988 arasında Tarlabaşı'nda yapılan geniş çaplı yıkımlar ve yol genişletme çalışmaları sonrası ortaya çıkan ve biçimlenen ve kısaca Tarlabaşı Bulvarı olarak adlandırılan yaklaşık 2 km uzunluğundaki güzergah, Dr. Refik Saydam Caddesi, Tozkoparan Caddesi, Tarlabaşı Caddesi'nden oluşur.

Tarihçe:

Bu güzergah, 19.yy da Beyoğlu'nda yerleşmenin hız kazanmasıyla belirginleşmiştir. Çoğunlukla orta sınıf gayrimüslim ve Levantenlerin yerleştiği bir çevre olarak gelişmiştir. İstanbul'daki 19.yy geç Osmanlı kentsel modernleşmesinin de kent ölçeğinde en iyi belgelendiği örneklerden biri olarak kabul edilebilir.

1930'larda Prost planının yol şebekesiyle ilgili önerilerinde Tarlabaşı Caddesinin genişletilmesiyle ilgili önerilerin görülmesi.

1950'lerde Menderes operasyonları sırasında, çok katlı modernist çizgiler taşıyan iş merkezlerinin yer alacağı bir bulvar önerisinin gündeme gelmesi (uygulanmamıştır)

1960'larda Tarlabaşı çevresi iç göç ve mülkiyet yapısındaki değişikliklere bağlı olarak alt gelir gruplarının yerleştiği bir bölge haline gelmesi

1977 Belediye tarafından hazırlanan bir imar planında Tarlabaşı caddesinin de 20m genişletilerek dört şeritli bir yol haline getirilmesi önerisi

1978 Anıtlar Kurulu'nun bu öneriyi reddetmesi

1984 Turizm Bakanlığı tarafından Tarlabaşı için turizm amaçlı bir koruma planı hazırlanması (uygulanmamıştır)

1985 BE-SAM (Beşiktaş-Samatya Kent içi otoyolu) projesi ve Piyalepaşa'daki "Gökdelen Bölgesi" kararıyla bağlantılı 3. Boğaziçi köprüsü önerilerinin Bedrettin Dalan tarafından kamuoyuna sunulması

14 Ekim 1986 Büyükşehir Belediye Başkanı Dalan'ın iddiasının aksine Essen Üniversitenin bu projeyle ilişkisi olmadığını bildirmesi

1987 "Beyoğlu'nun Restorasyonu Planı" dahilinde, 167'si tescilli 386 binanın "hukuk dışı" yöntemlerle yıkılması

Ocak 1989 sonuçları uygulamaya aktarılmayan Tarlabaşı Çevre Düzenlemesi ve Kentsel Tasarım Proje Yarışması'nın düzenlenmesi

Mart 1989 Bulvarın Büyükşehir Belediye Başkanı Dalan tarafından hizmete açılması

Aralık 1989 Mimarlar Odası'nın Yönetmen Hilmi Etikan işbirliğiyle gerçekleştirdiği ve çekimleri 3 yılda tamamlanan "Tarlabaşı Tarlabaşı" belgeseli Lozan'da Şehircilik ve Mimari Filmler Festivali'nde 712 fil arasından ilk beşe girerek özel ödül alması

"Beyoğlu'nun Restorasyonu Planı" dahilinde, 167'si tescilli 386 binanın "hukuk dışı" yöntemlerle, yoğun olarak 1987 sonbaharında yıkıldığı Tarlabaşı bulvarının genişletilmesi çalışmaları, "yasal bir imar planı olmadığından" kamulaştırma yerine "baskı uygulayarak satınalma yöntemiyle" gerçekleştirilmiştir.

1988 yılında hizmete giren Tarlabaşı Bulvarı genel olarak gidiş ve geliş yönleri orta kaldırım ya da bordürle ayrılmış ve her iki yönde birer şeridi otobüslere tahsis edilmiş toplam sekiz şeritli bir en kesite sahiptir. Yolun güzergahı boyunca genişliğinde farklılıklar olması nedeniyle şerit sayısı bazı noktalarda üçe düştüğü gibi, beş metre enindeki refüjler de yolun bir kısmında bordür genişliğine inmektedir. Yolun gidiş ve geliş yönleri arasında Taksim'e yakın yerlerde 2,5-3 metreye varan kot farkları bulunmaktadır.

İZLENİMLER

İSTANBUL'UN ORTA YERİ YIKINTI

Tarlabaşı tarla başı...

Tarlabaşı Caddesi de tarihe karışmak üzere... Yıkım haberi yazmaktan gazeteci milleti bıktı. İstanbul'un yeni sahipleri yıkmaktan yılmıyor ama...

Her yazıda olduğu gibi, gene yağmur yağıyordu... İngiliz Sefareti'nin bahçe duvarı boyunca süzülüp aşağı inerken, Ömer Hayyam durağında 15 yaşıma rastladım.

"Ne işin var senin burada?"

"Okulu kırdım abi. Saray'da muhallebi yedim. Emek'te sekizinci kere 'Batı Yakasının Hikâyesi'ni seyrettim. Şimdi Sahaflar'a gidiyorum."

Eski bir Skoda otobüsüne binip uzaklaşıyor... O vakitler Skoda otobüsleri var. Motoru ortada. Sol-

Şekil 3.2: Nokta Dergisinde Engin Ardıç'ın köşe yazısı, 07.12.1986.

Yıkım ve yıkıma direnişler medyada geniş yer bulmuştur. İlgili belgeler ekte sunulmaktadır. Yıkım ile Tarlabaşı ve Beyoğlu İstiklal Caddesi bölümü birbirinden tamamen kopmuş, konut mülkiyet durumu değişerek, pek çok İstanbul göçmeninin yaşadığı bir yer halini almıştır. Bulvar ve yıkım çalışmaları başlangıcında "Dünya kenti İstanbul"'un vitrinlerinden biri olarak sunulmuştu. Bugün toplumdan yabancılaştırılmış insanların kendini kimliğini sunduğu bir vitrin olarak geniş caddeye yüz veren, peruk dükkanları, oteller, sadece burada yaşayanlara hizmet eden yeme-içme mekanları ile kent içinde kente yabancılaşmış bir yerdir. Tarlabaşı Yıkımları sahne-mekanının en temel vurgusu, şaşırtıcı bir şekilde yasadışı uygulamalar, projesizlik değil, tarihsellik tartışmalarıdır (Şekil 3.2**,** Şekil 3.3**,** Şekil C. 1**,** Şekil C. 2**,** Şekil C. 3**,** Şekil C. 4)

Tarlabaşı'nda II. Mahmut döneminde kiliselerin karşısına çeşmeler yaptırılmıştı.

İLBER ORTAYLI: "Tarlabaşı, 19. yüzyıl sonraları ve 20. yüzyıl başlarına ait binalarla dolu. Bunların içinde Art Nouveau tarzında yapılan çok güzel örnekler var."

ATTİLA İLHAN: "Eski İstanbul yıkılıyor, mahvoluyor diyen düşünceler var.Mahvolan Pera'dır.Pera'nın Türklükle alâkası yoktur."

Şekil 3.3: 22.03.1987-Cumhuriyet

3.2.2 Soğukçeşme restorasyonları

Sahne-mekan olarak "Soğukçeşme Restorasyonları", 1982'de Bakanlar Kurulu kararıyla turizm merkezi ilan edilmiş olan Soğukçeşme Sokağı ve sokaktaki evlerin restorasyonuna talip olan, yakın çevrede eski bir konağı restore ederek turistik bir tesise dönüştüren Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ile İstanbul Büyükşehir Belediye başkanı Dalan arasındaki, restorasyonun evlerin tarihi olmadıkları gerekçesiyle durdurulması ve gelişen olayları kapsamaktadır. Sokağın restorasyonunu sahne-mekan haline getiren esas olarak, Seksenlerde pek çok eski yapının, sarayın restorasyonunu gerçekleştiren Turing kurumunu da uygulamaları, başka ülkelerde örneği bulunamayacak maddi gücü ve başkanı Çelik Gülersoy'un bizzat kendisinin projelendirdiği restorasyonlarını tartışmaya açmasıdır.

Soğukçeşme Sokağı, Ayasofya ile Topkapı Sarayı surları arasındaki Sur-ı Sultaniye'ye yaslanmış bulunan 12 evle 1 sarnıcın bulunduğu, Gülhane'ye doğru uzanan sokaktır. Sokaktaki tüm evler saray duvarına bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Yol epeyce dardır. Sol tarafta Ayasofya'nın binası ve bahçesi yer alır. Yol boyunca cumbalı, kafesli, iki veya üç katlı ahşap konutlar sıralanır. Bu sıralanan konutların

arasında büyük bir Bizans sarnıç yapısı da vardır.Sokağın girişinde 3. Selim dönemine ait, sokağa ismini veren mermer bir Türk Çeşmesi yer alır.

Tarihçe:

18.yy sokağın biçimlenmesi ve iskanlaşması

1940'lar kira evlerine dönüşmesi

Eylül 1982 Soğukçeşme Sokağı'nın Bakanlar Kurulu kararıyla turizm merkezi ilan edilmesi

Ekim 1983 Bakanlar Kurulu kararı ile Sokağın başında bulunan Naziki Tekkesi'nin sökülüp aynen yapılması kararının alınması

1984 Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun sokaktaki mülkleri tek elde toplayarak restorasyona başlaması

Kasım 1985 Dalan tarafından, yapıların tarihsel olmadığı ve tarihsel saray duvarının önünü kapattıkları gerekçesiyle yenileme çalışmalarının durdurulması isteminin şifahen kuruma bildirilmesi

Aralık 1985 İnşaat ruhsatı tamam olan yapıların yenileme çalışmalarının Eminönü Belediyesi ekiplerince durdurulması.

Mart 1986 Soğukçeşme Sokağı'nda TTOK restorasyon çalışmalarının Belediye Başkanı Dalan tarafından Cumhurbaşkanı'na şikayet edilmesi

Nisan 1986 Restorasyon çalışmalarına devam edilmesi

Temmuz 1986 Soğukçeşme Sokağı'nda bulunan Ayasofya Pansiyonları, İstanbul Kitaplığı ve Konukevi-Restoran'ın hizmete girmesi

Sokağın 18.yy da biçimlendiği ve o dönemde saray çalışanlarının oturduğu tahmin edilmektedir. Zamanla, özellikle hanedanın Dolmabahçe'ye taşınmasıyla sosyal dokuda bir değişim yaşanmıştır. 1940'lı yıllarda uzun süreden beri bu evlerde yaşayanların taşınmasıyla, daha düşük gelirlilerin evleri kiraladığı dönem başlamıştır. Bu kullanım, ahşap olan evlerin hızla tahrip olmasına neden olmuştur.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1985 yılında bu sokağı ele aldı. Kurumun kamu (kamulaştırma) yetkisi olmadığı için istimlak yoluna gidilmeyip, pazarlık, değerinden fazla ödeme ve inandırma ile buradaki mülkleri satın alp tek elde toplama uygulandı.

Yer yer betonlaşmış veya ahşap iskeleti enkaza dönmüş binalar sökülerek, betonarme üstü ahşap kaplama olarak yeniden inşa edildi.

Dalan bu evlerin olsa olsa saray Dolmabahçe'ye taşındıktan sonra 1856'dan sonra yapılmış olduklarını iddia etmektedir.

Kanunlar/Hukuki Durum:

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesinin a fıkrası 19. yy sonuna yani 1899 yılının bitimine kadar yapılmış bütün yapıları koruma altına almıştır.

Bakanlar Kurulu'nun 6.9.1982 tarihli kararnamesi ülkenin önemli plajlar, ormanlar ve tarihi merkezleri gibi "stratejik kültürel menfaat noktalarını" tespit yetkisi içinde "Soğukçeşme Sokağı" nı da turizm merkezi ilan etmişti.

Kültür Bakanlığı'na bağlı Anıtlar Yüksek Kurulu 8.2.1975 tarih ve 8268 sayılı kararı, sokaktaki evlerin tek tek alınan taahhütnamelerle sökülüp aynen yapılmalarını hukuki zorunluluk haline getirmiş, evlerin yeni cephelerini bu projelere bağlamıştır. İçeride betonarme karkas tutulmuş, dış yüzeyler ahşapla kaplanarak, anıtlar yüksek kurulunun tespit ettiği cepheler biçimlendirilmiştir.

İç döşemelerin üslubu sokağın planlayıcısı olarak, Ç. Gülersoy imzası taşımaktadır. 9 bina pansiyon tipi otel, bir bina kitaplık ve bir diğeri lokanta olarak kullanılmaktadır. Evlerden biri özel mülkiyettir.

Türkiye'de koruma uygulamalarının hangi kural ve yöntemlerle yapılacağını öngören ilke kararları arasında en çarpıcı olanı, korunması gerekli mimarlık örneklerinin "gruplara ayrılarak" müdahale yöntemlerini belirleyen kurallardı. 1980'lerden 1995'e kadar süren ve mimarlık örneklerinin dört grupta ele alınmasını öngören bu ilke kararı bütün özellikleriyle ve tüm sanatsal kimlikleriyle özgün şekline uygun olarak restore edilecek binaları I. Grup olarak kabul ediyor, bunun dışındaki tüm kültürel miras örneklerine değişik oranlarda ve değişik şekillerde ve "kullanım alanlarının da çoğalmasına olanak verecek biçimde" müdahale edilebileceği anlayışını da içeriyordu. Sokağın restorasyonunun tartışma yaratan iki ekseni, eski-yeni…koruma kavramı önemli, saray duvarı mı korunmalı yoksa evler mi? Hikaye edilen bir geçmiş, geçmişle ilgili tanıklıklar bulma ve onları romantik bir bakışla kullanma. Kamusallığın kabulü, daveti, Turing'in bireysel girişimi, gücü, gücün temsilinin inşası (Şekil 3.4, Şekil 3.5, Şekil C. 5)

Uzmanlar, eski eserlerin yenilenmesi konusunda değişik görüşler öne sürüyor

Restorasyon tartışması

Soğukçeşme: *Çelik Gülersoy'un Topkapı Sarayı dışında restore ettiği Soğukçeşme sokağına gecekondu ihya etmek eleştirisi yöneltenler var. Gülersoy'a göre bu yapılar Doğuya özgü bir olay.*
Surlar: *İstanbul surlarının onarımını ise Çelik Gülersoy eleştiriyor. Gülersoy, prensipte yanlış yapılarak film platosu zihniyeti taşındığı kanısında. Prof. Serdaroğlu ise sur onarımını savunuyor.*

CEM HAMULOĞLU

Geçmişten günümüze dek gelebilmiş tarihsel dokunun geleceğe aktarılmasında en önemli görevi "restorasyon" çalışmaları üstleniyor kuşkusuz. Türkiye gibi zengin tarihsel mirasa sahip bir ülkede ise restorasyonun önemi ve sorumluluğu daha da artıyor. Yıllardır gelişme uğruna tarihsel dokuda ya-

RENKLERE ELEŞTİRİ — Topkapı Sarayı ile Ayasofya arasında bulunan Soğukçeşme Sokağı için en yaygın eleştiri evlerin renkleri ile ilgiliydi. Çelik Gülersoy, "renkleri eleştirenleri maziyi bilmemekle" suçluyor. (Fotoğraflar: Uygar Gürkan)

gereksinme olmadan yeniden c
landırmak, ancak bir film pla
su zihniyeti ile açıklanabilir.
dekor aranıyorsa böyle olur. İ
cisi uygulamada yanlış yaparsı
çünkü bunların eni, boyu, ölçi
ri konusunda hiçbir şey bilmiy
sunuz. Bence surlarda yapılar
çok teatral, karşıdan bakılınca
tarihi kent görüntüsü verilmek
teniyor. Böyle şey olmaz, zam
la ortadan kalkmış kısımları y
den yapıyoruz diye canlandırn
ne ilmin, ne de sanatın sınırla
girer. Zamanla sarmaşıklar
mış, taşları yosun tutmuş asırl
romantik bir görünüm verdiği
ları, kazıyıp pasta gibi yeniden
par, yeşil çimenler ekerseniz,
taya Haliç'teki gibi bir çocuk pa
çıkar."

Bu ve benzeri eleştirilere ise
ların onarımını üstlenen T
Vakfı'ndan Prof. Dr. Ümit Ser
roğlu şu yanıtı veriyor:

"Bu tür eleştirileri 'restor
yon'un ne olduğunu bilmeyer
yapabilir. Surların her yeri gıcır
cır olacak değil. Özellikle surla
üç kapısını onardık. Belli bir
lümü orjinal boyutlarına getir
yor, eski görünümü kazandırılı
ki görenlere bir fikir versin. Di
yanın her yerinde kentler surla
rı bu şekilde onarıyor."

Türkiye'de restorasyonun önü
deki en önemli sorunlardan bi
de çalışmaları üstlenen kurum

Şekil 3.4: Cumhuriyet, Mayıs 1988

İnfazı bekleyen sokak!

Soğukçeşme cinayeti

İstanbul Anakent Belediye Başkanı Dalan kısa ve kesin konuşuyordu. "İstanbul deyince akla tarih gelir. Biz şu tarihe sahip çıkmaya mecburuz. Bu nedenle Soğukçeşme Sokağı'ndaki tarihi evler yıkılacak!" Dalan'ın sözünü ettiği evler, Topkapı Sarayı'nı çevreleyen surların Ayasofya tarafındaki Soğukçeşme evleriydi. Bu sokak bir süre önce Turing Kurumu tarafından onarıma alınmış, birçok tarihi yapı ortaya çıkarılmıştı. Bu yapılardan sadece bir tanesi için 50 milyon harcanmıştı. Turing Başkanı Çelik Gülersoy bu girişim karşısında önce sesini çıkarmamış fakat sonra kızgınlığını dile getirmişti. "Dalan, elektrik tahsili görmüş bir kişi olarak mimariden hiç anlamıyor." diyordu. Güzel Sanatlar Üniversitesi öğretim üyesi Doğan Kuban ise o güzelim evleri yıkıp uydurma duvarları ortaya çıkarmanın bir anlamı olmayacağını söyleyerek, Dalan'ı tarih okumaya davet ediyordu. Dalan bu konuda kararlıydı. Dolmabahçe Sarayı inşa edilip de padişahların oraya taşınmasından sonra Topkapı Sarayı'nın etrafının gecekonduların sardığını iddia ediyor ve bu evlerin de gecekondu olduğunu vurguluyordu. Bir sokak ötede Turizm Bakanı'nın ortağı ile birlikte sit alanı üzerine otel inşaatı girişimine ses çıkarmayan Dalan'ın Soğukçeşme Sokağı'na niçin bu kadar takıldığı ise bir türlü yanıtlanamıyordu.

Şekil 3.5: 13.11.1985-Nokta.

3.2.3 Karaköy'den Piyalepaşa'ya PERPA

Sahne-mekan olarak PERPA, yüzyıllardır haliç'te yuvalanmış, işyeri niteliğiyle toplumsal/kentsel bellekte yer tutmuş Perşembe Pazarı esnafının, işyerleri Haliç yıkımları bağlamında istimlak edilerek, Dalan döneminin "mega" projelerinden biri olarak, 4500 işyeri ve dükkanı barındıracak kapasitesiyle Türkiye'nin en büyük Ticaret merkezi'ne taşınmaları sürecini tarihlemektedir. Haliç'in her iki yakasında bulunan ve bulundukları mekana isim veren imalatheneler, dükkanlar, küçük işletmeler bütünü, başta gazete matbaaları, tekstilciler, kuyumcular, ayakkabıcılar olmak üzere esnaf gruplarını kent dışında oluşturulacak sanayi sitelerinde toplama projesi, kentin dört bir yanını sanayi sitesi mezarlığına çevirdi. Bedrettin Dalan döneminde uygulamaya konulan projeye göre Cağaloğlu merkezindeki gazeteler ve matbaalar, Sultanhamam'da yerleşik bulunan tekstil ve konfeksiyon atölyeleriyle satış mağazaları, Gedikpaşa'da yerleşik olan kundura ve saraciye esnafı, Karaköy Perşembepazarı'ndaki esnaf, Mahmutpaşa'daki hazır giyimciler, Kapalıçarşı çevresindeki kuyumcu atölyeleri kent dışına çıkartılacaktı. Bunlarla ilgili çeşitli yasalar ve yaptırımlar da uygulamaya konuldu. Hatta tarih ve kültür kenti istanbul'u adına yakışır hale getirmek için bu uygulama kent geneline yaygınlaştırıldı. Kapsam içine Zeytinburnu'ndaki deri atölyeleri, sokak aralarına yayılan mobilya imalathaneleriyle akla gelen her üretim birimi için o dönemde kentin dışı olarak anılan İkitelli, Mahmutbey civarı, Anadolu yakasında Tuzla, Pendik, Yukarı Dudullu ve Ümraniye bölgeleri tahsis edildi. Dalan döneminde Tuzla'ya taşınmaları için ilk baskı Zeytinburnu'nda dericilere yapıldı. Aynı dönemde kent merkezinde trafiği kilitleyen Perşembepazarı esnafının tarihi Galata bölgesinden çıkarılması için düğmeye basıldı. Okmeydanı'nda tahsis edilen alanda İstanbul Belediyesi'nin girişimleriyle dünyanın en büyük kapalıçarşılarından biri olan Perpa inşa edildi. Perpa fiziksel büyüklüğü, yıkıma direnen, yapılarını tescilleterek oradan ayrılmak istemeyen esnafı, bugün merkez işler hale gelmiş olsa bile Karaköy'de varlığını sürdüren Perşembe Pazarı ile bu tartışmaların güncelliğini koruduğu bir sahne-mekandır.

Bağlam: Haliç Yıkımları

Haliç'in sanayi ve depolama etkinliklerinin kıyı bandında yer alması nedeniyle çevre kirliliğine yol açmaları ve ulaşım sorunu yaratması 1970'li yıllarda yapılan çalışmaların ortak noktasıdır. Bu çalışmalarda çözüm bu kuruluşların Haliç'ten taşınarak, bu alanların yeşil alanın yeşil alan, kültürel alan olarak düzenlenmesidir. Dünyada 1960'larda başlayan desantralizasyon ülkemizde, 1982 yılında bakanlar

kurulunun Haliç'te suyu kirleten tersane ve endüstriyel faaliyetleri durdurma kararı kent dışında yeni alanlara nakil ile başlamıştır. Haliç'te sanayinin desantalizasyonu planlı ve organize olamamasından dolayı, terk edilen alanların yeni işlevlerinin belirlenememesi, mülkiyet organizasyon ile birlikte hem terk ettikleri hem de yeniden konumladıkları alanlarda gerekli altyapı, ulaşım, fiziksel ve sosyal yetersizlikler nedeniyle önemli sorunları beraberinde getirmiştir. Endüstrinin bölgeden uzaklaştırılması kararının ardından, kıyı bandındaki yapıların kimlikleri, tarihçeleri tescilli olup olmamaları dikkate alınmadan ve yakın çevresiyle ilişkileri değerlendirilmeden yıkılmış, alan tümüyle yeşillendirilmiştir. Haliç suyunun temizlenmesine yönelik başlatılan çalışmaların sonuç vermesiyle bölge de bir canlanma başlamıştır.

Tarihçe/Hafıza:

1982 bakanlar kurulunun Haliç'te suyu kirleten tersane ve endüstriyel faaliyetleri durdurma kararı

1985 Haliç sahilleri düzenleme projesi kapsamında yıkımların başlaması

29 Temmuz 1986 Perpa'nın yapımına başlandı

1989 Perpa, imarsız ve ruhsatsız olarak Dalan tarafından resmen açıldı

1989 Sözen, bu özel mülk arazisini önceden talep edilenin 4 katı bir meblağ üzerinden kamulaştırdı

1994 belediyenin kendine ait dukkanları satışa çıkarmasıyla bir canlılığa kavuştu

Perşembe Pazarı, Haliç sahilleri düzenleme projesi kapsamında 1985 yılında yapımına başlandı. 29 Temmuz 1986'da yapılan bir anlaşma ile tesisin kurulması için tahsis edilen arsanın yüzde 40'ı belediyeye, yüzde 55'i esnaf tarafından kurulan Perpa kooperatifine, yüzde 5'i İmar Limited Şirketine ait sayıldı. 1989'da henüz arsa konusundaki mülkiyet davası sürmekteyken Perpa, imarsız ve ruhsatsız olarak Dalan tarafından resmen açıldı. Ancak Sözen döneminde tüm eksikler giderilerek iskan izni alınabilen Perpa'ya merkezi iş alanlarına uzak konumundan dolayı esnaf pek rağbet etmedi. Uzun süre büyük bir bölümü boş kalan bina, 1994'de belediyenin kendine ait dukkanları satışa çıkarmasıyla bir canlılığa kavuştu.

Arazi Emlak Bankası ve Büyükşehir belediyesi ortaklığıyla alınıp belediyenin inşaat şirketi İmar Limited Şirketi'ne devredildi. 29 Temmuz 1986'da yapılan bir anlaşma ile

tesisin kurulması için tahsis edilen arsanın yüzde 40'ı belediyeye, yüzde 55'i esnaf tarafından kurulan Perpa kooperatifine, yüzde 5'i İmar Limited Şirketine ait sayıldı. 127.000 m2 lik Perpa'nın arazisinin 1112 m2 lik bir bölümünün özel mülkiyette olduğu hafriyat çalışmaları sırasında fark edilmişti. 1989 seçimleriyle işbaşına gelen Sözen, bu özel mülk arazisini önceden talep edilenin 4 katı bir meblağ üzerinden kamulaştırdı.

İşyerleri istimlak edilen Perşembe Pazarı esnafı için Piyalepaşa Bulvarı'na cepheli 127.000 m2 lik bir arazi üzerinde yapılmıştır.Arazisi genişletilerek 140.000 m2 yi bulan ve 13 katlı, dev bir bloktan oluşan Perpa'da halen 2500 araçlık bir otopark, 1 helikopter pisti, 36 asansör, 24 yürüyen merdiven 6 banka şubesi, 1 PTT merkezi 24 lokanta, kafeteryalar, 1 karakol, 1 mescit ve 4500 dükkan vardır. Tam kapasiteyle çalıştığında 150.000 çalışanı barındıracaktır.

Kentin parçalanması, kentsel belleğin örselenmesi, koruma kavramları, tescil edilen yapıların yıkılan bütünün içinde kalması, yeni Perpa binasının "en" sıfatlarla pazarlanması, kentsel mekanizmanın bir parçasına dönüşememesi, mekansız, ölçeksiz bir yer olan yeni Perpa binası, ait olmama duygusu yoğun (Şekil 3.6**,** Şekil 3.7**,** Şekil 3.8**,** Şekil C. 6**,** Şekil C. 7**,** Şekil C. 8**,** Şekil C. 9**,** Şekil C. 10).

Dozerler, Unkapanı'ndaki Kuru Gıdacılar Sitesi'ne girdi

"Haliç" için yıkıma devam

● Kuru Gıdacılar Sitesi'ndeki dükkân sahiplerinden 84'ü, işyerlerini Belediye'ye satarak tapularını teslim ettiler. Yıkım ekipleri, bu dükkânları yerle bir ederken, sahipleri direnişlerini sürdüren 212 dükkânın, ana cadde ve denizle bağlantısını da kestiler

Atilla DAĞLI

YAKLAŞIK iki yıldan beri Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın uyuklarını kaçıran Unkapanı ndaki Kuru Gıdacılar Sitesi'nin yıkımına dün başlandı. Sitede bulunan 296 dükkândan sonuk 84'ünün sahibiyle anlaşarak tapusunu alan Başkan Dalan, yıkım ekiplerinin çalışmasını iki oğlu Burak ve Barış ile izledi. Bu arada tapusu alınmayan dükkânların da yıkılığı görüldü.

Haliç kıyılarını temizleme çalışmalarına başladığı ilk günden itibaren Kuru Gıdacılar Sitesi yöneticileri ile anlaşmayan ve mahkemelik olan Başkan Dalan, sonunda 84 dükkân sahibi ile anlaşarak tapularını aldı. Eski yılın son günü bitirilen tapu işlemlerinden sonra, yeni yılda hemen yıkımlar başladı. Satın alınan dükkânlar, sabaa ekipleri tarafından boşa çıkarıldı. Ancak satın alınmayan dükkânlar da yıkımlardan büyük zarar gördü.

Haliç kıyısında denize merdiveni bulunan, tapusu olan, olmayan tüm dükkânların merdivenleri yıkıldı. Haliç yönünde bağlantıyı kesen atatürk caddesine açılan çıkış noktaları da kapatıldı.

Başkan Dalan, Kuru Gıdacılar Sitesi'nde bulunan dükkân sahiplerine çeşitli öneriler götürdüğünü, ancak kabul ettirmediğini belirterek, "Sonunda 84 ünün sahipleri dükkânları bize sattı. Kısa sürede geriye kalanların da dükkânlarını bize satacağına inanıyorum. Haliç kıyılarını temizlemek için yaptığımız çalışmalarda ortaya çıkan engeller bazen kendiliğinden çözülüyor" dedi.

DALAN, YIKIMI İZLEDİ Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, kendisini iki yıldır meşgul eden Unkapanı'ndaki Kuru Gıdacılar Sitesi'nde anlaştığı 84 dükkânın yıkımını 20 dakika süreyle izledi. Dozerler, sadece belediyenin satın aldığı dükkânları yıkmakla kalmadı, diğer 212 dükkânın kara ve denizle olan bağlantısını da kesti. Dalan, Haliç Projesi'ni gerçekleştirmeye kararlı olduğunu tekrarladı.

Şekil 3.6: 23.01.1986-Hürriyet**.**

Haliç Thames gibi olacak

Şekil 3.7: 02.06.1986-Hürriyet.

Şekil 3.8: 10.05.1986- Hürriyet, PERPA açılış töreni daveti.

3.2.4 Acarkent: Yeni İstanbul

Sahne-mekan olarak Acarkent, İstanbul'da kent merkezinde "residans" olarak tanımlanan, ismi genellikle "city" ile biten çok katlı, nokta konut blokları ve İstanbul kent çeperindeki yeşil alan ve su havzalarında, az katlı müstakil evlerden oluşan siteler ile başlayan, Ortak noktaları, güvenlik sistemleriyle korunmaları ve konut

sahiplerinin kullanımına sunulan sosyal mekanları içermeleri (alışveriş mekanları, restoranlar, spor salonları…) olan konut furyasının, talepler, imar koşulları, piyasa-rant kavgaları, kentsel mekanizmaları değiştiren zorlayan etkisinin gözlerönüne serildiği bir örnek olması, güncelliğini koruyarak tartışma yaratması, azmanlaşarak, İstanbul için yeni bir semte dönüşmesi gerekçelendirilebilir.

Toplu konut yasası, sitelerin inşaa edilmesi için yasal altyapıyı kurmuştur.Bu tür yerleşim tasarılarını geliştirecek şirketler için kritik nokta kent dışında büyük hacimli konut yatırımlarına uygun araziler bulmak, potansiyel alıcı kitlesinin beklentilerine uygun projeler geliştirmek ve bunları başarıyla pazarlamaktı.

Kent içindeki farklı konut merkezlerinin oluşumunun ne büyük tetikleyicilerinden biri de Toplu Konut Yasası oldu. Toplu konut yapımını teşvik ederek, büyük kentlerdeki gecekondulaşma problemine çözüm bulmayı hedefleyen, 2985 sayılı toplu konut yasası 1984'de yürürlüğe girdi. Yasa daha önce müteahhitlerin egemenliğindeki konut yapımı işinin büyük inşaat firmalarınca ve profesyonel kooperatiflerce sahiplenilmesi ve genellikle kent dışındaki alanlarda düzenli toplu konut alanları yaratılması amacıyla bir dizi teşvik tedbirini kapsıyordu. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra dev ölçekli konut projelerinde tam bir patlama yaşandı. Özel girişimler, konutu en güvenceli yatırım aracı gören orta ve orta-üst gelir gruplarını hedefleyerek devlet eliyle yaratılan bu fırsatı değerlendirdiler. Kent çevresindeki rantı da keşfeden özel sektörün girişimiyle, konut üretimi kent dışına kaydı ve ölçeği büyüdü. Bunların bir bölümü yeşil alanları, sosyal tesisleri ve otopark gibi altyapı hizmetleriyle çağdaş görünümlü siteler yaratırken, bir bölümü de kişiliksiz, altyapı hizmetlerinden yoksun ve çirkin beton bloklar oluşturdu.

1983'te 12 Eylül hükümeti ve MGK onayıyla yürürlüğe giren 2960 sayılı Boğaziçi Yasası imar yetkisi kimde olursa olsun "öngörünüm bölgesindeki" tüm boş alanları ve korulukları imara kapatmıştır. İmar yasasına 1985'de eklenen 46. maddeyle Boğaziçi bölgesindeki imar yetkileri ve yönetim erki dağıtıldı. Öngörünüm Anakent belediyesine, geri görünüm ve etkilenme bölgeleri de Üsküdar, Beykoz, Sarıyer ve Beşiktaş belediyelerine verildi. Yetki bütünselliği parçalandı. İmar yasasına eklenen 47. madde ile daha önce Boğaziçi yasasında imara kapatılan koruluk alanlar, yapılaşmaya açıldı. Anayasa Mahkemesi 11 Aralık 1986 da 3194 sayılı imar yasasındaki Boğaziçi'ne imar olanağı sağlayan maddeleri iptal etti. Ancak Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmesi 4 ayı buldu. Bu süre zarfında 1071 blok ve 71 arazi için ruhsat verildi.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından iktidar olan "1. Özal Hükümeti "nin Orman Kanunu'nda yaptığı "imar rantı" na dönük değişiklikler, dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren 'in de onayıyla 22 Mayıs 1987 tarih ve 3373 sayılı yasayla yürürlüğe girmişti. Yeni düzenlemedeki "52. madde" yle de "özel mülkiyet" e tapulanmış ormanların "yüzde 6" oranında yapılaşmaya açılması hükmü getirilmişti. Bu maddeyle Beykoz'daki tarihi "Saip Molla Çiftliği" arazisinde kalan ormanlarda inşaatına başlatılan "villa siteleri" nin ilk "yerleşim planı "nı da dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan onaylamıştı. Acarkent'le birlikte projeler yaygınlaşarak, gecekondular ile lüks siteler ormanda "komşu" olmaya başladılar. "Siyasi himaye" öylesine üst düzeylere çıktı ki Acaristan'ın önünden geçerek kuzeydeki öbür özel orman sitelerine giden "Kavacık-Akbaba" otoyol bağlantısı bile nazım planlarında olmadığı halde Karayolları'nca "re'sen" yapıldı. Böylece, milyon dolarlık villalardan Fatih Köprüsü'ne "hızlı otomobil ulaşımı" yla pazarlama rantları da yükseltilmiş oldu...

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nde işler tıkır tıkır...

Çevre yolları, "İkinci gerdanlığa" yetişemiyor...

● İkinci Boğaziçi Köprüsü'nün "Kedi Yolları" da zamanından önce bitecek. Ancak ilgililer, önemli olanın çevre yollarının tamamlanması olduğunu belirtiyorlar ve Anadolu yakasında hâlâ istimlaki yapılmayan yerlerin bulunduğunu açıklıyorlar.

yelerini taşıyacak ana kabloların çekimine başlanacak. Her biri 85 santim çapında 9 bin 100 ton ağırlığındaki ana kablolar beşer milimetre 18 bin adet çelik telden oluşacak.

Şekil 3.9: 05.01.1987 – Hürriyet.

Acarkent ve Acaristanbul'un kurulduğu Saip Molla ve Serdaroğlu özel ormanlarının yapılaşmasının yolu şu tarihsel süreçle açıldı.

1. Özal hükümeti döneminde 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 52 maddesi değiştirildi. Değişiklik 22 Mayıs 1987'de yapıldı. Özel ormanlarda yüzde 6 oranında inşaat yapılmasına olanak sağlandı.

Eski Orman Bakanı Hasan Ekinci ve diğer 4 hissedar, Saip Molla Özel Ormanı'nı 6 Nisan 1988'de Yaşar Keskin'e sattı. Yaşar Keskin'den özel ormanı kat karşılığı alan

Acarlar, Orman Bakanlığı'ndan kesin izin kararını alarak Acarkent'in planlarını yaptı. Planlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylandı.

1988 (Başbakan Turgut Özal, Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Beykoz Belediye Başkanı Ali Zengin-ANAP): Beykoz Belediyesi, Acarkent'e inşaat ruhsatı verdi. Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanan planın notlarına göre, araziye yapılacak sosyal ve kültür tesisleri, dini yapılar, hizmet binaları, sağlık yapıları, kapalı spor salonları, ticarethane mahalleri yüzde 6 yapılaşma oranının dışında tutuldu.

1993 (Başbakan Tansu Çiller, Orman Bakanı Hasan Ekinci, Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, Beykoz Belediye Başkanı Şevket Arıkan-SHP): Büyükşehir Belediyesi imar planı ve avan projeleri iptal etti.

1995 (Başbakan Tansu Çiller, Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Beykoz Belediye Başkanı Yücel Çelikbilek-RP) Bölge sit alanı ilan edildi. Her türlü yapılaşma imar izni Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na geçti.

1996 (Başbakan Mesut Yılmaz, Orman Bakanı Nevzat Ercan, Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Beykoz Belediye Başkanı Yücel Çelikbilek-FP): Yapılaşma sürdü. 1996-1997 (Başbakan Necmettin Erbakan, Orman Bakanı Mehmet Ali Dağlı, Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Beykoz Belediye Başkanı Yücel Çelikbilek-FP): Yapılaşma sürdü.

1997–1999 (Başbakan Mesut Yılmaz, Orman Bakanı Ersin Taranoğlu, Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Beykoz Belediye Başkanı Yücel Çelikbilek-FP): Yapılaşma sürdü.

1999–2002 (Başbakan Bülent Ecevit, Orman Bakanı Arif Sezer, Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Gürtuna, Beykoz Belediye Başkanı Alaattin Köseler-DSP): Yapılaşma sürdü.

2002–2003 (Başbakan Abdullah Gül, Orman Bakanı Osman Pepe, Büyükşehir Belediye Başkanı Ali Müfit Gürtuna, Beykoz Belediye Başkanı Alaattin Köseler-DSP): Yapılaşma sürdü. Acarkent'te 97 ve 79 metre yüksekliğinde iki gökdelen yükselmeye başladı.

2003–2006 (Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Orman Bakanı Osman Pepe, Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, Beykoz Belediye Başkanı Muharrem

Ergül-AKP): Acaristanbul büyümeye başladı. Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, Orman Bölge Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi karşı davalar açtı.

Geliyorlar! — Emin adımlarla ama ağır ağır değil. Son hızla. Ortaköy vadisinde son yeşilliklerin çırpınışı.

Boğaziçi'ne bir darbe daha

Yeni planlarla yeni betonlama

İlçe belediyeleri hazırlanan 1/5000'lik planla oynayıp yeşilleri budadılar, inşaat alanlarını genişlettiler.

çok büyük boyutlara varması
min yarattılar.
İstanbul Büyükşehir Belediye

Şekil 3.10: Yeni Gündem, 1987.

Mekansal Etkiler-Sınırlar:

Kent değerlerinin yüceliğinin vurgulanmasından çok önceleri, hatta Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda İstanbul'dan göç dışında tüm tarihi boyunca, göç alan bir kent olan İstanbul'da, 80'ler de yeni göçler kentin çeperlerine eklemlenmiş, eski çevre bir bakıma yeni için merkezleşmiştir. 80'lerden sonra devletin piyasaya katılımının azalması, piyasanın kendini işlevsel kılması ile eşanlı olarak gelişmiştir. Kentsel aktivitelerin küreselleşmesiyle kutuplaşmanın fiziksel ortama yansıdığını söylemek yanlış olamayacaktır. İstanbul'da toprak mülkiyetinin olmaması büyük bir problemdir; tarım alanı, su havzası veya vakıf arazisi olarak gözüken alanların gecekondulaşması kaçınılmaz olmuştur.

Seksenler sonrası Doğu'daki terör ortamının, çatışmaların ve boşalan köylerin tetiklediği göç hareketi, gelenlerin öncül göç gruplarına göre parasız ve cemaatsiz oluşları, gecekondularını yapacak kadar bile paralarının olmaması nedeniyle, kentin merkezine yerleşmeleri (yıkımlarla "slum" haline gelen Tarlabaşı), problemin günümüze kadar uzanan diğer bir çarpıcı boyutudur.

Tüm dünyada seksenlerin ikinci yarısından başlayarak üst sınıflar kentleri terk etmeye başlamışlardır. Bu dönemde yerleşim alanları açısından temel özelliği metropollerden kaçan üst-orta sınıfların eskisine göre daha yalıtılmış mekanlarda sadece kendileri gibi olanlarla bir arada yaşama eğilimlerine girmeleridir. Türkiye özelinde bu konut hareketliliği iki temel biçimde gerçekleşmektedir. İlk biçime ait örneklerde üst sınıflar kent içinde boş kalmış arazi parçalarını geliştirmekte ya da ayrıcalıklı konuma sahip arazilerde eski kullanımları tasfiye ederek konut kullanımına açmaktadır. Anacak kentin prestijli alanlarında uygun arazi parçalarının kısıtlı olmasından dolayı esas gelişme kent dışında gerçekleşmektedir. Konumları nerede olursa olsun 1990'lı yılların üst orta sınıfın konut alanlarını önceki dönemlerden ayıran ve bu anlamda benzersiz kılan birçok öğe bulunmaktadır bu projelerin hemen hepsinde kentteki mevcut yaşamdan farklı bir yaşam tarzı oluşturma, kentin olumsuzluklarından arınmış korunaklı mekanlar yaratma çabası ön plandadır (Işık ve Pancaroğlu, 2001, s.)

Başka bir semte dönüşecek kadar kentten kopuk ayrı bir dünya yaratma çabası, içinde yaşayanları, sosyal donatılarla kuşatan, kentin altyapısına, bir asalak olarak takılan ama kentsel yaşamı kendisi dışındakiler için zorlaştıran bir yer bir yandan İstanbul'u objeleştirerek, imgeleştirerek, öyküsellikle kullanma pazarlama Yersizlik duygusu yaratma İstanbul'u sadece manzara ve orman olarak peysaj haline getirme, aidiyet sunma (Şekil 3.9, Şekil 3.10, Şekil C. 11**,** Şekil C. 12**,** Şekil C. 13**,** Şekil C. 14).

3.2.5 Gökkafes

Gökkafes, Taksim Turizm ve İş merkezi (Tutim) olarak tasarlanmaya başlanan bugün Süzer Plaza olarak tanımlanan yapının, yalnızca popüler medyanın kullandığı ismi değildir. Bir sahne-mekan olarak Gökkafes, sadece seksenlerin önemli bir olgusu olan Turizm ve İş merkezleri için önemli bir örnek teşkil etmekle kalmaz, aynı zamanda yapının tasarım, inşa süreçleri, hukuki tartışmaların tümünü ve yapının kentle ilişkisini vurgulamaktadır. Kent yüzünün sakinleriyle, gökyüzünün görsel ilişkisini sınırlayan yasadışı bir yüksek yapı olarak bu ismiyle müsemmadır.

1984-1993 yılları arasında İstanbul'da 40 Turizm Merkezi kuruldu. Mutlak koruma altına altında tutulması gereken doğal ve kültürel çevre değerleri, bu yasayla birer yatırım alanına dönüştürüldü. Bu Turizm merkezleri bulundukları bölgelerdeki arsa sahiplerine olağanüstü inşaat izinleri ve bunun sonucunda çok büyük rant sağladılar. Turistik amaçlı oldukları için inşaat izni alan çeşitli kolaylıklardan yararlandırılan ve çoğu gökdelen olan iş ve alışveriş merkezleri bu uygulamanın sonuçlarıdır.

1980'lerin ortalarında "turizm ve iş merkezi" uygulamaları ile Swissotel, Dolmabahçe Sarayı'nın, Conrad Oteli Yıldız Sarayı'nın, Kempinski Çırağan Sarayı'nın tarihsel bahçelerine BJK Plaza, Beşiktaş Akaret evlerinin iç avlusuna yerleşti, Four Seasons Otel'i Sultanahmet Cezaevi'nin otele dönüştürülmesiyle oluştu. Süzer Plaza-Ritz Carlton Otel Taşkışla'nın yanı başında Prost Planı'nın "2 no'lu park" üzerinde inşa edildi. Park Otel ise, sivil toplum örgütlerinin protestoları sonucu Alman Konsolosluğu hizasına düşürülen inşaat yüksekliğiyle, enkaz görüntüsünü sürdürmektedir.

Tarihçe:

Mart 1982 Turizmi geliştirmeyi amaçlayan 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Yasası" çıkarıldı

1982 Mustafa Süzer 2 numaralı park olarak ilan edilmiş olan alanın, 32 yabancı uyruklunun mülkiyetinde görünen Lalezar Gazinosu'nun bulunduğu arsanın 6 bin 610 m2 lik bölümünü satın aldı.

Nisan 1983 Süzer 24.50m. yükseklikte, 48 bin m2 lik toplam inşaat alanına sahip turistik otel projesi ile dönemin İstanbul belediye Başkanı Abdullah Tırtıl'a sundu.

Temmuz 1984 Beyoğlu Belediyesi inşaat ön projesini onayladı.

Ağustos 1984 Turizm Bakanlığı'ndan Turizm Yatırım belgesi alındı.

…….1987 Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı ve Süzer'in ortağı Bedrettin Dalan imzasıyla yükseklik izni 134 m. ye, inşaat alanı 110 bin m2 ye çıkarıldı.

1988 TUTIM: Taksim Turizm ve İş merkezi projesi Mimar Doruk Pamir tarafından tasarlandı

DALAN DA ORTAK — İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın ortaklarından olduğu Süzer Turizm tarafından yaptırılacak olan Taksim Oteli 12 katlı olacak. Otelde 352 oda ve 710 yatak bulunacak.

Taksim Oteli para bekliyor

Ağustos 1984'te 9 ay içinde inşaata başlamak üzere yatırım belgesi alan şirket 20 milyar liralık yatırım için henüz finans kaynağı bulamadı. Ayrıca arsadaki kiracı için açılan tahliye davası da henüz sonuçlanmadı. 29 mayısa kadar otelin temeli atılmazsa, şirketin yatırım belgesi iptal edilecek.

Haber Merkezi — Dolmabahçe vadisinde yapılması planlanan Taksim Oteli projesi "**durgunluk**" dönemine girdi. Süzer Şirketler Grubu'na bağlı Süzer Tu- Koordinatörü **Alpaslan Belen** ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Pazarlama eski Genel Müdürü **Turgut Bolu**'dan oluşuyor.

Kapitülasyan döneminde ku-

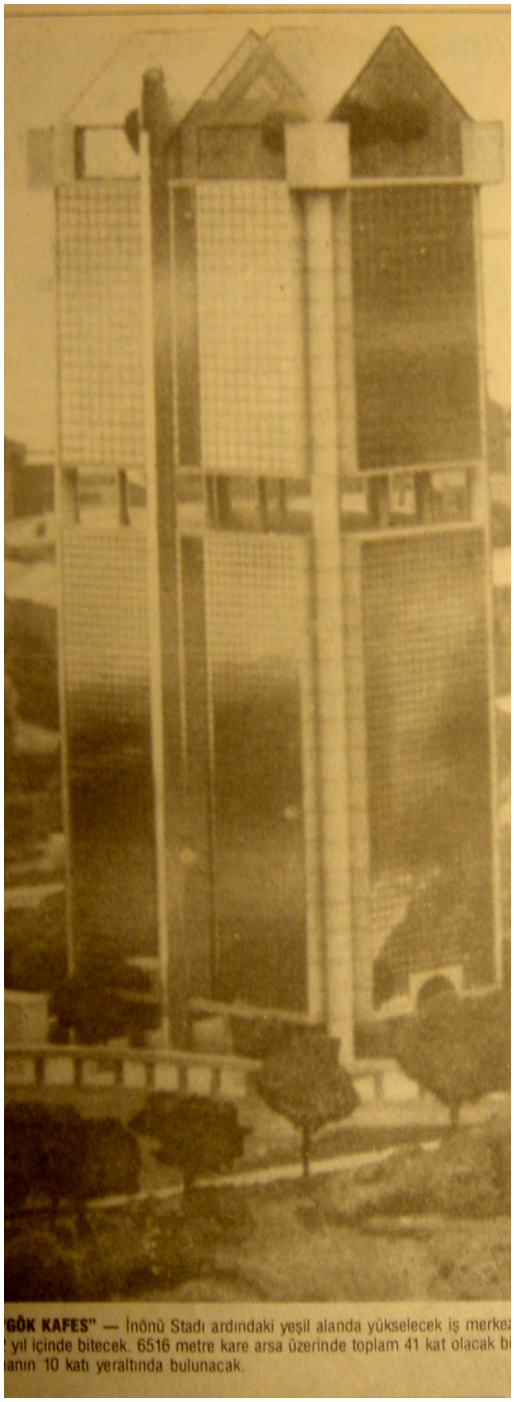
1982 yılında **Mustafa Süzer,** 32 kadar yabancı uyruklunun mülkiyetinde görünen 6 bin 610 metrakarelik bölümü satın aldı. Süzer Turizm, inşaat izninin bulunmadığı arsayı satın aldıktan sonra 1983 yılı başlarında İstanbul Belediyesi'ne başvurarak projesini açıkladı. 29 Nisan 1983'te yapılan bu başvuru 20 Mayıs 1983'te İmar İskân Bakanlığı'na iletildi. **Abdullah Tırtıl** döneminde İstanbul Belediyesi, yeşil alan görünen arazinin

sonra onayladı. Plan değişikliğinin onaylandığı 31 Ekim 1983'te bakanlık tarafından İstanbul Valiliğine bildirildi. Süzer Turizm de 19 Aralık 1983'te İstanbul Belediyesi'nden imar durumunu aldı.

İmarla ilgili bürokraside görülmemiş bir hızla Dolmabahçe vadisi otel yapımına uygun duruma getirilirken, projenin bundan sonrası aynı hızla gelişmedi. Önce, Lalezar gazinosundaki kiracı sorun oldu. Tahliye davası

Şekil 3.11: 30.03.1985-Cumhuriyet.

TUTIM: Taksim Turizm ve İş merkezi projesi 1988 de Doruk Pamir tarafından tasarlandı. Sibel Bozdoğan Arredamento Dekorasyon dergisinde Pamir'in yapıyla ilgili mimari tavrını şöyle tanımlamaktadır: Türkiye'nin 1980'li yıllardaki kültürel ikliminden soyutlamak mümkün değildir. Liberal ekonomi sloganıyla uluslararası kapitalizme açıldığımız özellikle medya iletişim ve enformasyonda "çağ atladığımız" bu dönemde kültürel ve mimari panoramamızın da Post modernleştiğini görüyoruz. Dergi yazılarından, sempozyumlarda söylenenlerden ve inşa edilenlerden "modernizmin kimliksizliğinden ve sterilliğinden" kurtuluşun, çoğu kez biçim oyunları yapmak, Batıdaki son modaları takip etmek, bir yandan tüketim biçimlerimiz ve kültürel yaşantımız süratle globalleşir, yapı tiplerimizin batıdakinden farkı kalmazken diğer yandan kültürel kimlik, gelenek, otantiklik söylemlerine ağırlık vermek biçiminde ortaya çıkıyor. Doruk Pamir yeni güç odaklarıyla ve kültür kalıplarıyla eklemlenme sonucu, tarihe göndermelerin biçim ve imajla değil, tektonik bir tavırla yapılması bile post modern Türkiye'nin çehresini yansıtmaktan kurtulamıyor.

Şekil 3.12: Cumhuriyet gazetesinden 1988, manşet "Yedi Tepeli Şehre Yeni Merkezler".

Yasal Durum:

Mart 1982'de turizmi geliştirmeyi amaçlayan 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Yasası" çıkarıldı. Yasa, ülkeye döviz girdisi sağlayacak turistik yatak sayısını artırmak adına en önemli teşviki yatırımcıya 49 yıllığına ucuz kamu arazisi tahsis etmek şeklinde görüyordu. Ayrıca bu arazilere yol, su, elektrik ve telekomünikasyon gibi altyapı

hizmetlerinin de devlet tarafından öncelikle yapılmasını öngörürken, tesislerin yapım ve donanımı için de inşaat ve tefriş kredilerini düşük faiz ve uzun geri ödeme takvimleriyle başlatıyordu. Günümüzde bu yasanın hala yürürlükte olmasının nedeni, Anayasa'nın geçici 15. maddesi, 12 Eylül 1980'de yönetimi ele alan askeri idarenin 1983'deki ilk genel seçimlere kadar yürürlüğe koyduğu tüm yasa ve kararnameler hakkında Anayasaya aykırılık savıyla dava açılamayacağını hükme bağlamaktadır. 1982 yılında yürürlüğe giren, bir anlamda anayasasız bir ortamda devreye sokulan bu yasa bu dokunulmazlık içinde tüm hukuksal çelişkileriyle birlikte devrededir.

Mekansal etkiler-sınırlar:

Sunum, temsil, pazarlama "Dünya Kenti İstanbul", çokmerkezlilik, öyküleştirme, tarihsellik vurgusu, koruma ile ilgili tartışmalar (Şekil 3.11, Şekil 3.12, Şekil C. 15**,** Şekil C. 16**,** Şekil C. 17)

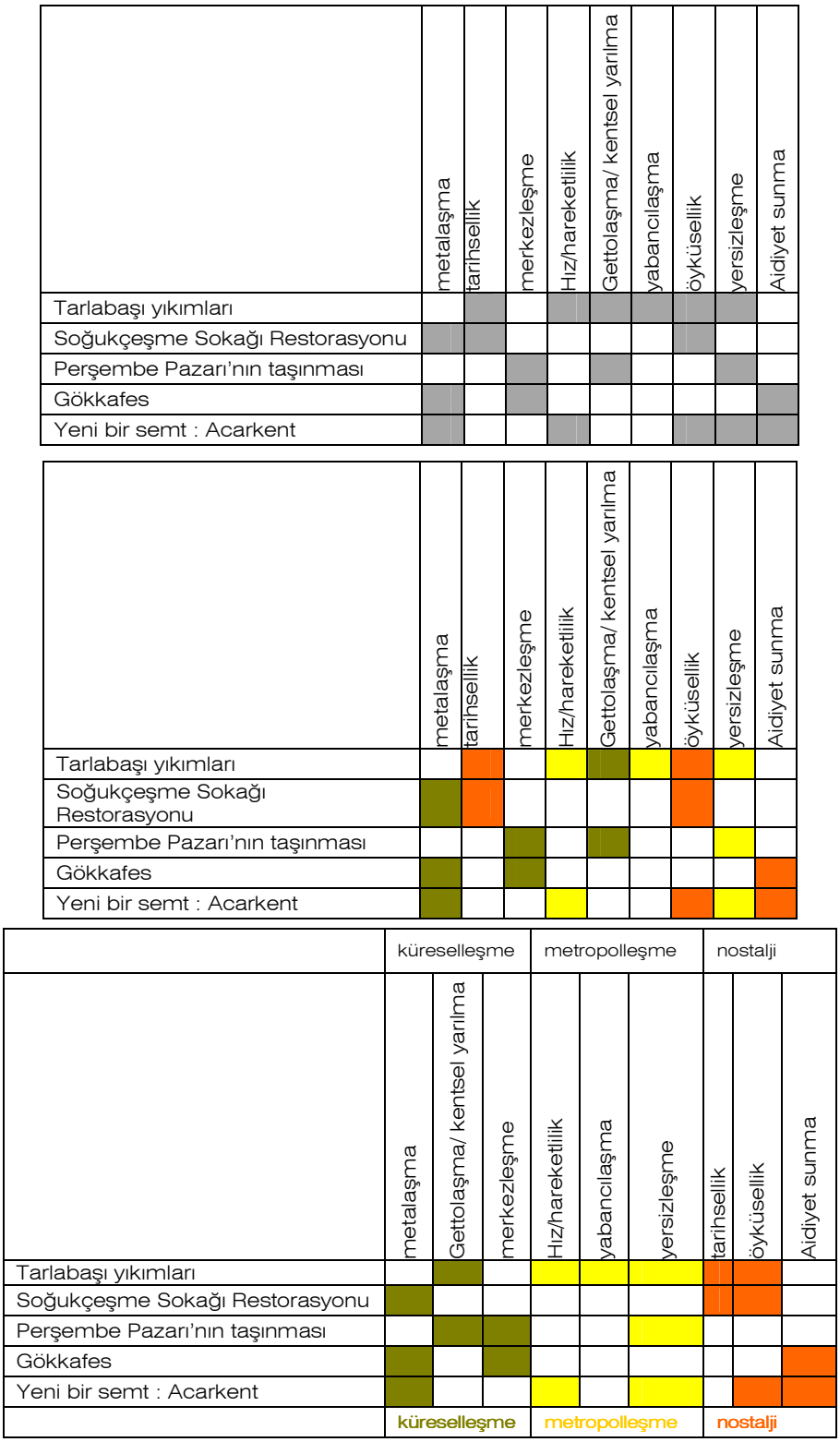
3.3 Yorumlar ve Yeniden Konumlanmalar

Toplumsal olayların, mekanların ve söylemlerin birlikte temsil edildiği bir düzlem, bize aralarındaki ilişkiyi yorumlama, hakkında konuşabilme imkanı vermektedir. Mekandaki olaylar dizisi yani tanımlamamız çerçevesinde Sahne-mekanlar, zaman boyutunun da girmesiyle tek, özel bir nitelik kazanmaktadır. Tekrar etmeyen bu olaylar ancak betimlenebilir. Hakkındaki sayısal nitelikler, sahne-mekanları tanımlamak için yetersiz kalmakta ya da ancak bir yönüyle açıklamaktadır. Söylem oluşturma, o söylem içinde temsil edilme kolay formüle edilemez bir şeydir. Örneğin, Tarlabaşı Yıkımları hakkında çıkan yayınların sayısı, ancak gündemde kalma açısından yorumlanabilir.

Bu nedenle, seçilen bu sahne-mekanların popüler yazılı medyadaki temsilleri üzerine bir içerik çözümlemesi yapılmış ve bu çözümleme haritalanmaya çalışılmıştır.

Çözümleme'nin genel yöntemi, sahne-mekanları seçmek, popüler yazılı medya içinde konuyla ilgili olan dokümanı belirlemek, seçilen kavramlar ile ilişkilendirmek, kavramların hangi söylemler ile ilgili olabileceğini belirleyerek gruplamak olarak özetlenebilir.

Bu haritalama için, Bertin'in "İlişkisel Katmanlaştırma" olarak ortaya koyduğu okunabilir haritaları örnek alınmıştır. (Daha detaylı bilgi için bkn. "Semiology of Graphics").

Şekil 3.13: Küreselleşme, metropolleşme ve nostalji söyleminin oluşumu

İlişkisel mekansal temsil dilleri birbirine tercüme edilmesi olanaksız dillerdir. Bu iki dilin arayüzüne mahkum kent araştırmacıları yeni stratejiler geliştirmek zorundadır. Sosyal mekanı haritalamak, toplumbilime yepyeni, a priori olmayan ilişkisel bakış açıları kazandırmaktadır. Herhangi boyutta bir veri tablosunu katmanlaştırmak, anlaşılabilir, izlenebilir kılmak olanaklıdır (Güvenç, 2007).

Seçilen Sahne-mekanların kendileri dışındakilerle benzer ilişkiler içindeki saptama problemi, ilişkisel katmanlaşma ile çözülebilir. İlişkisel katmanlaştırma mekansal birimler üzerinden yapıldığında etkin, ayırt edici, geçerli ve çok boyutlu lejant kategorileri elde edilebilir. Bu haritalamanın esası, sahne-mekanların, coğrafi ve kronolojik özelliklerinden arındırıp, birbirine benzer söylem örüntülerini yakınlaştırmak biçimindedir (Şekil 3.13).

4. SONUÇ

"Söz uçar, yazı kalır."

Günümüz kuramcılarının pek çoğu, çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerin, mimarlık söyleminin oluşumunu etkileyeceğini, mimarlık söyleminin kendi özerk bilgi alanı içinde kalamayacağını dile getirmektedir. Mimarlık araştırmalarının konuları ve yöntemleri, farklı disiplinlerle olan etkileşimden etkilenip çeşitlenirken, popüler kültür alanı hala derinlikli ele alışa kavuşamamıştır. Bu alanda eleştirel okumalar yapmak isteyenlerin önemli bir kesimi, popüler kültürün kitleleri olumsuz yönde etkileyici ve dönüştürücü olması ön kabulüyle çalışma alanı ile aralarına negatif bir mesafe koymaktadırlar.

Kentsel söylemler, kentsel bağlamı oluşturan, kentin fiziksel yapısını tanımlayan her türden unsurun (mimarlığın kapalı bilgi dünyasına ait üretimler ve erk sahiplerince ortaya konmuş kentsel sistemlere eklemlenen ya da mevcut bir oluşumu dönüştüren projelerin tümü), kentsel gerçekliğin dil üzerinden yeniden kurulmasıyla oluşmuş bir katmandır. Bu katman, bazı kavramsallaştırmalara dayanan kentsel gerçekliği daha belirginleştirir. Kentin mekansal pratikleri ile kent üzerine bilgi üreten söylem pratikleri (kentsel gerçeklik ile söylem üzerinden kurulan temsili gerçeklik) kimi zaman örtüşmekle birlikte, kimi zaman olmayan bir idealin tezahürü de olabilmektedir. Kentsel gerçeklikten beslenen söylem katmanı, kimi zaman gerçekliği aşan bir "dev aynası" işlevi de görebilir. Burada popüler medyanın, kentsel söylemleri ortaya çıkaran, dönüştüren, parlatan, cilalayan ya da gölgeleyen bir sahne, bir ekran gibi çalıştığını görürüz.

Bu çalışmada, kentsel söylemlerin, o söyleme veri oluşturacak mekansallıkları tasarlayanların, kentsel mekanı yapısal olarak üretenlerin metinlerinden olduğu kadar, popüler medyadaki temsillerden de beslendiği hipotezinden yola çıkılmıştır. Bu yargının özellikle mimarlığın kamusal alan tarafından tanımlandığı, gündelik yaşamımıza girerek meslekten olmayanlarca da konuşulduğu 1980'li yıllar ve sonrası için doğru olduğu savı öne sürülmüştür. Bu hipotez doğrultusunda, öncelikle, kentsel söylemleri oluşturan kaynaklar, Seksenli yıllar özelinde aktörler ve mekan politikaları üzerinde durulmuştur.

Kentsel söylem ve popüler kültür arasındaki kolay formüle edilemez ilişkinin çözümlenmesinde Seksenli yıllar (1980 -1990 aralığı) ve özelinde İstanbul'un seçilmesinin gerekçelerinin güçlü olduğu görülmektedir. Çünkü seksenli yıllar, tüm dünyada ekonomik, politik sosyal dönüşümlerin yaşandığı, ülkemiz açısından 1980 yılında ordu'nun yönetime el koyması sonrasında seçilen hükümetlerin aldığı liberal ekonomik kararlarla birlikte hızlı sosyal ve kültürel değişimlerin yaşandığı yıllardır.

Seksenler İstanbul'unu konuşulmaya değer kılan bir diğer özellik, bugünün pek çok kentsel yaklaşımının, kentsel politikalarının önünü açan, tartışmalı ve kamu yararını hiçe sayan uygulamalar için örnek oluşturmasıdır. Bugünün kentsel hesaplaşmaları genellikle seksenlere faturalanır ya da seksenlerden başlar. Bu bir yakın tarih bağlamı değildir, seksenlerin kapanmamış hesabından kaynaklanır. Ayrıca Seksenler kentin biraradalığını söken, parçalayan bir zaman-mekan duygusu yaratmıştır. Hala tamamlanmamış parçalarıyla, başlangıç evresi bir enkazı temsil eden kentsel projeler, tartışmalı yenileme/restorasyon çalışmaları, hangi zamana ait olduğu bilinemeyen ya da sürekli bir damga gibi dimağlara kazınan zaman dışılıkta ve zaten kentsel mekanizmalarla hiç barışık olmadığı için mekansızlıkta, kentin içinde sudaki yağ lekeleri gibi durmaktadır. Hem kentten ayırmak imkansızdır, hem de kente eklemlenip onun bir parçası olamamaktadır.

İstanbul, kendine atfedilen "Dünya kenti" etiketini taşıyabilecek, tarihsel mirasa, turistik çekim gücüne, finans ve iş dünyası için merkez özelliklerine sahip olarak, bu değişim ve dönüşümlerin gerçek anlamda hem kendisini, hem temsillerini taşıyan bir sahnesidir. Bu çalışmanın, Seksenli yıllarda gündelik yaşamın "hafiflediği", "şeffaflaştığı" ve böylelikle popülerleştiği bir ortam ve bu ortamdan beslenen (ve bu ortamı besleyen) söylemleri anlayabilmek için yapıldığı düşünülürse, popüler kültürü, o kültürü beslediğini düşündüğümüz medyayı ele alması kaçınılmazdır.

Popüler kültür çalışmalarının olanak ve koşullarının araştırılması, bilimsel ölçütlerin ortaya konması bir doktora tez çalışması açısından önemlidir. Fakat popüler kültürün kendine özgü koşulları bu evrensel bilimsel ölçütleri oluşturmada yeni açılımlar, olanaklarla birlikte riskleri de beraberinde getirmektedir.

1960'tan bu yana gelişen yeni kültür araştırmaları, sıradanlaşarak toplumsal bir örüntüye yol açan popüler kültürü sorgulamak ve olası direnç noktalarını okuyabilmek açısından önemli görülmeye başlamıştır. Tek bir yaratma anından uzaklaşarak, sayısız kere yenilenme becerisi oluşturma olarak kabul edilebilecek,

yeniden okuma/ yeniden üretme pek çok farklı yorumu, tartışmayı bünyesinde taşıyabilir.

Popüler kültür tartışmalarını önceleyen dönemdeki halk kültürü-yüksek kültür gibi ayrımlar kültürel üretim koşullarının değişmesiyle tartışmaya açılmışlar ve yeniden tanımlanmaları gerekmiştir. Popüler kültür çalışmalarının, incelediği alan tarafından dikkate alınmadığı yönündeki eleştirinin büyük ölçüde geçerliliğini kaybettiği söylenebilir. Yüksek kültür ile kitle kültürü arasındaki ayrım ortadan tamamen kalkmamış olsa da aralarındaki sınır özellikle seksenler sonrasında muğlaklaşmıştır. Birbirinden keskin sınırlarla ayrılmayan bu iki alanın neresinde durduğu tam olarak kavranamayan pek çok materyal, ürün, popüler yazılı medya, kültür hayatımızı, yargılarımızı, düşüncelerimizi, söylemlerimizi şekillendirmektedir. Popüler kültür metinleri anlam çokluğunu, ucu açıklığı taşırlar ve üretken okumayı gerektirirler.

Popüler kültür çalışmaları uzun süre pek çok akademik çevrede ciddiye alınmamıştır. Gündelik hayatımızda oldukça önemli bir rolü olan popüler kültür çalışması pek çok alanı kapsayabilir. Popüler kültür çalışmaları bugün daha sıklıkla kültürel çalışmalar, kültürel eleştiri olarak tanımlanmaktadır. Bunun nedeni çalışmanın özünün popüler olanı aramaması, arkasındaki çözümlemeye yönelik olmasıdır.

Bu tez çalışmasında da popüler kültürün yazılı medya aracılığıyla kentsel söylem oluşturma becerisi çeşitli kavramsallaştırılmalar ile modellenmiştir. Çeşitli kavramsal motiflerin toplumsal farklılaşmanın yeni eksenleri olarak öne çıktığı ve zihinlerde "anlam haritası" oluşturma potansiyeli taşıyan metinlerin analiziyle yeni kent tanımlarını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Popüler medyanın gündemi yakalayan ve söylem oluşturan metinsel sahnesi, gazete yazıları, karikatürler, dergi kapakları, reklamlar, yazı dizileri, sararan yapraklarıyla, ciltlenmiş olarak kütüphanelerin depolarına, bir araştırmacının belki bir gün belki hiçbir zaman gelecek çağrısında yeniden kurulmak üzere, kapanır. Ama kimi zaman kendine bu sahnede kısmen yer bulmuş metinler, yazarları, çizerleri tarafından gazete ve dergi sayfalarından kitaplara dönüştürülür[*]. Metinsel sahne kendine başka bir hayat bulmuştur.

---

[*] Bu kitapların bazıları (sosyoloji kökenli yazarların yazdığı Can Kozanoğlu, "Cilalı İmaj Devri", Nurdan Gürbilek, "Vitrinde Yaşamak", Rıfat Bali, "Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a", karikatür sanatçılarının

“Söz uçar, yazı kalır”. Dönemin ruhunu taşıyan popüler kültür, üzerine yapılacak araştırmalarda aynı zamanda toplumsal bir bellek toplayıcı olarak çalışacak yeni araştırmalar, makaleler, tezler ve kitaplar için potansiyel taşımaktadır. Daha önceki satırlarda altı çizildiği gibi, yeniden konumlandırmalar/ okumalar ile yeni tartışma alanları açan popüler kültürün yeniden incelenmesi ile mimarlıkla birbirine değdiği noktalarda farklı açılımlar ile yeni tartışma alanlarının oluşması mutlaktır. Popüler kültürü mimarlık ve kentbilim araştırmalarında araçsal olarak kullanırken önemsenmesi gereken, popüler kültürün yanılsatıcı dev aynasının gerisindeki toplumsal dinamikleri okuyabilmek için eleştirel bir mesafe ile bakma gerekliliğidir.

---

seksenlerde çeşitli yerlerde yayımlanan karikatürlerinden derlediği Semih Balcıoğlu “Güle Güle İstanbul”, Latif Demirci, “Nostaljisi Kandilli”, Latif Demirci-Behiç Pek, “Cırcırböceği Muhlis Bey ve Yavlum Mithat…”gibi karikatür kitapları) referans oluşturma gücüne sahiptir. Bu çalışma için de ilham verici olduğu söylenmelidir.

KAYNAKLAR

Akbal Süalp, Z.T., 1999. Mevzini Savun Diyor, Sefil Fare, *Birikim*, **123**, 76-82

Ahıska, M., ve Yenal, Z., 2006. Aradığınız Kişiye Şu An Ulaşılamıyor: Türkiye'de Hayat Tarzı Temsilleri, 1980-2005, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.

Arık, B., 1997. 1980 sonrası Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Değişim ve Karikatürün Değişen İşlevi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.

Balcıoğlu, S., 2004. Güle Güle İstanbul. Can Yayınları. İstanbul.

Bali, R., 2002. Tarz-ı Hayattan Life Style'a , Yeni Yaşamlar, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar, İletişim, İstanbul.

Bartu, A., 2000. Eski Mahallelerin Sahibi Kim, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, pp.43-60, derleyen. Keyder, Ç., Metis Yayınları, İstanbul.

Barthes, R. 1998. Çağdaş Söylenler, İstanbul. Metis.

Başaran, M., 1996. Yapı-çözüm ve Kaynak sorunsalı; M. C. Anday'ın Kaynakları, *Defter*, **27**, 95-121.

Belge, M., 1983. Popüler Kültür Eleştirisinin Güçlüğü, *Tarihten Güncelliğe*, Alan, İstanbul.

Berman, M., 1994. Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, çev. Altuğ, Ü.- Peker, B.,İletişim, İstanbul.

Bilgin, İ., 1985. Modern Mimarlık Hareketinin Mimarlık Yayınlarında Ele Alınışı Ve Yayınların Uygulamaya Etkisi, *Mimarlık*, **5**/**6**, 36.

Bilgin, İ., 1995, Modernleşmenin Kentteki İzleri, *Defter*, **23**, 86.

Brodsky Lacour C., 1996. Lines Of Thought, Discourse, Architectonics, And The Origin Of Modern Philosophy, Duke University Press, Durham and London.

Bulut S., ve Yaylagül L., 2004. Türkiye'deki Yazılı Basında Yargıtay ve Mafya İlişkisine Yönelik Haberler, www.ilet.gazi.edu.tr/iletisim_dergi

Burke, P., 2006. Kültür Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Buss, S., 2003. Redeeming Ceausescu's "Grotesque Legacy", *Scroope; Cambridge Architecture Journal*, **15**, 90-93.

Caro, R., 1974. The Power Broker Robert Moses and the Fall of New York.

Cosgrove, D. 1999. Introduction, in *Mappings*, pp.2, Reaktion books, London.

Crysler, C., G., 2003. The Writting Spaces, Discourses of Architecture, Urbanism, and the Built Environment, 1960-2000, Routledge, New York.

Çetin, M., 2007. http://www.metropolistanbul.com/, Kamusal alanın şifresi: Bir Yazın Olarak Kent; Biçimsel Dili Olarak Mimarlık ve Grameri Olarak Geometri

Deleuze & Guattari, 2004. A thousand plateaus : capitalism and schizophrenia; pp. 12, translation and foreword by Brian Massumi, Continuum, London : New York.

Demircan, Ö., 2000. İletişim ve Dil Devrimi, Yaylım Yayıncılık, İstanbul

Demirci, L., 1993. Nostalcisi Kandilli, İletişim Y. İstanbul.

Duru, B., ve Alkan, A., 2002. 20. yüzyıl Kenti,

Ekinci, O., 1994. İstanbul'u Sarsan 10 Yıl, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul

Emirbayer, M. "Manifest for a Relational Sociology." The American Journal of. Sociology, Volume 103, Number. 2. (Sep., 1997), pp. 281-317.

Eryılmaz, T., 2002. "Haber Dergiciliği: Bir Tür 'Hatırlıyorum' Yazısı", *Birikim*, **152/153**, 214

Frisby, D., 2001. Cityscapes of Modernity, Polity Pres, Cambridge.

Fiske, J., 2003. Reading the Popular, Routledge, London.

Forthy, A., 2000. Words And Buildings A Vocabulary Of Modern Architecture, Thames and Hudson, London.

Foucault, M., 1981. *The Order of Discourse*, Untying the Text: a Postructuralist Reader,

Foucault, M., 1999. Bilginin Arkeolojisi, Birey Yayıncılık, Felsefe Dizisi, İstanbul

Goltz, T., 1988. İki Kentin Öyküsü, *Turing Bülteni,* **78/357,** 138-141

Gülersoy, Ç., 1995. Türkiye'ye Bir Işık'tı; Turing 1977-1993, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul

Gürbilek, N., 2001. Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi, Metis Yayınları, İstanbul

Gürer, T. ve Yücel, A., 2005. Bir Paradigma Olarak Mimari Temsilin İncelenmesi, *İTU dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, **cilt:4, sayı:1**, 84 -96

Güvenç, M., 2007. Kişisel Görüşme, "İlişkisel Kartoğrafyaya Davet" başlıklı seminer, Taşkışla, 13.03.2007.

Hacısalihoğlu, Y., 2000. Küreselleşme, Mekansal Etkileri ve İstanbul, Akademik Düzey Yayınları, İstanbul.

Işık O., 1995. Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları, *Birikim,* **68-69***,* 98-105.

Işık O., 1995. "1980 Sonrası Türkiye'de Kent Ve Kentleşme", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 782-801, İletişim, İstanbul.

İşigüzel, Ş., 2006. "Patatesler ve Bellek", 02.07.2006 tarihli Radikal 2 gazete yazısı

Jach, A., 1999. Şehrin Katmanları, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Kandiyoti, D., 2003. "Parçaları :Yorumlamak", *Kültür Fragmanları, Türkiye'de Gündelik Hayat*, 15-33, Metis İstanbul.

Kocaman, A., 1997. Dilbilim Söylemi, *Söylem Üzerine*, 17-37, Ed. Kocaman, A. Ruhi, Ş., Zeyrek, D., Doltaş, D., Öner, I., B. & Doğan, G, Hitit Yayınevi, Ankara.

Kracauer, S., 1997. “on Employment Agencies”, *Rethinking Architecture*, pp.10**,** ed. Leach, N., London, Routledge, 1997.

Kozanoğlu, C., 2001. Cilalı İmaj Devri, Metis Yayınları, İstanbul.

Kozanoğlu, C.,1995, 80’lerde Gündelik Hayat, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 596-600, İletişim, İstanbul.

Leach, N., 2002, Erasing the traces: the ‘denazification’ of post revolutionary Berlin and Bucharest, *The Hieroglyphics of Space*, 80-92, Routledge, London.

Leach, N., 2002. Hieroglyphics Of Space, Reading And Experiencing The Modern Metropolis, Routledge, London.

Lefebvre, H., 1991. Production of Space, Blackwell, Oxford.

Lefebvre, H., 1998. Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis, İstanbul.

Lowenthal, D., 1985. The Past is A Foreign Country, Cambridge University Press, Cambridge.

Markus, T. & Cameron, D., 2002. The Words Between The Spaces, Buildings and Language, Routledge, London.

Nora, P., 2006. Hafıza Mekanları, Kültür Tarihi Dizisi, Dost Kitabevi, Ankara

Ocak, E., 1996. Kentin Değişen Anlamı, *Birikim*, **86**/**87**, 32-41.

Oktay, A., 2002. Metropol ve İmgelem, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Öncü, A., 1999. İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı, *Birikim*, **123**, 26-34.

Öncü, A., 2000. “İstanbullular ve Ötekiler”, *İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında*, pp.118, Der. Ç. Keyder, Metis Yayınları, İstanbul.

Read, A., 2000. Architecturally Speaking, Practices of Art, Architecture and the Everyday, Routledge, London.

Ruhi, Ş., 1997. Söylem ve Birey, *Söylem Üzerine*, 17-37, Ed. Kocaman, A. Ruhi, Ş., Zeyrek, D., Doltaş, D., Öner, I., B. & Doğan, G, Hitit Yayınevi, Ankara.

Sağnak, M., 1996. Medya-Politik (1983-1993 Yılları arasında Medya-Politikacı İlişkileri), Eti –Yön Yayıncılık, İstanbul.

Sargın, G., A., 2002. Aklın Bir Anlık Durgunluğu Sanallık ve Mekan Üzerine tezler, Mimarlık ve Sanallık, Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi, Boyut, İstanbul.

Sargın, G., A., 2003. Popüler Kültür, *Arredamento Mimarlık*, **2003/6**, 39

Simmel, G. 1997. Metropol ve Zihinsel Yaşam, *Cogito: Kent ve Kültürü*, **8**, 81-89.

Soja, E., 2000, Six Discourses On The Postmetropolis, *Imagining Cities*, pp.19-30, Eds. Westwood, S. & Williams, J, Routledge, London.

Stokes, M., 2003. "Gündelik Yaşamı Tanımak", *Kültür Fragmanları, Türkiye'de Gündelik Hayat*, 321-336, ed. Kandiyoti, D. & Saktanber, A, Metis İstanbul.

Storey, J., 2000. Popüler Kültür Çalışmaları, Kuramlar, Metotlar, Babil Yayınları, İstanbul.

Tanyeli, U., 2007. Mimarların Hafızası ve Yassıltılmış Geçmiş, *Zaman-Mekan, Mimarlık ve Felsefe Sempozyumu 3*, YEM Yayın, İstanbul (Basım aşamasında)

Tanyeli, U., 2000. 90'lar Türkiye'sinde Mimarlık: Metropolleşme ve Metropole Direnme, *Mimarlık Yıllığı: Türkiye'de Mimarlık* , Koleksiyon Yayınevi, İstanbul.

Tanyeli, U.,1990. Mimarlık Terminolojilerinin Doğuşu Üzerine Bazı Gözlemler, Mimarlık, **3,** 38-44

Trigg, D., 2006. The Aesthetic of Decay: Nothingness, Nostalgia, and the Absence of Reason, Peter Lang Publishing, London.

Uz Sönmez, F., 2005. Tarlabasi, A Fragment of Istanbul, *Scroope Cambridge Architecture Journal*, **17**, 72-77.

Vesely, D., 1996. Architecture and Ambiguity of Fragment, in *The Idea of the City*, pp.109-121, ed. Middleton, R., Architectural Association, London & MIT Press, Cambridge, Massachusets.

White, H., 1978. Tropics of Discourse Essays in Cultural Criticism, John Hopkins University Press, London

Yücel, A., 1981. Mimarlıkta Biçim ve Mekanın Dilsel Yorumu Üzerine, İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Y., İstanbul

Yücel, A., 2005. Mimarlıkta Dil ve Anlam, Felsefeden Mimarlığa Bakışlar Dizisi 1, TMMOB, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, İstanbul.

Zeyrek, D., 1997. Söylem ve Toplum, *Söylem Üzerine*, 38-66, Ed. Kocaman, A. Ruhi, Ş., Zeyrek, D., Doltaş, D., Öner, I., B. & Doğan, G, Hitit Yayınevi, Ankara

EKLER

VİTRİNKENT	
Kentsel Vitrin Nesnesinin özelliklerinin nasıl olduğuna yönelik referanslardan yoksun vurgusu: Yepyeni, Çok Boyutlu, Çağdaş	
Sahip olunan her şeyin bir statü simgesi olarak sergilenmesi: Çöp Kutusu	

Şekil B. 1: 10.01.1987- Hürriyet Gazetesi, 05.09.1987-Gırgır

VİTRİNKENT

Tarihsel geçmişi ve böylelikle meta değeri olan Kamusal mekanların, kentsel vitrin nesnesine dönüştürülmesi

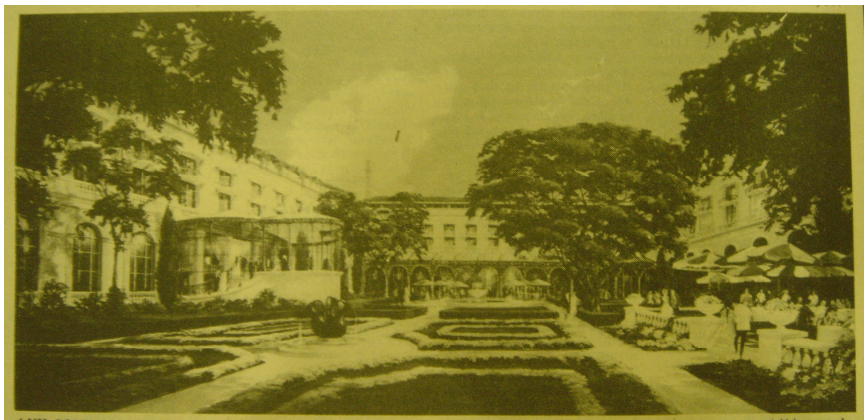

TURİSTİK OTEL — Mükerrem Taşçıoğlu Çırağan Sarayı'nın 2.5 yıl sonra eski durumuna getirileceğini söyledi. Bakanın açıklamasına göre Çırağan, 300 odası, balo salonu, çarşıları ve diğer turistik tesisleriyle, Boğaz'da gereksinmelere yanıt veren bir otel olacak.

Turizm Bakanı'nın turistik İstanbul projesi:

Boğaz'daki okullar turistik otel olacak

Kamusal mekanlardan biri olan üniversitenin 4 yıl sonra sahip olacağı yeni mekanların müjdesiyle kentsel meta- otel olarak sunulması

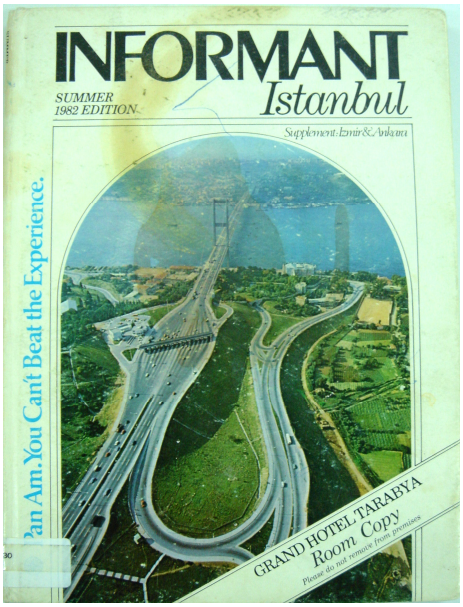
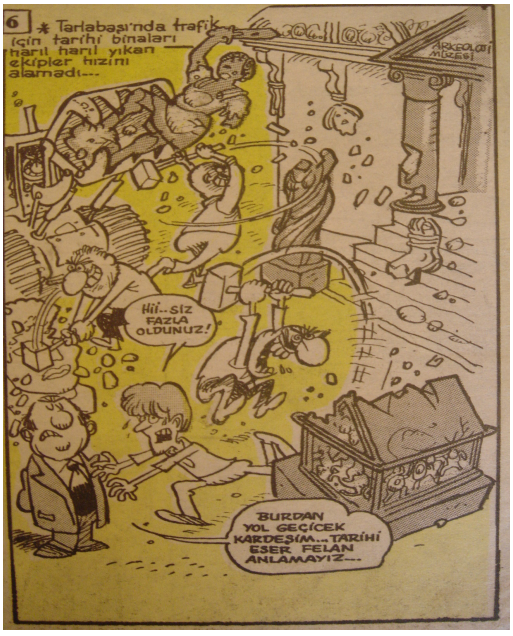
4 YIL SONRA — Düzenleme çalışmaları 4 yılda tamamlanacak olan beş yıldızlı Taşkışla Oteli'nde Boğaz ve Marmara'ya hâkim terasların yanı sıra bin kişilik bir ziyafet salonu, bir gece kulübü, çay salonu, çeşitli restoranlar, kapalı ve açık yüzme havuzları, cimnastik salonu ve tenis kortları da bulunacak.

Taşkışla Oteli, 49 yıl sonra devletin olacak

Kentsel vitrinin insanların kendi asıl problemlerine yabancılaşarak sahiplenilmesi

Şekil B. 2: 28.01.1985-Cumhuriyet, 31.01.1985 Cumhuriyet, 1986-Gırgır.

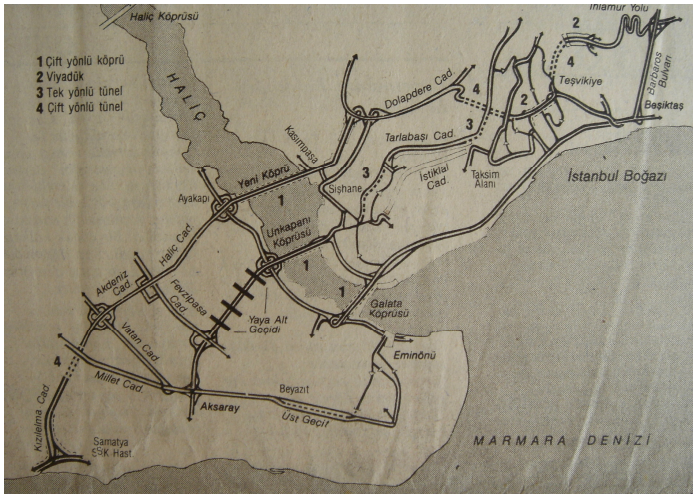
OTOYOLKENT	
Boğaz Köprüsü'ne bağlanan çevre yolların, kentsel temsilde ön plana çıkarılmasına	
Yol yapımının meta değerine vurgu	
Yol yapımı için her şeyin meşru olduğu düşüncesine bir eleştiri	

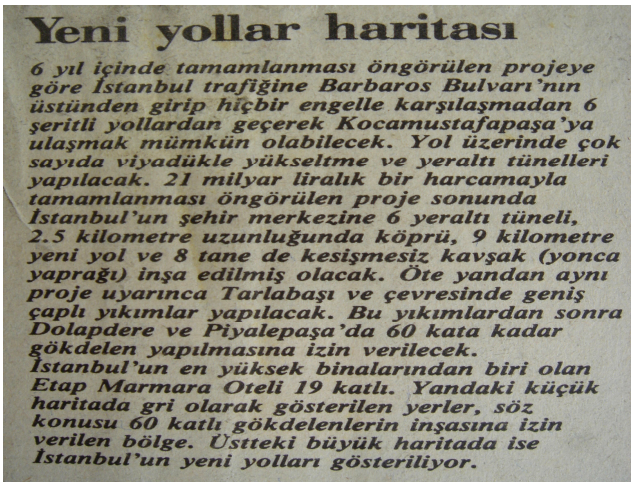
Şekil B. 3: 1982 - Informant Şehir Rehberi, 22.11.1987 - Yeni Gündem, 05.09.1987 - Gırgır.

OTOYOLKENT

Yollarla örülmüş kent ağını vurgulayan bir harita ve açıklaması

Vurgular: hiçbir engelle karşılaşmadan ulaşılabilecek uzak semtler, sayısal övgüler, 6 yer altı tüneli, 2.5 m. Uzunluğunda köprü, 9 km yeni yol, 8 tane kesişmesiz kavşak, 60 kata kadar izin verilen yeni gökdelen bölgesi ve tabii zorunlu gereken yıkımlar

Yeni yollar haritası

6 yıl içinde tamamlanması öngörülen projeye göre İstanbul trafiğine Barbaros Bulvarı'nın üstünden girip hiçbir engelle karşılaşmadan 6 şeritli yollardan geçerek Kocamustafapaşa'ya ulaşmak mümkün olabilecek. Yol üzerinde çok sayıda viyadükle yükseltme ve yeraltı tünelleri yapılacak. 21 milyar liralık bir harcamayla tamamlanması öngörülen proje sonunda İstanbul'un şehir merkezine 6 yeraltı tüneli, 2.5 kilometre uzunluğunda köprü, 9 kilometre yeni yol ve 8 tane de kesişmesiz kavşak (yonca yaprağı) inşa edilmiş olacak. Öte yandan aynı proje uyarınca Tarlabaşı ve çevresinde geniş çaplı yıkımlar yapılacak. Bu yıkımlardan sonra Dolapdere ve Piyalepaşa'da 60 kata kadar gökdelen yapılmasına izin verilecek. İstanbul'un en yüksek binalarından biri olan Etap Marmara Oteli 19 katlı. Yandaki küçük haritada gri olarak gösterilen yerler, söz konusu 60 katlı gökdelenlerin inşasına izin verilen bölge. Üstteki büyük haritada ise İstanbul'un yeni yolları gösteriliyor.

Yol yapımının kentsel alanda sınır tanımamasına bir örnek, Boğaz'da kazıklı yol

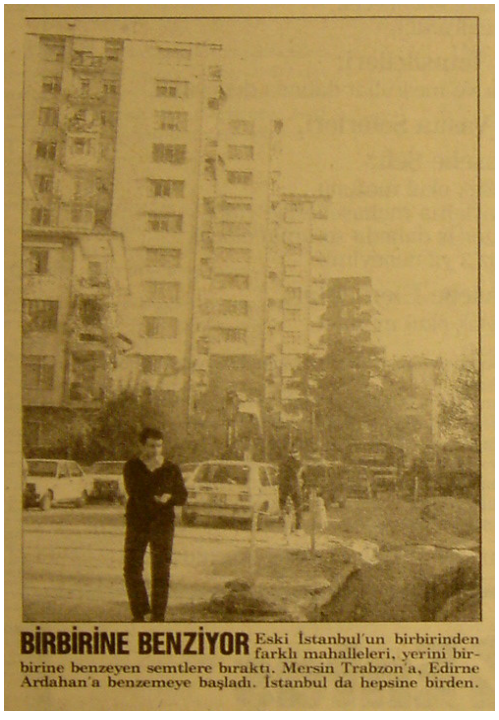
2. kazıklı yol trafiğe açıldı

olan hizmettir'' dedi. Dalan, Haliç'i temizlemeye başladıklarında da bazı menfaat gruplarının, Boğaz'a el atmayacakları konusunda bazı söylentiler çıkardıklarını, ancak kendilerinin Boğaz'a da el attıklarını belirtti. 1500 metresi

Şekil B. 4: 30.03.1986-Cumhuriyet, 26.06.1988 - Cumhuriyet

BENZEŞİMKENTİ	
Yersizleşme, bulunduğu çevrenin komşuluk bölgesinin önemli olmaması, kendisinin yeni bir semt oluşturma becerisi vurgulanıyor	
İstanbul'un tarihsel referansları çok kuvvetli olmayan bir bölgesinde, yeni üretilen bir konut sitesinin aidiyet sunma adına, sitenin adıyla, konutların tasarımıyla geçmişe öykünmesi	

Şekil B. 5: 19.02.1985-Cumhuriyet, 10.08.1986 – Nokta.

BENZEŞİMKENTİ	
Medyanın medya eleştirisi, benzeşim vurgusu	
Yersizleşme, Mersin'in Trabzon'a, Edirne'nin Ardahan'a, İstanbul'un da hepsine birden benzemesinin dile getirilmesi	

Şekil B. 6: Gırgır, 23.05.1987-Hürriyet "Ah İstanbul" yazı dizisi

MEZATKENT

Piyasa tanımlarıyla mekansal tanımların üst üste düşürülmesi

Boğaz taksit taksit gidiyor

Suriyer'de Elmaskum Plajı'nın üstünde 20 bin metrekarelik bir tepe... Sahibi İsmail Yılmaz, elinde projeleri, gözleri Boğaziçi'ne yeniden inşaat izni haberinde, bekliyor.

Pusuda bekleyen "Arap cenneti"nin planlamacısı Yılmaz anlatıyor: Yasa çıkmadan önce Abdüllatif Hamza Nuguli adlı bir Arap işadamıyla anlaştık. Araziyi ona satıp, inşaatı ben yapacaktım. Projeler hazır. 8 villa, 4 turistik tesis, gazino, 3 katlı apartman, çay bahçeleri, gazino ve yüzme havuzu. Villanın tanesi 60 milyona. Kadastroyu da yaptırdık. Tam inşaat başlayacaktı, yasa çıktı.

Suudi Prens'e satılan "Sevda Tepesi"nden sonraki ikinci "Arap turizmi tepesi"nin ortağı "Sürekli Ankara'daki yetkili mercilerle temas halinde."

İŞTE "BENİM GÜZEL TEPEM" — Boğaziçi Yasası'nın çıkmasıyla rafa kaldırılan "Arap turizm cenneti" planlayıcılarından biri de İsmail Yılmaz. Yapılacak yeni değişikliklerin "umudu" içinde bekler ve arazisini gösterirken, "Şu havaya, şu güzelliğe bakın. Buraları değerlendireceğiz. Yapacağımız villa ve tesisin içi ve çevresi ağaçlarla donatılacak" diyor. 20 dönümlük tepe, Anadolukavağı, Poyrazköy ve Rumelifeneri'ne değin uzanan Boğaziçi kıyılarının nefes kesici görünümüyle karşı karşıya..

İSTANBUL BOĞAZI

Haberi 7. Sayfada

"Meta"laşma vurgusu, mal, alıcı ve satıcı, tüm bileşenleriyle ticaretin tanımlanması

Belediye Başkanı Dalan, "Boğaz'da satış" haberlerine kızıyor

Boğaz nasıl pazarlandı?

Sorduk, anlattı

— Cidde Belediye Başkanı Farisi'ye Boğaziçi'nde arazi almak için girişim yaptınız mı?

DALAN: Arazinin sahibi olan sandığın başkanıyla bir kez görüştüm. Ne yazık ki, son yazılarınızdan dolayı Farisi artık gelmek istemiyor.

— Herhangi bir fiyat önerildi mi?

DALAN: Farisi bana bir fiyat söylemedi.

— Arazinin sahibiyle neden uyuşulamadı?

DALAN: Uyuşmazlarsa uyuştururuz.

— Satışların resmi yanı yok dediniz, ama Sevda Tepesi'nin satışı makam odanızda gerçekleştirildi değil mi?

DALAN: Olabilir. Bunun resmi bir yanı yok. Veliaht Prens benim şahsi dostum

— Sizce Sevda Tepesi'nin satış fiyatı ucuz muydu?

DALAN: Bu, alanla satan arasında bir konu. Bizi, sizi

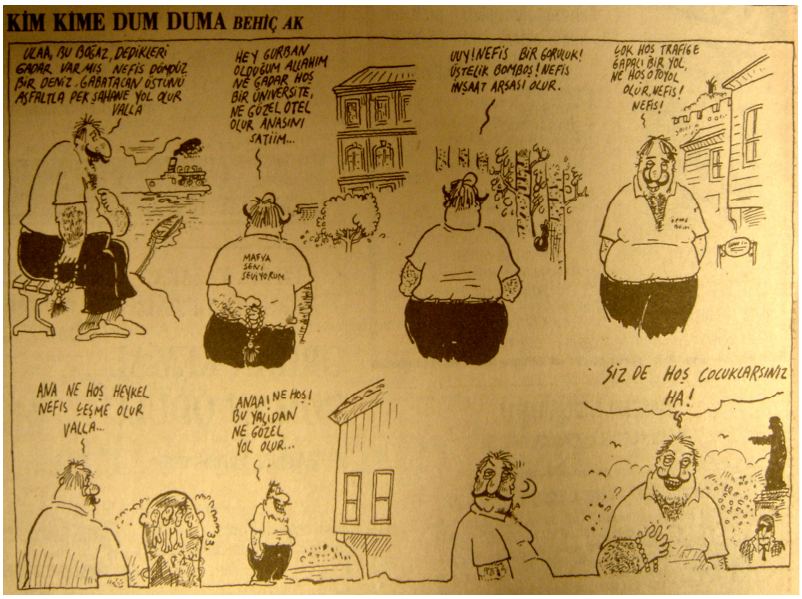
DALAN'IN TEPKİLERİ

1. Devletin arazisini mi sattık?
2. Sanki Türkiye'nin bir toprağını koparıp götürmüşler gibi niye üstünde duruluyor?
3. Olaya siyasi bir yön mü verilmek isteniyor?
4. Böyle yazıları sürdüreceklerine, ellerine birer makineli tüfek alıp Arap turistleri tarasınlar bari. Çünkü aynı şey.
5. Bu yazılar orada anında okunuyor. Türkiye'yi seven ve dostluk duyan Arap dostlarımızın bu tür yazılardan dolayı neler hissettiklerini bir bilseniz.

KEMAL KÜÇÜK

Sevda Tepesi ve onun hemen yanıbaşında Kandilli Korusunun da bir bölümünü içine alan 99 dönümlük arazi. Birincisi, Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah Bin Abdülaziz'in oldu. İkincisinde ise Cidde Belediye

Her türlü mekansal alanı, rant sağlanacak bir metaya dönüştürebilmeye yönelik bir eleştiri

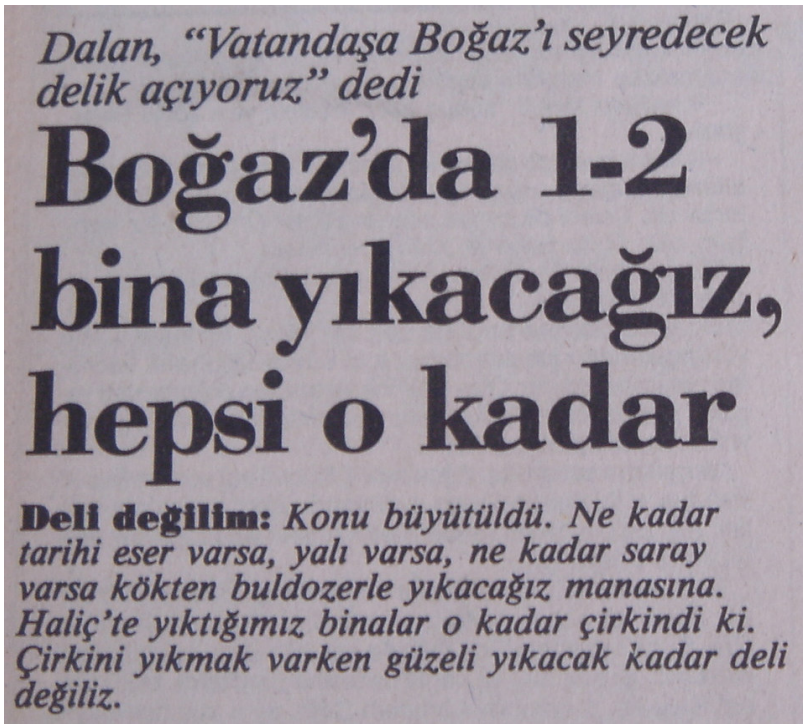
Şekil B. 7: 22.02.1985 - Cumhuriyet, 02.03.1985 - Cumhuriyet, 05.06.1988 - Cumhuriyet

MEZATKENT	
Belediye'nin kişiselleştirilerek, belediye'ye ait bir özellik olması beklenmeyen "tüccar olma" durumunun övülmesi	İSTANBUL BELEDİYESİ / DALAN YÖNETİMİ **Bir tüccar Belediye** *İstanbul Anakent Belediyesi'nin hizmetlerinin önemli bir bölümü ihale yoluyla özel sektöre devrediliyor* Son zamanlarda koridorlardaki müteahhit trafiği iyice artmıştı. Belediyenin Saraçhane'deki binasında hemen hemen her gün birçok özel şirketin yetkilisine rastlamak mümkündü. Son zamanlarda İstanbul Anakent Belediyesi Başkanı Bedrettin Dalan'ın, "artık Belediyede tüccar gibi davranmayan yönetime son verdik" açıklamalarını çağrı kabul eden ilgililer soluğu Belediyede alıyorlardı. Belediye özel sektör için iyi bir kaynaktı ve özel sektörün bu kaynağı sonuna dek kullanmaması düşünülemezdi. **Önce İETT.** İstanbul Anakent Belediyesi, uzun zamandır özel sektörle kurmayı düşündüğü birlikteliğini önce İETT'de sergiliyordu. Şimdiye değin sınırlı hatlarda çalışan halk otobüslerine İETT'nin tüm hatları açılıyordu. Artık bu otobüsler İETT otobüsleri ile aynı şartlarda çalışacaktı. Böylelikle Belediye İstanbul'da kendi başına yürüttüğü toplu otobüs taşımacılık işini özel sektörle paylaşıyordu. Aslında bu beraberlik ilk örneklerden biriydi ve Anakent Belediye yöne- *Bedrettin Dalan, Belediyenin artık doğrudan hizmet yapmayacağını, yaptıracağını söylüyor*
Söyleşide toplu konut yasasının "ortadirek" için çıkarıldığı vurgusunun akabinde, Dönemin İmar-İskan Bakanı'nın konut sorunu için önerisi.	SÖYLEŞİ / İMAR İSKAN BAKANI SAFA GİRAY **"Arabanı sat, ev al..."** *İmar İskan Bakanı Safa Giray, Nokta'nın konut sorununa ilişkin sorularını yanıtladı:* **Nokta: Toplu Konut Yasası hangi kitleyi konut sahibi yapmak amacıyla hazırlandı?** **Giray:** Şimdi tabii, Toplu Konut Fonu'nun amacı Türkiye'de ev yapımını teşvik etmek. Teşvik yapılmıştır. Onun için sübvansiyonlu kredi verilmektedir. Esas itibarıyle Toplu Konut Fonu'nun ev sahibi olmaya heveslendirdiği insanlar, küçük evde, daha az maliyetli evde oturmaya talip olan insanlardır. Bu da Toplu Konut Fonu'nun aslında ortadirek dediğimiz yöne doğru yönlenmiş olduğunu gösteriyor bize. Bugün öyle zannediyorum ki, 1'inci dereceden maaş alanların eline 100 bin liranın üzerinde para geçiyor. **Nokta: En yüksek düzeyde maaş alan bir memuru örnek alamayız.** **Giray:** Şimdi, en az alan, mesela asgari ücretle işçi olarak işe girmiş bir kişi. Bunların maliyeti de 1,5 milyon liradır devlete. **Nokta: Yani yılda ellerine 1,5 milyon lira mı geçiyor demek istiyorsunuz?** **Giray:** İşte ondan yüzde 25 vergi düşün, gerisi elinde kalır. Yani bir milyonu elinde kalır, hatta bunun üzerinde. Yani bu nedir, bu en az alandır, tamam mı? En az alanı senin benim param. Değil mi? **Nokta: Bakın, altıncı dereceden bir memur 50-55 bin civarında maaş alıyor.** **Giray:** Sırf bununla kalmıyorlardır.Sonra bir tek maaş ile karşılanmaz. İki kişi çalışır, üç kişi çalışır, değişik yan gelirler olur... Öyle söylendiği gibi, bordroda, ya da 657 sayılı kanunun katsayısına göre ortaya çıkan rakamda kalmıyor bu. **Nokta: Memurlara 1986 yılından başlayarak bir miktar konut kredisi**

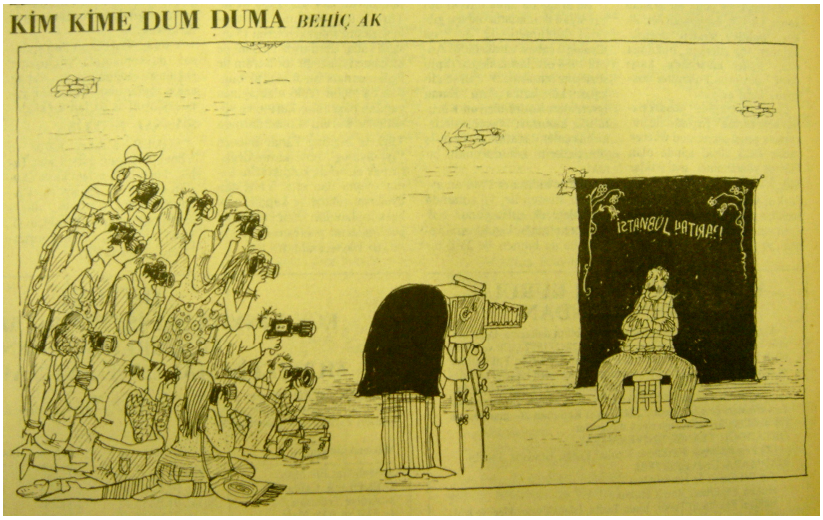
Şekil B. 8: 27.10.1985-Nokta, 03.11.1985-Nokta.

MEZARKENT	
Ölüm ve mezarla ilgili dil çağrışımları: katliam	
Ölüm ve mezarla ilgili dil çağrışımları: Cinayet	
Ölüm ve mezarla ilgili dil çağrışımları: Cinayet	
Ölüm ve mezarla ilgili dil çağrışımları gömmek	

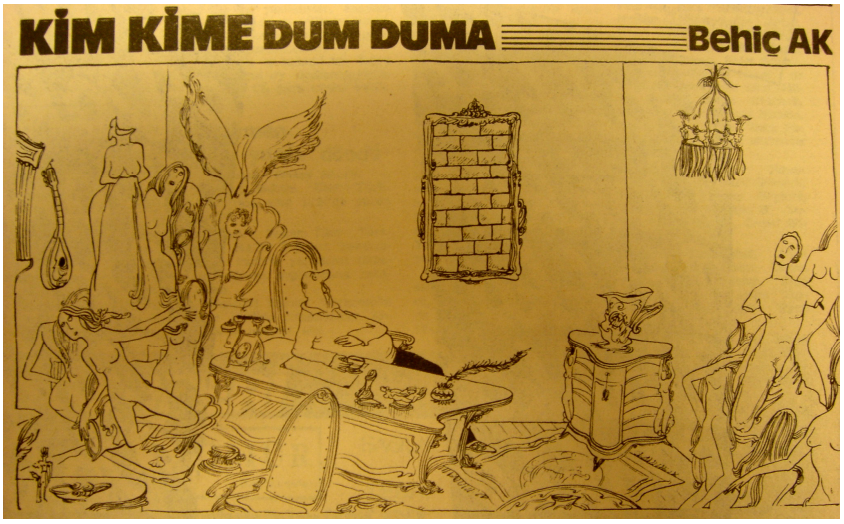
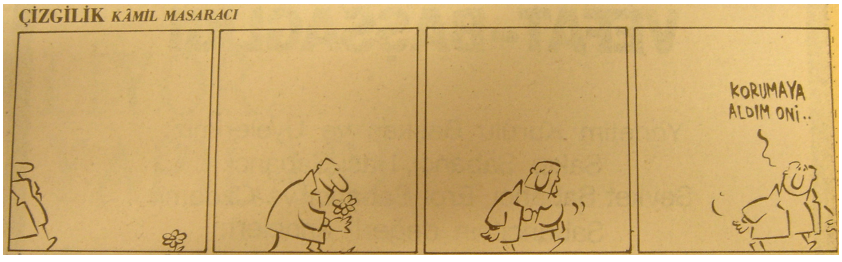
Şekil B. 9: 31.08.86 - Nokta, 26.10.1986 - Nokta, 07.07.1988 - Cumhuriyet, 22.05.1987 - Hürriyet, Ah İstanbul yazı dizisi.

MEZARKENT	
Ölüm ve mezarla ilgili dil çağrışımları	
Ölüm ve mezarla ilgili dil çağrışımları	
Ölüm ve mezarla ilgili dil çağrışımları	

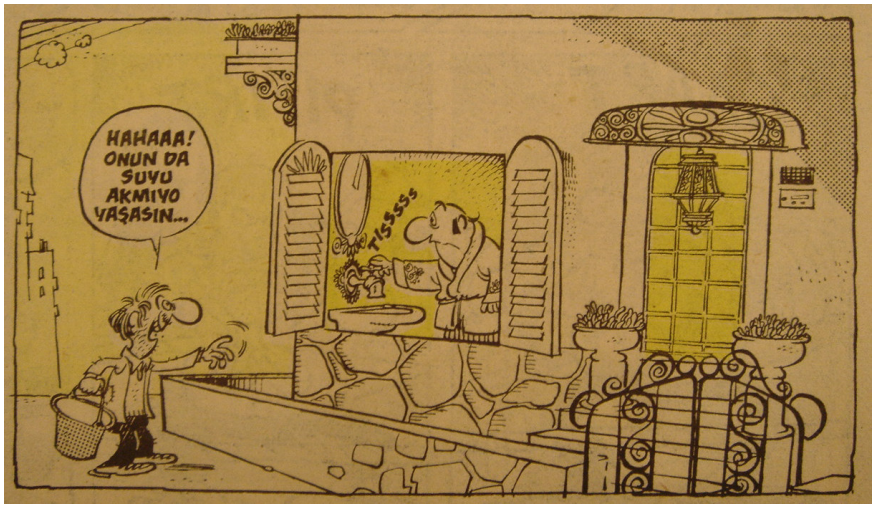
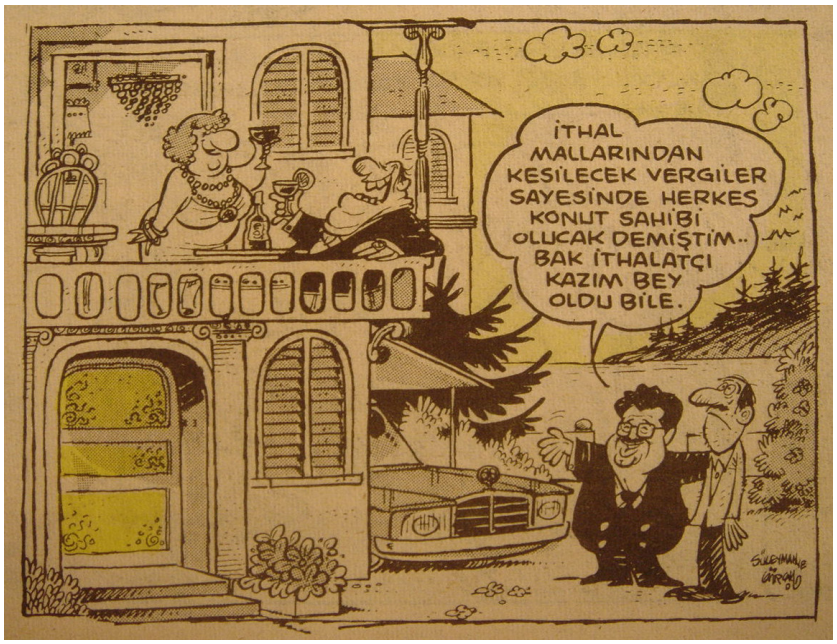
Şekil B. 10: İki gün arayla aynı gazetenin haberlerden. 12-13.04.1986 - Cumhuriyet, 10.01.1987 – Hürriyet.

MÜZEKENT	
Nadir kalmış veya eskimiş olanı, koruma değeri tartışılmadan korumaya alam, sergileme objesine dönüştürme	
Sergilemek sunmak için yeniden inşa etmek, tarihsellik tartışmaları	
Artık kullanılmayanı, değeri tartışılmadan korumaya alam, sergileme objesine dönüştürme	

Şekil B. 11: 04.04.1985-Cumhuriyet, Turing Çamlıca Tepesi broşürlerinden…

MÜZEKENT	
Nadir kalmış veya eskimiş olanı, koruma değeri tartışılmadan korumaya alam, sergileme objesine dönüştürme	
Baskın koruma içgüdüsüyle pasifleşmek, eylemden alıkoyulmak	
Koruma için, bulunduğu ortamdan tecrit etmek	

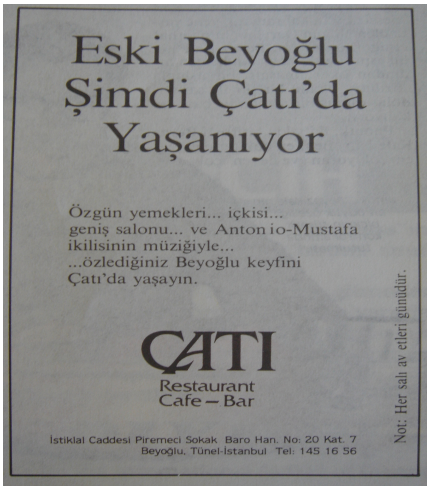
Şekil B. 12: Cumhuriyet, 23.05.1987 - Hürriyet "Ah İstanbul yazı dizisi, 08.07.1988 - Cumhuriyet

KARŞILAŞMALAR-UZAKLAŞMALARKENTİ	
Farklı olanla benzerlik kurma	
Farklı olanla yüzleşme, yüzleştirilme	
Farklı özelliklerin biraradalığına şaşırma	

Şekil B. 13: Gırgır, 07.02.1985-Cumhuriyet

MASALKENT

Özlenilen, arzu duyulanı adres gösterme

Bugün varolmayanı, yitik duygusuyla anma, bugünün mekanını yersizleştirerek gerçeklik duygusundan koparma, Bir zamanlar…

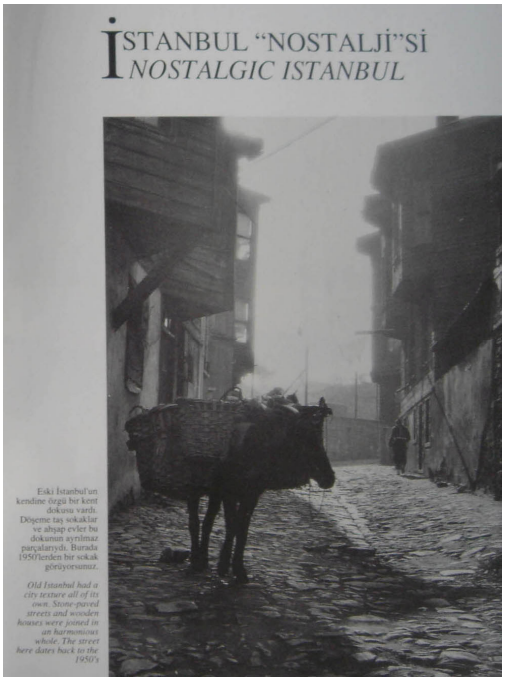

BİR ZAMANLAR BEYOĞLU — İstiklâl Caddesi'nin tramvaylı, Lebon'lu, Markiz'li günlerinden kalma bir anı. Sevgililerin İnci Pastanesi'nde buluşup bir köşeye sıkışarak profiterol yediği, çıkıp karşıdaki Atlas sinemasına girdiği günler geride kaldı. İnci pastanesi yine orada, profiterollerin tadı da değişmedi, ama o eski Beyoğlu, dolayısıyla o eski sevgililer artık yok.

Bugün var olmayanı, geçmişte olduğundan daha büyük bir tezahüratla yadetmek, öyküleştirmek

Şekil B. 14: Nisan 1986 - Nokta, 03.02.1985 - Cumhuriyet, 03.01.1987 - Hürriyet "Anılarda Yaşayan Oteller" yazı dizisi.

MASALKENT	
Geçmişe ait değerleri överek, bugünle arasında bağ kurma; Geleneksel "Osmanlı"yı evrensel düzeyde yeniden üreten….	 **Osmanlı'dan sevgilerle** **Nokta**, *geleneksel "Osmanlı" tatlarını damıtıp evrensel düzeyde yeniden üreten ve bütün gezginlerin haklı beğenisini kazanan Sultanahmet'teki Yeşil Konak Oteli'yle Sheraton'un çatı katında açılan Revan Lokantası'nı gezdi.* **"Dünyanın en, en, en, en iyisi!..."** Taa Cenova'dan kalkıp gelmiş ve Yeşil Konak'a hayran kalmış İtalyan turist Gianni Aonzo'nun Konak'ın şeref defterine yazdığı satırlar bütün elçimiz" Ahmet Ertegün, "Türkiye'nin en güzel oteli" tanımını gözünü kırpmadan Yeşil Konak için kullanırken, ABD'nin Paris'te OECD nezdindeki büyükelçisi Edward Steam de özellikle konağın kral dairesindeki Türk hamamına bayıldığını saklamıyor. Yeşil Konak yakın zamanlarda New York Times gazetesinde bir makaleye konu olunca dünyanın büsbütün ilgisini çekmeye başlamış. Yıllarca Sultanahmet Meydanı'nın arka sokaklarından birinde harap, bakımsız bir 19. yüzyıl ahşap köşkü olarak kalmış
Bugün varolmayanı, yitirme, kayıp duygusu ve hüzünle anma	 İSTANBUL "NOSTALJİ"Sİ *NOSTALGIC ISTANBUL* Eski İstanbul'un kendine özgü bir kent dokusu vardı. Döşeme taş sokaklar ve ahşap evler bu dokunun ayrılmaz parçalarıydı. Burada 1950'lerden bir sokak görüyorsunuz. *Old Istanbul had a city texture all of its own. Stone-paved streets and wooden houses were joined in an harmonious whole. The street here dates back to the 1950's*
Masalsı, öyküleştirici bir üslup, kaybedilene duyulan hüzün	 İSTANBUL'UN SU YOLLARI İstanbul yaşamının geçmişinden Beşiktaş - Marmara - Haliç'ten oluşan su yolları, taşımacılıkta bugünkünden daha önemli bir yer tutuyordu. Köprü'deki iskelelerden kalkan vapurlarla, çeşitli semt iskelelerine günde yaklaşık 83 bin insan taşınırdı. Çocuğu çocuğuyla İstanbullu denizle kucak kucağaydı. Örneğin Samatya önlerinde bir Harmankaya vardı, takaların korkulu tuzağıydı. Hele gece karanlığında bir karpuz takası Harmankaya'ya çarpmaya görsün. Denizin üstü silme karpuz dolardı. Çatlayıncaya kadar karpuz yerdik. En kötüsü kavun teknesinin batmasıydı. Bu kez de cümleten ishal olurduk... **Denizin dudaklarında yaşardık...**

Şekil B. 15: 27.07.1986 - Nokta, 1989 - Turing Şehir Rehberi'nden, 20.05.1987 - Hürriyet "Ah İstanbul" yazı dizisi.

YALNIZLARKENTİ/CEMAATKENT

Yalnızlık duygusunu güçlendiren, kayıp, yitirmiş olma : Eskiden…di'li geçmiş zaman, miş'li geçmiş zaman dil vurgusu

Kalabalıkta yalnızlık...

SAMATYA İstasyonu köprüsü altından geçince, sağa da sapınca, iki yol ağzına gelinir. Biri eski Bizans surlarının altından gider. Üstünden gidenin adı ise: **Narlıkapı Caddesi**'dir.

Adı caddedir bu zavallı yolun. Sağında yer yer harabe haline gelmiş ahşap evler ve bahçeler vardır. Ama solun-

İstanbul bir saygı kentiydi... Eskiler anlatırlar; Beylerbeyi'nden vapur bir türlü kalkmazmış... Çünkü binecek olanlar birbirine: "Siz buyurun efendim". "Yok hayır siz buyurun efendim" diye nezaket gösterirler ve bir türlü vapura binemezlermiş...

de geçti. Yine **Cihat** anlatırdı: Beylerbeyi'nden vapur bir türlü kalkamazmış... Çünkü binecek olanlar birbirine: "Siz buyurun efendim", "Hayır siz buyurun efendim" diye nezaket gösterirler, bir türlü binemezlermiş...

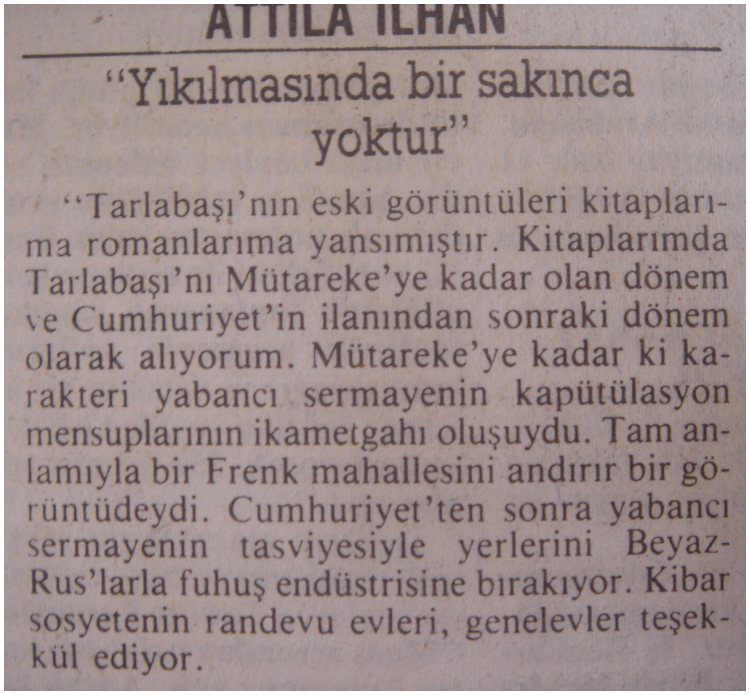
Burhan Felek merhum, şehri iyi tanıyan İstanbul çelebilerinin son temsilcilerindendi. Bir yazısında anlatıyordu:

"Üsküdar'da otururduk. Çocukluğumuzda İstanbul'a geçmek için pek fırsat düşmezdi. 'Karşı' dediğimiz İs-

Kentsel yarılma ve içe kapanma sonucu, aynı kenti paylaşan insanların birbirine yabancılaşması, cemaatleşmenin artması, insanların kendileri gibi olanlarla buluştuğu ve kendini güvende hissettiği alanların, "kurtarılmış bölge"lerin oluşması

Şekil B. 16: 24.05.1987-Hürriyet "Ah İstanbul" yazı dizisi, 05.09.1987-Gırgır.

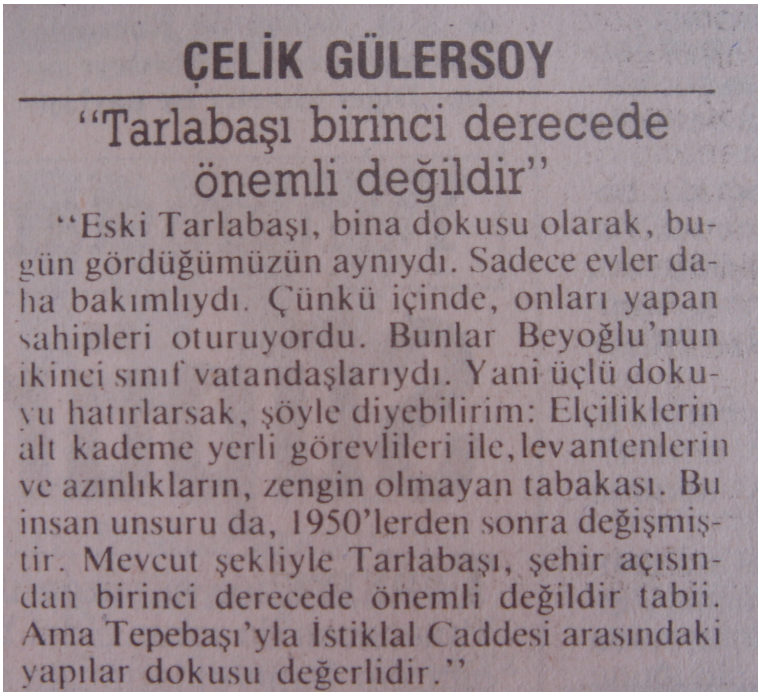

ATTİLA İLHAN

"Yıkılmasında bir sakınca yoktur"

"Tarlabaşı'nın eski görüntüleri kitaplarıma romanlarıma yansımıştır. Kitaplarımda Tarlabaşı'nı Mütareke'ye kadar olan dönem ve Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönem olarak alıyorum. Mütareke'ye kadar ki karakteri yabancı sermayenin kapütülasyon mensuplarının ikametgahı oluşuydu. Tam anlamıyla bir Frenk mahallesini andırır bir görüntüdeydi. Cumhuriyet'ten sonra yabancı sermayenin tasviyesiyle yerlerini Beyaz-Rus'larla fuhuş endüstrisine bırakıyor. Kibar sosyetenin randevu evleri, genelevler teşekkül ediyor.

Şekil C. 1: 22.03.1987- Cumhuriyet.

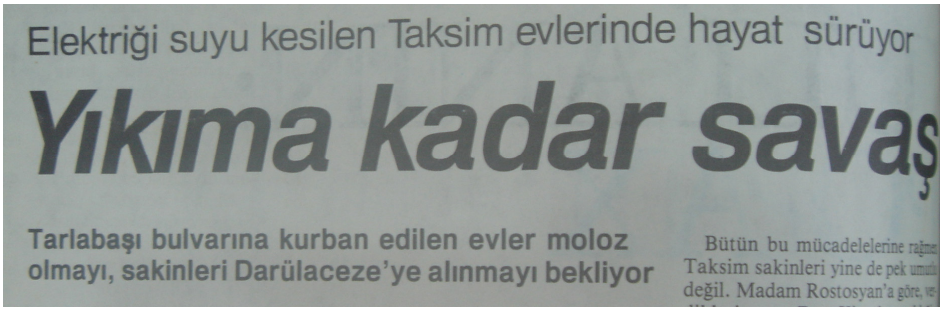

ÇELİK GÜLERSOY

"Tarlabaşı birinci derecede önemli değildir"

"Eski Tarlabaşı, bina dokusu olarak, bugün gördüğümüzün aynıydı. Sadece evler daha bakımlıydı. Çünkü içinde, onları yapan sahipleri oturuyordu. Bunlar Beyoğlu'nun ikinci sınıf vatandaşlarıydı. Yani üçlü dokuyu hatırlarsak, şöyle diyebilirim: Elçiliklerin alt kademe yerli görevlileri ile, levantenlerin ve azınlıkların, zengin olmayan tabakası. Bu insan unsuru da, 1950'lerden sonra değişmiştir. Mevcut şekliyle Tarlabaşı, şehir açısından birinci derecede önemli değildir tabii. Ama Tepebaşı'yla İstiklal Caddesi arasındaki yapılar dokusu değerlidir."

Şekil C. 2: 22.03.1987- Cumhuriyet.

Elektriği suyu kesilen Taksim evlerinde hayat sürüyor

Yıkıma kadar savaş

Tarlabaşı bulvarına kurban edilen evler moloz olmayı, sakinleri Darülaceze'ye alınmayı bekliyor

Bütün bu mücadelelerine rağmen Taksim sakinleri yine de pek umutlu değil. Madam Rostosyan'a göre, yet

Şekil C. 3: 6-12.12.1987-Yeni Gündem.

Tarlabaşı'nda yıkılan 126 binaya ilişkin bilirkişi raporu 1 ay sonra mahkemeye sunulacak. (Fotoğraf: Ali Tevfik Berber)

Tarlabaşı yıkımı mahkemede

Bölge İdare Mahkemesi'nde açılan dava gereği Tarlabaşı'na gelen bilirkişi heyeti, tarihi eser olduğu belirtilen 126 binanın yıkılmış olması nedeniyle inceleyecek bina bulamadı.

rulca koruma planı ve 1/5000 ölçekli plan yapılmasına karar verilmesine karşın, aradan geçen 3 ay gibi kısa bir süre içinde 126 yapının korunması gerekli niteliklerin-

Şekil C. 4: 06.07.1988 - Cumhuriyet

Uzmanlar, eski eserlerin yenilenmesi konusunda değişik görüşler öne sürüyor

Restorasyon tartışması

Soğukçeşme: *Çelik Gülersoy'un Topkapı Sarayı dışında restore ettiği Soğukçeşme sokağına gecekondu ihya etmek eleştirisi yöneltenler var. Gülersoy'a göre bu yapılar Doğuya özgü bir olay.*
Surlar: *İstanbul surlarının onarımını ise Çelik Gülersoy eleştiriyor. Gülersoy, prensipte yanlış yapılarak film platosu zihniyeti taşındığı kanısında. Prof. Serdaroğlu ise sur onarımını savunuyor.*

CEM HAMULOĞLU

Geçmişten günümüze dek gelebilmiş tarihsel dokunun geleceğe aktarılmasında en önemli görevi **'restorasyon'** çalışmaları üstleniyor kuşkusuz. Türkiye gibi zengin tarihsel mirasa sahip bir ülkede ise restorasyonun önemi ve sorumluluğu daha da artıyor. Yıllardır gelişme uğruna tarihsel dokuda ya-

RENKLERE ELEŞTİRİ — Topkapı Sarayı ile Ayasofya arasında bulunan Soğukçeşme Sokağı için en yaygın eleştiri evlerin renkleri ile ilgiliydi. Çelik Gülersoy, "renkleri eleştirenleri maziyi bilmemekle" suçluyor. (Fotoğraflar: Uygar Gürkan)

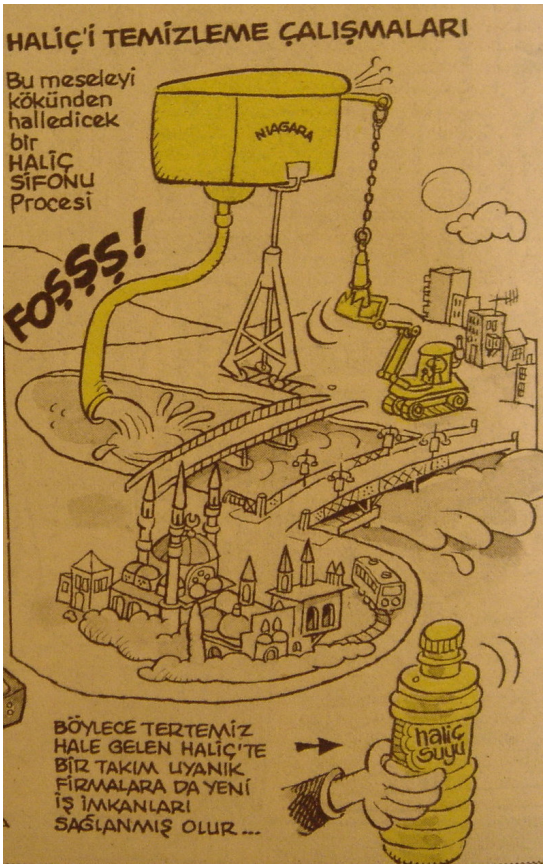
gereksinme olmadan yenider
landırmak, ancak bir film
şu zihniyeti ile açıklanabili
dekor aranıyorsa böyle olur.
cisi uygulamada yanlış yapa
çünkü bunların eni, boyu, ö
ri konusunda hiçbir şey bil
sunuz. Bence surlarda yapı
çok teatral, karşıdan bakılın
tarihi kent görüntüsü verilm
teniyor. Böyle şey olmaz, z
la ortadan kalkmış kısımları
den yapıyoruz diye canland
ne ilmin, ne de sanatın sınır
girer. Zamanla sarmaşıkla
mış, taşları yosun tutmuş as
romantik bir görünüm verdi
ları, kazıyıp pasta gibi yenid
par, yeşil çimenler ekerseni
taya Haliç'teki gibi bir çocuk
çıkar."

Bu ve benzeri eleştirilere i
ların onarımını üstlenen
Vakfı'ndan Prof. Dr. Ümit
roğlu şu yanıtı veriyor:

"Bu tür eleştirileri 'res
yon'un ne olduğunu bilmey
yapabilir. Surların her yeri g
cır olacak değil. Özellikle su
üç kapısını onardık. Belli b
lümü orjinal boyutlarına ge
yor, eski görünümü kazandır
ki görenlere bir fikir versin.
yanın her yerinde kentler su
rı bu şekilde onarıyor."

Türkiye'de restorasyonun
deki en önemli sorunlardan
de çalışmaları üstlenen kuru

Şekil C. 5: 21.05.1988- Cumhuriyet

Şekil C. 6: 1985- Gırgır

DALAN'IN GÖZLERİ GİBİ Birkaç yıl önce fotoğrafçılar için hiç de cazip görüntüler ortaya koyamayan Haliç, nihayet objektiflerle barışıyor. Havadan çok güzel görüntüler veren "Altın Boynuz"un fotoğrafları bile artık insana huzur veriyor. "Bulanık Haliç"ten "Yeşil Haliç"e dönüşüm, sahillerde dantel dantel güzellikler seçiliyor. Ve Haliç, Dalan'ın gözleri gibi masmavi oluyor. (Fotoğraf: Mahir ÇERÇİ

Mavi mavi... Yeşil yeşil... Pırıl pırıl....

Ve Haliç gülümsüyor

Ruhsatsız yapılara 10 misli ceza

● İmar Affı Kanunu değişiklikleri, gecikme cezasını ağırlaştırıyor. Özel yeminli bürolar, ellerindeki dosyaları 3 ay içinde tasfiye edecekler. Özellikli bölgelerdeki yapılara, ortak proje uygulanacak.

● 19. sayfada

● Başlangıçta "Don Kişot'luk" diye dudak bükülen "Haliç'i kurtarma" çabaları, adım adım hedefe ulaşıyor. Örneğin, Eyüp'te kişi başına düşen yeşil alan miktarı, bir yıl önce ancak bir metrekare kadarken, şimdi 4,5 metrekareye ulaştı.

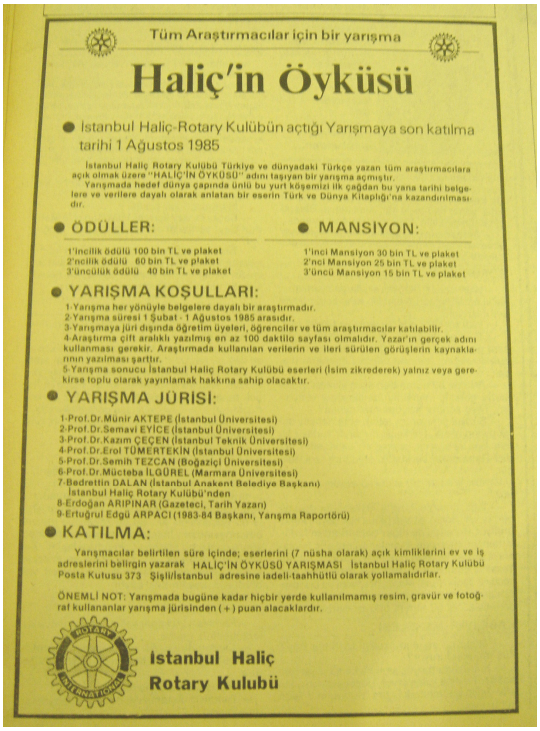
● Haliç'in kıyıları yeşil alanlarla, çocuk parklarıyla donanırken, suları da giderek berraklaşıp mavileşiyor.

● 19. sayfada

Şekil C. 7: 09.05.1986-Hürriyet.

Şekil C. 8: 21.06.87-Gırgır

Tüm Araştırmacılar için bir yarışma

Haliç'in Öyküsü

● İstanbul Haliç-Rotary Kulübün açtığı Yarışmaya son katılma tarihi 1 Ağustos 1985

İstanbul Haliç Rotary Kulübü Türkiye ve dünyadaki Türkçe yazan tüm araştırmacılara açık olmak üzere "HALİÇ'İN ÖYKÜSÜ" adını taşıyan bir yarışma açmıştır.
Yarışmada hedef dünya çapında ünlü bu yurt köşemizi ilk çağdan bu yana tarihi belgelere ve verilere dayalı olarak anlatan bir eserin Türk ve Dünya Kitaplığı'na kazandırılmasıdır.

● ÖDÜLLER:

1'incilik ödülü 100 bin TL ve plaket
2'ncilik ödülü 60 bin TL ve plaket
3'üncülük ödülü 40 bin TL ve plaket

● MANSİYON:

1'inci Mansiyon 30 bin TL ve plaket
2'nci Mansiyon 25 bin TL ve plaket
3'üncü Mansiyon 15 bin TL ve plaket

● YARIŞMA KOŞULLARI:

1-Yarışma her yönüyle belgelere dayalı bir araştırmadır.
2-Yarışma süresi 1 Şubat - 1 Ağustos 1985 arasıdır.
3-Yarışmaya jüri dışında öğretim üyeleri, öğrenciler ve tüm araştırmacılar katılabilir.
4-Araştırma çift aralıklı yazılmış en az 100 daktilo sayfası olmalıdır. Yazar'ın gerçek adını kullanması gerekir. Araştırmada kullanılan verilerin ve ileri sürülen görüşlerin kaynaklarının yazılması şarttır.
5-Yarışma sonucu İstanbul Haliç Rotary Kulübü eserleri (İsim zikrederek) yalnız veya gerekirse toplu olarak yayınlamak hakkına sahip olacaktır.

● YARIŞMA JÜRİSİ:

1-Prof.Dr.Münir AKTEPE (İstanbul Üniversitesi)
2-Prof.Dr.Semavi EYİCE (İstanbul Üniversitesi)
3-Prof.Dr.Kazım ÇEÇEN (İstanbul Teknik Üniversitesi)
4-Prof.Dr.Erol TÜMERTEKİN (İstanbul Üniversitesi)
5-Prof.Dr.Semih TEZCAN (Boğaziçi Üniversitesi)
6-Prof.Dr.Mücteba İLGÜREL (Marmara Üniversitesi)
7-Bedrettin DALAN (İstanbul Anakent Belediye Başkanı)
İstanbul Haliç Rotary Kulübü'nden
8-Erdoğan ARIPINAR (Gazeteci, Tarih Yazarı)
9-Ertuğrul Edgü ARPACI (1983-84 Başkanı, Yarışma Raportörü)

● KATILMA:

Yarışmacılar belirtilen süre içinde; eserlerini (7 nüsha olarak) açık kimliklerini ev ve iş adreslerini belirgin yazarak HALİÇ'İN ÖYKÜSÜ YARIŞMASI İstanbul Haliç Rotary Kulübü Posta Kutusu 373 Şişli/İstanbul adresine iadeli-taahhütlü olarak yollamalıdırlar.

ÖNEMLİ NOT: Yarışmada bugüne kadar hiçbir yerde kullanılmamış resim, gravür ve fotoğraf kullananlar yarışma jürisinden (+) puan alacaklardır.

İstanbul Haliç
Rotary Kulubü

Şekil C. 9: 13.01.1985 – Cumhuriyet.

Şekil C. 10: 21.04.1985-Cumhuriyet- 11.07.1988-Cumhuriyet

Türk, İtalyan ve 3 Japon inşaat firması harekete geçti

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün temel hafriyatına Avrupa yakasında Rumelihisarı sırtlarında başlandı. Müteahhit firma zamandan kazanmak için taşeron firmalara toprak hafriyatının taşınma işlerini verdi. (Fotoğraf: Hayrettin KARATEKE)

2. köprü için hafriyat başladı

● Boğaz Köprüsü'nden 16 metre daha uzun olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün denizden yüksekliği 64 metre olacak. Köprünün inşaatı 1988 yılında tamamlanacak.

Hami ALKANER

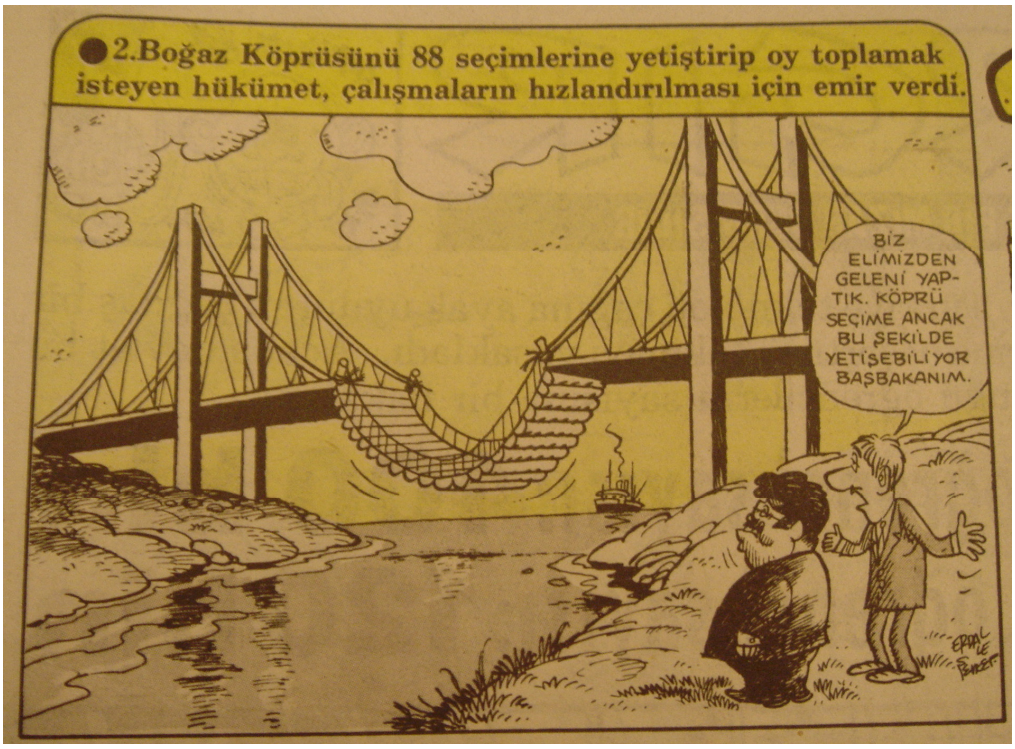
ASYA ve Avrupa kıtalarını ikinci kez birbirine bağlayacak "Fatih Sultan Mehmet Köprüsü"nün yapımı için kule temellerinin hafriyatına başlandı.

Türk, İtalyan ve 3 Japon inşaat firmasından oluşan konsorsiyum, 1090 metrelik asma köprüyü, anlaşma gereğince, 1108 işgünü sonunda, yani 1988'de teslim etmek için seferber oldu. Asya yakasında Kanlıca yamaçlarında, Avrupa'da da Hisarüstü'nde şantiyele-

(Devamı Sa. 17, Sü. 8'de)

Türk-İtalyan ve Japon konsorsiyumu tarafından yapılacak olan İkinci Boğaz Köp... ve 217 kilometre uzunluğundaki Kınalı Sakarya otoyolu çalışmalarının anlaşma gere... ce tam zamanında bitirilerek, yani 1988 sonlarında hizmete girecegi belirtildi. Foto... Rumelihisarı sırtlarındaki hafriyat çalışmaları görülüyor.

Şekil C. 11: 12.01.1986- Hürriyet.

Şekil C. 12: 1987- Gırgır

Boğaz artık iki köprülü

İKİ YAKA YENİDEN BİRLEŞTİ — İlk köprünün açılışından 15 yıl sonra ve ilk köprünün 5 km. kuzeyinde yapılan Fatih Köprüsü'nün inşaatı 38 ay sürdü ve 4.5 milyar liraya mal oldu. Türk - Japon işbirliğiyle yapılan köprüyü açarken Başbakan Özal "Köprüyü Türk- Japon işbirliğini simgeleyen abide" olarak niteledi. (Fotoğraf: Erdoğan Köseoğlu)

İstanbul'da büyük şov

Şekil C. 13: 04.07.1988-Cumhuriyet.

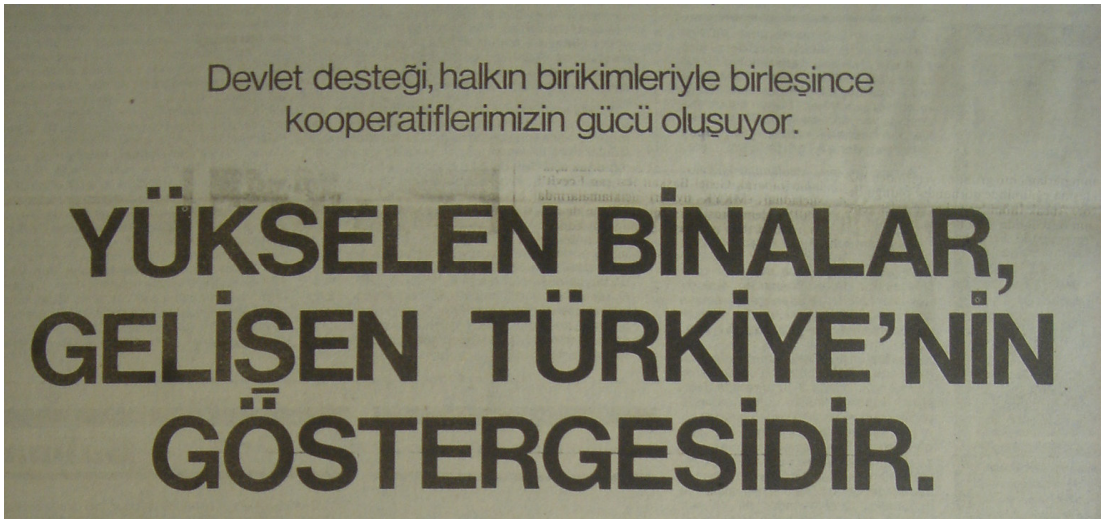

2 YILDA TAMAMLANDI — Temeli 29 Mayıs 1985'te atılan ancak yapımına 1986 baharında başlanan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü için bugüne kadar 446 milyon dolar kredi sağlandı. Bunun 320 milyon doları harcandı. Bugün hizmete girecek olan köprü San Francisco'daki ünlü "Golden Gate" ve Japonya'daki "Setouhashi" köprüleriyle de "kardeş köprü" ilan edilecek. Çevre yolları ise henüz tamamlanmadı.

Boğaz'da köprü günü

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü bugün Başbakan Özal tarafından hizmete açılıyor. Özal tören için, Türkiye'de inşa edilen ve ilk seferine bugün çıkacak olan Fatih Firkateyni ile Rumelihisarı'na gelecek ve oradan helikopterle törenin yapılacağı Hisarüstü'ndeki köprü ayağına çıkacak. Törene çok sayıda yabancı konuk katılacak.

Şekil C. 14: 03.07.1988-Cumhuriyet.

Şekil C. 15: Mart 1987- Cumhuriyet ve Hürriyet

GÖRKEMLİ İŞ MERKEZİ — İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Türkiye'nin en büyük organize iş merkezlerinden birisi olacak Şişli Kültür ve Ticaret Merkezi'nin tek başına belediyenin bütün borçlarının üç katını ödeyeceğini öne sürüyor. 4 yılda tamamlanacak olan Kültür ve Ticaret Merkezi 500 milyon dolara mal olacak.

Şekil C. 16: 02.07.1988 – Cumhuriyet.

İstanbul'un çehresi değişiyor

Yedi tepeli şehre dev merkezler

SERPİL GÜNDÜZ
KEMAL KÜÇÜK

İnşaatları süren dev ticaret merkezleri 1990'lı yılların başında tamamlanınca, İstanbul, 50 bin dolayında yeni işyerine kavuşacak.

Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın, 'İstanbul Belediyesi'nin sigortaları' diye tanımladığı merkezler arasında, Perşembe Pazarı esnafının taşınacağı PERPA, Şişli Kültür ve Ticaret Merkezi, İkitelli, Ataköy Turizm Merkezi, Dünya Ticaret Merkezi ve Plaza gibi milyarlık tesisler bulunuyor.

İstanbul Anakent Belediye Başkanı **Bedrettin Dalan**'ın, "**İstanbul Belediye bütçesinin sigortaları**" dediği dev ticaret merkezlerinin inşaatları birer birer yükselmeye başladı. Bu ticaret merkezlerinden sadece Perşembepazarı esnafının taşınacağı **PERPA** ile Şişli eski İETT Garajı'nın bulunduğu yere yapılacak olan Şişli Kültür ve Ticaret Merkezi, tek başına İstanbul Belediyesi'nin dış borçlarının katını ödemeye yetiyor. İstanbul Anakent Belediyesi'nin yüzde 25 ortak olduğu Dünya Ticaret Merkezi ise Yap-İşlet-Devret modeli ile inşa ediliyor. İstanbul'da 33 esnaf ve sanatkâr kooperatifinin 25 bin işyerini kapsayan "**İkitelli**" ise 1991 yılında yakla-

Projesi kapsamında 450 yat kapasiteli bir yat limanı bulunuyor. Projede ayrıca 1500 kişilik konferans merkezi, tam donanımlı modern sağlık kulübü, deniz otobüsü rıhtımı ve iskelesi yer alıyor.

Atatürk Havalimanı ile Halkalı Deresi arasında 500 bin metre ka-

üst katında tamamen camdan yapılacak bir seyir-eğlence yeri, disko ve lokanta bulunacak.

Yapı Kredi Bankası'nın uzun yıllar boş duran Levent'teki arsası da sonunda Plaza İş Merkezi olarak değerlendiriliyor. Koray Yapı tarafından inşa edilen Plaza 18-19 ve 19-5 katlı 3 bloktan olu-

Şekil C. 17: 02.07.1988 – Cumhuriyet.

ÖZGEÇMİŞ

1974 Seydişehir doğumludur. 1996'da İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. 1999 yılında İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. Atilla Yücel yürütücülüğünde "Mimarlıkta Zamansızlık" başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. 2004 – 2005 yılları arasında İngiltere Cambridge University, Department of Architecture'da davetli araştırmacı olarak bulundu. Çeşitli proje yarışmalarında ödülleri ve yayınlanmış bildirileri olan Funda Uz Sönmez, Mimarlık- Felsefe Toplantıları'nın koordinatörlüğünü ve kitaplarının editörlüğünü yapmaktadır. 1998 yılında beri İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.